

Jnu'un Yandios ni chaa Lucas

Siki jnu'un ka'an tutu ja'a

¹ Nde tijni chaa ni ka nanduku ndaa nasa ni kuu na ni kii Cristo Jesús jiin taka jniñu ni sa'a ya, ja ni ka jini yo. ² Sia'an nava ni ka xna'an yivi ni ka jini jniñu ni sa'a Jesús undi nuu, yivi ni ka jika jiin ya ti ni ka chindee ya jiin jnu'un ni xndaku ya. ³ Ti suni ru'u Lucas, ni nanduku ndaa ri taka nasa ni kuu undi nuu, na ni kii Jesús. Ti ndo'o ini ri ja iyo va'a ja na chaa ri tutu ja'a nuu ra, amigo Teófilo, na kachi ri taka jniñu ni sa'a Jesús, undi na ni keja'a ya ti undi ni xndi'i ya. ⁴ Ti sia'an na kuni ndaa ra ja iyo ndaa taka jnu'un ni kutu'va ra siki Jesús. Yukan kuu ja chaa ri tutu ja'a.

Kachi ñin ángel Yandios ja kaku Juan, chaa kii skuan-ducha

⁵ Na ni kuu Herodes rey ñuu Judea, ni iyo ñin sutu Israel ni nani Zacarías, ti chaa un yi'i da jiin grupo sutu ni nani Abías. Ti ñasi'i da ni nani ña Elisabet, ni kuu ña jna'an ñin sutu jana'an ni nani Aarón. ⁶ Ti ndinduu da ni ka jandatu va'a da nuu Yandios, ti suni ni ka siuku ndaa da taka ley ni ta'u maa Jito'yo Yandios. Ti ni ñin yivi tu ni ka ka'an ndeva'a i siki da. ⁷ Ko tu ni ka iyo se'e da, chi Elisabet tu ni iyo se'e ña. Ti ndinduu da ja ni ka ja'nu xaan da naa da.

⁸ Ti ñin kivi ni kendo Zacarías nuu jniñu da ja junukuachi da, ja kuu da sutu nuu Yandios. ⁹ Sia'an nava ni iyo jnu'un ja kuu sutu un naa da, ni kuu suerte maa Zacarías ja ni kivi da ve'e ii, ini veñu'un ka'nu Jito'yo Yandios ja ka'ma da suxia kutu. ¹⁰ Ko ni ja'ma da suxia kutu un, ti ichi jata

ve'e ii un ka'iin yivi kua'a ka jikanta'u i. ¹¹ Ti ni kenda iin ángel Jito'yo Yandios nuu Zacarías ja kandichi xiin nuu altar nuu kayu suxia kutu un. ¹² Ti nu ni jini Zacarías nuu ángel un ni yu'u da, ti tu ni kujnuni ini da nasa sa'a da. ¹³ Ko ni kachi ángel jiin da:

—Zacarías, koto ma yu'u ra, chi ni jiniso'o Yandios jnu'un ni jikanta'u ra nuu ya, ti koo iin se'e ñasi'i ra Elisabet vijna. Skaku ña iin suchi yi lulu, ti skonani ra i Juan. ¹⁴ Ti kusii xaan ini ra jiin suchi lulu un, ti suni kua'a xaan yivi kusii ini jiin yi kivi na kaku i, ¹⁵ ti kua'a Yandios iin jniñu ña'nu nuu i. Tu ko'o i vino ni ndixi, ti kunchaa Espíritu Santo jiin i, vasu ni ñu'un ga i chii nana i. ¹⁶ Ti sa'a i ja kua'a yivi nación Israel na nakani ini i ti kuandatu i nuu Jito'yo Yandios. ¹⁷ Ti Juan un kuu ja koxnuu ki'in satu'va yivi ja kuu maa Jito'yo, ya kiji un, ti kuñava'a da jnu'un nde Espíritu nava ni ñava'a profeta Elías. Ti sa'a da ja taka tata na ndunda'u ini da nuu se'e da, ti yivi ni'in ini ja kanda kua'an kanda vaji un kutu'va i kuandatu i. Ti sia'an satu'va da yivi naa i ja na kotu'va i kivi na chaa maa Jito'yo —ni kachi ángel Yandios un.

¹⁸ Yukan ti ni jikajnu'un Zacarías ángel un:

—¿Nasa kuni ndaa na nu jandaa ndixia kuu nusa? Chi ja ni ja'nu xaan na, ti suni ñasi'i na —ni kachi da.

¹⁹ Ko ni kachi ángel un:

—Ru'u kuu Gabriel, junukuachi ri nuu Yandios, ti ni taji ya ru'u vaji ri ja na kasjnu'un ri iin jnu'un va'a ja'a nuu ra. ²⁰ Ko vijna, vanuxia tu ni kandixia ra jnu'un ni ka'an ri, ti kendo ñi'in ra, ti tukaa ga kuu ka'an ra undi na jaa kivi kundaa jnu'un ja'a, ja kaku suchi lulu un. Ti jnu'un ja'a kundaa nava ni kachi ri —ni kachi ángel un.

²¹ Ti ni ka ndajnu'un Zacarías jiin ángel un, ti ka'iin yivi ichi fuera ka ndatu i maa da, ti ka jani ini i ja ndoo jna'an da ja ni kuna'an kukuee da ini ve'e ii un. ²² Ko nu ni kenda

Zacarías, ti tukaa kuu ka'an da jiin yivi un naa i. Yukan ti ni ka chaku ini yivi un ja iyo ñin ja ni naxna'an Yandios nuu da ini ve'e ii un. Ti seña ni ga ni sa'a da chi ni kendo ñi'in da.

²³ Nu ni jinu kivi ni junukuachi Zacarías ini veñu'un un, ti kuano'on da ve'e da. ²⁴ Yukan na ti ni jaku'un se'e ñasi'i da Elisabet, ti tukaa ni kee ña ve'e ña nuu u'un yoo, chi ndo'o ini ña: ²⁵ “Sia'an ni sa'a maa Jito'yo jiin ri, ti vijna tukaa ga kukanuu ri nuu taka yivi ja skexiko i ru'u”, sia'an ndo'o ini ña.

Ni kasjnu'un ñin ángel Yandios ja kaku Jesús

²⁶ Nu ja ni kuu iñu yoo ja ñu'un se'e Elisabet, ti ni taji Yandios ángel Gabriel nuu ndañuu Galilea ja nani Nazaret. ²⁷ Ni jan ka'an da jiin ñin ña'an suchi ñu'un nani María. Ti ja ni kundaa ja nanda'a ña'an un jiin ñin chaa nani José, ñin chaa kuu jna'an chaa ni kuu rey ni nani David. ²⁸ Ni jaa ángel un nuu kancha ña, ti ni kachi da:

—Too ni ndii. Ndatu ni kuu ra nuu Yandios, ti kancha Jito'yo jiin ra, ti ndatu xaan ga ni kuu ra nuu Yandios ja kuu taka ga ñasi'i —ni kachi ángel un.

²⁹ Ko nu ni jini María nuu ángel un, ti ni sana injnuni ña, ti ni kuñaa injnuni ña ja sia'an ka'an ángel un. Ti ndo'o ini ña naa jnu'un kuu ja ka'an ángel un. ³⁰ Ti ni kachi tuku ángel un:

—Koto yu'u ra María, chi ni kunda'u ini Yandios ro'o ja ni ja'a ya ñin jniñu ña'nu nuu ra. ³¹ Vijna na ti jaku'un se'e ra. Ti kuu i ñin suchi yii, ti skonani ra i Jesús. ³² Nduña'nu i, ti kuu i maa Se'e Yandios kancha andivi. Ti sa'a Jito'yo Yandios ja na kuu i rey nanu ni kuu David, chaa ni kuu jna'an i jana'an. ³³ Ti ta'u i jniñu nuu nación Israel ja kuu saa ni ti jankivi ga ndi'i jniñu ta'u i un —ni kachi ángel un.

³⁴ Yukan na ti ni jikajnu'un María nuu ángel un sia'an:

—¿Nasa kundaa jnu'un ni ka'an ni un, ti changa ga koo yii na? —ni kachi ña.

³⁵ Yukan ti ni kachi ángel un jiin ña:

—Maa Espíritu Santo sa'a ja na jaku'un suchi lulu un, chi ñin jniñu ña'nu kuu ja sa'a Yandios jiin ra. Ti suchi lulu ii ja kaku un, kuu i Se'e maa Yandios. ³⁶ Suni na kachi ri nuu ra ja Elisabet, ñaa kuu jna'an ra un, koo ñin se'e ña, vasu ja ni nchiñ ña. Ja yukan kuu ja ña'an ka ka'an ja tu iyo se'e un, vijna ti ja iyo iñu yoo ja nchaa ku'u ña. ³⁷ Chi Yandios, taka ni ja kuu sa'a ya, ti tu iyo ni ñin ja tu kuu sa'a ya —kachi ángel un.

³⁸ Yukan na ti ni kachi María:

—Sia'an na koo nusa, chi maa ya kuu ja yinda'a saña, ti na kuu nava ni kachi ni —kachi ña.

Yukan na ti kua'an ni ángel un.

Ni jan ka'an María jiin Elisabet

³⁹ Yukan ti uu uni ni kivi ti ni kee María, ti kua'an ña ñin ñuu kande yuku ñuu Judea. ⁴⁰ Ni jaa ña ve'e Zacarías, ti ni kanxia'u ña jiin Elisabet. ⁴¹ Ti nu ni jiniso'o Elisabet ja kanxia'u María jiin ña, ti yukan ni kanda suchi lulu un chii ña, ti ni chaa Espíritu Santo nuu ña. ⁴² Yukan na ti jaa xaan ni ka'an ña:

—Jandaa ndixia kuu ja ni chindee chituu Yandios ro'o. Ti ndatu xaan ga ni kuu ra ja kuu taka ga ñasi'i. Ti suni na chindee xaan ga maa ya suchi ñu'un chii ra.

⁴³ Ti xaan ndatu ri ja ni chaa nana Jito'yo ri kii nde'e ña ru'u, ti ansu ñin ña'an kuña'nu kuu ri. ⁴⁴ Ti naa ini ri na ni jiniso'o ri jnu'un ni ka'an ra, ti ni kanda suchi lulu ja'a chii ri ja ni kusii ini i. ⁴⁵ Na chindee chituu ya ro'o ja ni kandixia ra jnu'un ni ka'an ya jiin ra. Ti jaa kivi nu kundaa nava ni kachi maa Jito'yo nuu ra —ni kachi Elisabet.

⁴⁶ Yukan na ti ni kachi María:

Jiin ni ini ri kana jaa ri maa Jito'yo ja kuña'nu xaan ya.

⁴⁷ Ti kusii ini ri jiiin Yandios ja ni nama ya ru'u.

⁴⁸ Chi maa Yandios ja ni kunda'u ini ya ru'u, iin ña'an junukuachi nuu ya.

Ti undi vijna ka'an taka yivi naa i ja ndatu xaan ni kuu ri nuu Yandios, ti sia'an ndaku ni'in yivi ru'u ja kuu taka ni kivi.

⁴⁹ Ti ka'nu jniñu ni sa'a ya jiiin ri, chi kuña'nu maa Yandios, ti Yandios ii Yandios ndoo kuu ya.

⁵⁰ Ti ja kuu saa ni kunda'u ini ya nuu taka yivi ka jandatu nuu ya.

⁵¹ Ti ni sa'a ya jniñu ña'nu jiiin jnu'un maa ya, ti ni kundee ya jiiin yivi ka ndo'o vixi ini.

⁵² Ti chaa ka kuña'nu ni kenchaa ya jniñu nuu da, ti ni nakua'a ya nuu yivi nda'u ja na nduña'nu i.

⁵³ Ti yivi ka ji'i soko ni ja'a ya ja na kaji va'a i.

Ti yivi riko ni sia ya maa i kuankoyo sia'an ni jiiin nda'a iyu i.

⁵⁴ Ni chindee ni chituu ya yo'o, yivi nación Israel, ja ka junukuachi yo nuu ya.

Chi ñukuu ini ya yo'o ja kunda'u ini ya yo'o naa yo.

⁵⁵ Chi sia'an ni chisojnu'un ya nuu taka tata yo, nuu Abraham jiiin taka jna'an da ja kikoyo inga kuiya.

Ni kachi María.

⁵⁶ Ti ni kendo ña uni yoo jiiin Elisabet, ti sa ni nan-deokuñi ña ve'e ña.

Ni kaku Juan chaa skuanducha

⁵⁷ Nu ni jaa kivi ja kaku se'e Elisabet, ti ni iyo iin suchi yii lulu nuu ña. ⁵⁸ Ti taka yivi kanchuku yajni un jiiin taka jna'an ña, ni ka jini yivi un ja ni kunda'u ini Yandios maa ña, ti ni ka kenda i ni ka jajnu'un i maa ña.

⁵⁹ Nu una kivi, ti ni ka chakoyo yivi un ni ka ndututu i ja ni ka sa'a i iin seña nuu yiki kuñu suchi yiki un (ti yukan kuu iin seña nuu yiki kuñu taka suchi yii nación Israel, ja

jna'an ja ka kuu i yivi Yandios). Ti ka kuni skonani da suchi un sivi maa tata i Zacarías. ⁶⁰ Ko ni kachi nana i:

—Tuu, chi Juan konani i —ni kachi ña.

⁶¹ Ti ni ka kachi yivi un jiin ña:

—¿Ti ndoo nusa? Ti tu iyo ni ñin jna'an ra ja ni nani sia'an —ni ka kachi i.

⁶² Yukan na ti ni ka jikajnu'un da maa tata i jiin seña ja nasa kuni da ja na konani i. ⁶³ Ti ni jikan da ñin tabla lulu, ti ni chaa da nuu: “Juan konani yi”, kachi da. Ti tendi'i yivi un ni ka naa ini i nu ni ka jiniso'o i jnu'un un. ⁶⁴ Ti hora un ni kuu ndoka'an Zacarías, ti ni keja'a kanajaa da Yandios. ⁶⁵ Ti taka yivi kanchuku yajni un, so ni ka naa ini i jiin jnu'un un, ti jnu'un un ni jichanuu ni yuku ñuu Judea ja sia'an ni kuu. ⁶⁶ Ti taka yivi ka jiniso'o jnu'un un, ti ni ka keja'a ka ndo'o ini, ti ka jikajnu'un jna'an:

—¿Nau ja kuu suchi lulu un nu na kua'nu i nusa? —ni ka kachi i.

Sia'an ni ka ka'an yivi un, chi jandaa ndixia kuu ja ndito Yandios suchi lulu un.

Jnu'un vii ni ka'an Zacarías

⁶⁷ Yukan ti ni chaa Espíritu Santo siki Zacarías, ti ni ka'an da jnu'un ni ja'a maa Yandios nuu da, ti ni kachi da:

⁶⁸ Xaan ga va'a ini maa Jito'yo Yandios ja ndito ya yivi nación Israel,
chi ni kinde'e ya nuu yo ja ka kuu yo yivi ñuu ya, ti ni nama ya yo'o.

⁶⁹ Ti ni taji ya ñin ja kuña'nu ja ki nama yo'o.

Ti ya un kuu jna'an rey David na jana'an, chaa ni junukuachi nuu ya.

⁷⁰ Chi sia'an ni chisojnu'un ya nava ni ka kachi profeta undi jana'an.

⁷¹ Ti nama ya yo'o nuu yivi ka jito u'u yo'o, jiin nuu taka yivi ka kiti ini jito yo'o.

⁷² Ti kunda'u ini ya nuu ñanijna'an yo na jana'an, ti tu ni naa ini ya jnu'un kanuu ni ka'an ya.

⁷³ Ja ni chisojnu'un kaji nuu tata yo Abraham na jana'an,

⁷⁴ ja kin nama ya yo'o nuu yivi jito u'u yo'o, ti nava tu yu'u yo ja kuanukuachi yo nuu ya.

⁷⁵ Kani ndaa kuiti ini yo ja kunukuachi yo nuu ya ni kivi na kuchaku yo.

⁷⁶ Ti se'e yii lulu ri ja'a, nu na kua'nu i, ti kuu i ñin profeta. Ka'an jnu'un Yandios kancha andivi, chi koxnuu i ki'in i nuu Jito'yo.

Ti satu'va i yivi naa i sa na kii ya.

⁷⁷ Ti ka'an i ñin jnu'un nuu yivi ñuu ya ja nama ya maa i, ti koo jnu'un ka'nu ini ya nuu kuachi i.

⁷⁸ Sia'an na koo, chi va'a ini Yandios yo, ti kunda'u ini ya yo'o.

Yukan kuu Yandios, ja kancha andivi, na xna'an ya nuu yo ñin ichi va'a ja kuu taka kivi kuxian yo.

⁷⁹ Sa'a ya ja na kujnuni ini yivi, ti nakuni ga i jnu'un ya, ja kua'an i ichi ñuñaa nuu ñuji'i.

Ti kunda'a ya yo'o nuu ñin ichi va'a nuu koo ndee koo sii ini yo, ja na kukuee kunchaa yo.

Ni kachi Zacarías.

⁸⁰ Ni ja'nu suchi lulu un, ti ni yixia ini jnuni i jiin jnu'un ya. Ti yukan ni kunchaa i nuu ñu'un te'e un undi ni jaa kivi ni ka natu'va yivi Israel nuu i.

*Ni kaku Jesús
(Mt. 1.18-25)*

2

¹ Na kuiya un ni ta'u rey Augusto jniñu nuu taka nación ja yinda'a ñuu Roma, ti ni jachanuu da jnu'un nuu ni tu'u nación nuu yinda'a da un, ja na ndoko ñin censo nuu ndututu ndi'i vii kuiti sivi yivi naa i. ² Ti Cirenio ni kuu

governador nuu ñuu Siria na ni ka nastutu da sivi yivi naa i. Yukan ni kuu ñin censo undi nuu kuiti. ³ Ti tendi'i yivi ni ka nandeokuñi i nani ñuu i, ja na chiso i sivi i un.

⁴ Ni kee José ñuu Nazaret, ñin ndañuu Galilea, ti kuano'on da ichi ñuu Judea undi ñuu Belén nuu ni kaku rey David na jana'an, chi José ni kuu da jna'an David. ⁵ Ni jan chiso da sivi da jiin María, chi ja ni nanda'a da jiin ña, ti ja ncha ku'u ña. ⁶ Ti ni kuu ja, ja ka'iin da ñuu Belén, ti ni jaa kivi ja kaku se'e María. ⁷ Yukan ni iyo ñin suchi núú nuu ña, ti ni kuu i suchi yii. Yukan ni nasuku ña i sa'ma vita, ti ni skatuu ña i ini ñin nundoo nuu ka yaji kiti un, chi tukaa ga nuña mesón nuu kendo.

Ni kenda ñin ángel Yandios nuu chaa ka ndito riñ

⁸ Ti yajni ñuu Belén ka'iin uu chaa ka ndito riñ undi yuku un jakuaa kivi un. ⁹ Ti sana ini da naa da, ti ni kenda ñin ángel maa Jito'yo Yandios, ti nduva maa Jito'yo ni janducha ni nuu ka'iin da un, ti ni ka yu'u da. ¹⁰ Ko ni kachi ángel un jiin da naa da:

—Koto yu'u ra naa ra, chi ve kachi ri ñin jnu'un va'a nuu ra naa ra, ti jiin jnu'un un na kusii xaan ini yivi naa i. ¹¹ Ti ja'a kuu ñin jnu'un va'a, chi undi ñuu David ni kaku ya kii nama ro'lo vijna naa ra, ti Cristo maa Jito'yo kuu ya. ¹² Ti jiin seña ja'a kuni ndaa ra ja sia'an iyo, nani'in ra suchi lulu un suku i jiin sa'ma vita, ti katuu i ini ñin nundoo nuu ka yaji kiti —ni kachi ángel.

¹³ Sanaa ni ti ni kenda kua'a xaan ga ángel nuu andivi, ka kanajaa i Yandios, ti ka ka'an i:

¹⁴ —¡Na nakanajaa yo maa Yandios ja kancha ya nuu sukun! Ti vijna na ndusii ini taka yivi ñuyivi, chi ni ndunda'u ini ya nuu i naa i —ni ka kachi ángel un.

¹⁵ Yukan na ti nu kuan nukoyo ángel un ichi andivi, ti ni keja'a ka ndajnu'un chaa ka ndito riñ un:

—Na cho'o naa yo undi ñuu Belén, na cho'o nde'e nau ja kuu ja ni kasjnu'un maa Jito'yo nuu yo —kachi da naa da.

¹⁶ Ti ni ka kekoyo da kua'an da, ni ka nani'in da nuu kancha María jiin José jiin suchi lulu un ja katuu i ini nundoo kiti un. ¹⁷ Nu ni ka jini da nuu suchi lulu un, ni ka jani da jnu'un nava ni kachi ángel un nuu da siki suchi lulu un. ¹⁸ Ti taka yivi ni ka jiniso'o jnu'un ni ka ka'an chaa ka ndito rii un, so ni ka naa ini i. ¹⁹ Ko María ni chu'un ini ña taka jnu'un un, ti ndo'o xaan ini ña siki jnu'un un. ²⁰ Ti ni ka nandeokuñi chaa ka ndito rii un kuankoyo da, ka nakanajaa da Yandios ti ka ka'an da:

—¡Xaan ga ka'nu jniñu sa'a maa Yandios, ja ni kundaa taka ja ni ka jiniso'o yo, jiin ja ni ka jini yo! —ni ka kachi da.

Ni ka yinda'a da Jesús nuu Yandios ini veñu'un Israel

²¹ Nu una kivi ja ni kaku suchi lulu un, ni ka ndututu da, ti ni ka sa'a da ñin seña yiki kuñu i, ti ni ka skonani da i Jesús, nava ni kachi ángel un nuu María, na ti jaku'un ga se'e ña. ²² Nu ni jinu kivi ja kin siuku ña jnu'un ja na ndundoo ña nuu Yandios nava jnu'un ka'an ley, ja ni ja'a Yandios nuu Moisés. Ti ni ka ja'an María jiin José jiin suchi lulu un undi ñuu Jerusalén ja na kotonchaa Jito'yo Yandios maa i. ²³ Sia'an ni ka sa'a da, vanuxia sia'an ni ta'u Jito'yo Yandios jniñu nuu ley Moisés ja taka suchi yii kaku, ti nu ka kuu i suchi núú, na nakua'a da i nuu maa Jito'yo Yandios. ²⁴ Ni ka ja'an soko da ja kuu nuu Yandios nava jnu'un ka'an maa ley Jito'yo Yandios, ja na soko da uu ndivi xi uu sata, kachi tutu.

²⁵ Ti kuiya un ni iyo ñin chaa ni nani Simeón ñuu Jerusalén, ti ni kuu da ñin chaa yiñu'un, ja ni nchañu'un da Yandios. Ti ñukuu ini da ja kii maa Jito'yo ja kii nama ya nación Israel. Ti maa Simeón, jika Espíritu Santo jiin

da. ²⁶ Ja yukan kuu ja ni jini jnuni da ja tu kuu yachi da undi nu tu kuni da nuu Cristo, ja taji maa Jito'yo Yandios ja na sa'a ya jniñu ña'nu. ²⁷ Maa Espíritu Santo ni yinda'a chaa un kua'an da nuu veñu'un ka'nu Israel un. Ti nu ni jakoyo María jiin José jiin suchi lulu un ja nani i Jesús, ti ni ka yinda'a da i nuu veñu'un ka'nu un ja na siuku da jiin i nava jnu'un ka'an ley Moisés. ²⁸ Ti ni ki'in Simeón suchi lulu un, ni nunchaa da i nuu nda'a da, ti ni kanajaa da Yandios, ti ni kachi da:

²⁹ Jito'yo, vijna na ti sia ni saña, na kuū na va'a na, chi ja ni siuku ni jnu'un ni chisojnu'un ni nuu saña ja kuu na muzu ni.

³⁰ Ti ni jini na jiin nuu na nuu ya, kii nama ya siki yivi naa i,

³¹ ja ni taji ni nuu taka yivi ñuyivi.

³² Maa ya kuu nanu iin nduva ja kivi ini yivi taka nación ja na jnuu ini i.

Ti sa'a ya ja na nduña'nu yivi maa nación Israel.

Kachi Simeón.

³³ José jiin nana Jesús, so ni ka naa ini da ja sia'an ni ka'an Simeón siki suchi lulu un. ³⁴ Yukan na ti ni jikanta'u Simeón nuu Yandios ja kuu maa da naa da jiin suchi lulu un, ti ni kachi da jiin María, nana Jesús:

—Ja ni nakaji Yandios suchi lulu ja'a vaji i nava na kandixia kua'a yivi nación Israel, ti nanita'u i. Ti sava ga yivi tu kandixia, jna'nu ndatu i. Ti maa ya kuu ja ka'an jnu'un Yandios, ko kua'a yivi tu kuenta'u jnu'un ka'an ya.

³⁵ Ti maa ya sa'a ja na ndundijin taka ja ka ndo'o ini aña taka yivi naa i. Ti ja kuu maa ra jatu yeni'ni ini aña ra, ja na'nu xaan ra i, ja nanu ja'ncha yuchi ini ra —ni kachi Simeón.

³⁶ Ti yukan kande iin ña'an junukuachi yuxe'e veñu'un ka'nu un, ja suni ka'an ña jnu'un Yandios. Nani ña Ana. Yii ña ni nani Fanuel, ti kuu ña jna'an Aser, chaa ni ka xnukoo

ñuu Israel na jana'an. Ti ja ni ja'nu xaan ña. Ni suchi xaan ña ni nanda'a ña, ti ni kuncha ña uxia kuiya jiin yii ña, ³⁷ ti ni kendo nda'u ña ja undi vijna kuu ña ña'an maa un nuu kuun xiko kuun kuiya. Ti tu kuxio ña nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un ja junukuachi ña nuu Jito'yo kuu nduu kuu ñuu, kendo ndicha ini ña, ti jikanta'u ña nuu Yandios. ³⁸ Ti maa hora ka'iin María jiin José un ni kenda ña ni tu'va ña nuu da naa da, ti ni nakuanta'u ña nuu Yandios. Ti ni keja'a ña ni ka'an ña siki Jesús lulu nuu taka yivi ka'iin ini veñu'un un, ja ka ñukuu ini i ja kii maa ya kii nama ya siki Jerusalén.

Ni ka nandeokuñi da ñuu Nazaret

³⁹ Nu ni ndi'i ni ka siuku da taka jniñu ta'u ley maa Jito'yo Yandios, ti ni ka nandeokuñi da kuan nukoyo da ñuu da Nazaret ja kuu iin ndañuu Galilea. ⁴⁰ Ti kuan kua'nu ndendajnu ga Jesús, ti kuan kuu ndichi xaan injnuni i, chi maa Yandios ni chindee chituu ya maa i.

Ni kendo Jesús ini veñu'un ka'nu Israel

⁴¹ Na kuiya yukan chi taka kuiya ka ja'an tata i jiin nana i undi Jerusalén, ja kuu viko pascua nación Israel. ⁴² Ti nu ja iyo uxi uu kuiya Jesús, ti kuankoyo taka da ñuu Jerusalén, chi sia'an ni ka ja'an da taka kuiya ja kuu viko un. ⁴³ Ti nu ni ya'a viko un, ni ka nandeokuñi da kuan nukoyo da. Ti Jesús ni kendo i undi Jerusalén, ko tu ni ka jini José jiin María ja ni kendo i. ⁴⁴ Ti ka ndo'o ini da ja kua'an Jesús ma'ñu yivi kua'a un, ti sia'an ni ka jika da nchakanchara iin kivi. Ti sa ni ka nanduku da i ma'ñu taka jna'an da jiin ma'ñu yivi kuankoyo un, ⁴⁵ ko tu ni ka nani'in da i. Yukan na ti ni ka nandeokuñi da undi ñuu Jerusalén, ja ka nanduku da i yukan. ⁴⁶ Nu uni kivi sa ni ka nani'in da i ini veñu'un ka'nu Israel un, nukoo i ma'ñu chaa ka xna'an ley un, ñuso'o i jnu'un ka ka'an da, ti xndichi i chaa un jiin jnu'un ka ka'an da un. ⁴⁷ Ti taka ja ka ñuso'o jnu'un

ka'an i, so ni ka naa ini ja ndichi xaan ka'an i, ti va'a xaan naxndeokani i jnu'un un nuu da naa da. ⁴⁸ Ti nu ni jini tata i jiin nana i nuu i ja yukan kancha i, ti so ni ka naa ini da ni ka nde'e da nuu i ja nukoo i yukan. Ti ni kachi nana i jiin i:

—Nda'u se'e ri. ¿Ndoo ni sa'a ra sia'an jiin ri? Ru'u jiin tata ra ka ndi'i xaan ini ri ka nanduku ri ro'o —ni kachi ña.

⁴⁹ Yukan na ti ni kachi Jesús:

—¿Ndoo ka nanduku ni saña naa ni? ¿Xi tu ka jini ni ja kanuu ga ja na kunchaa na ini ve'e ii Tata na Yandios nu? —kachi i.

⁵⁰ Ko maa da, tu ni ka chaku ini da ndoo kuu ja ni kendo i yukan.

⁵¹ Yukan na ti kuano'on i jiin da naa da ichi ñuu Nazaret, ti maa i ni siin i jandatu i nuu da naa da. Ti María ni chu'un ini ña taka jnu'un un, ti ndo'o xaan ini ña siki jnu'un un.

⁵² Yukan ti kuan kua'nu ndendajnu ga Jesús, ti kuan kundichi ga xini i. Ti ni ni'in i ja yiñu'un nuu Yandios jiin nuu yi'vi naa i, chi maa Yandios ni chindee chituu ya i. Ti sia'an kuan kua'nu ga Jesús.

*Ka'an Juan, chaa skuanducha undi nuu ñu'un te'e un
(Mt. 3.1-12; Mr. 1.1-8; Jn. 1.19-28)*

3

¹ Nu xia'un kuiya ja ni kenchaa ta'u rey Tiberio jniñu nuu taka nación yinda'a ñuu Roma, ti Poncio Pilato ni kuu gobernador ñuu Judea, Herodes ni kuu gobernador ñuu Galilea, ti ñani da Felipe ni kuu gobernador ñuu Iturea jiin ñuu Traconite, ti Lisantias ni kuu gobernador ñuu Abilinia. ² Ti sutu ka kuña'nu Israel ni ka kuu Anás jiin Caifás na kuiya un. Ti ni ka'an Yandios jiin Juan, se'e yi' Zacarías. Ni ka'an ya jiin da nuu kande da undi nuu ñu'un te'e un.

³ Ti Juan ni jikonuu da taka ñuu ka'iin yajni yucha Jordán, ti ni kachi da nuu yivi ja na nakani ini i, ti na kuanducha i nava na kuanka'nu ini Yandios nuu kuachi i. ⁴ Ti yukan ni kundaa nava ni chaa Isaías nuu tutu ja kachi sia'an:

Kin ka'an ñin chaa,

kin ka'an undi nuu ñu'un te'e un, ti kachi da:

Kotu'va naa ra, chi ja yajni chaa Jito'yo.

Ti kuni ja na kaka ndaa ra naa ra.

⁵ Na kotu'va yivi naa i, ti taka xa'va na ndundaa, ti taka yuku jiin loma na ndu ñin nuu, ti taka ichi yakua na ndundoo, ti taka ichi kue'e na nduu ñin nuu. Ti sia'an kuni yo ja na ndundaa añu yivi nuu ya.

⁶ Ti taka yivi ñuyivi nakuni i nasa kii nama Yandios maa i. Sia'an ni ka'an Juan nava ni chiso Isaías nuu tutu na jana'an.

⁷ Ti nu ni ka keja'a ka jakoyo yivi kua'a nuu Juan ja na skuanducha da i, ti ni kachi da nuu i:

—Ro'o, ka kuu ra nanu koo. ¿Xi ka jani ini ra ja nama ra maa ra nuu ñin nundo'o kuan kuyajni nuu ra naa ra nu?

⁸ Na kachi ri ja kava yiñu'un naa ra nava na kuni ndaa yo ja, ja ni ka nakani ini ra. Ti nava sia'an na nduu ra nanu ñin yujnu vixi ja ja'a nde'e va'a, chi ka sa'a ra jniñu va'a. Ti sia'an ka stuu ra maa ra ja, ja ni ka nakani ndixia ini ra, ti ni ka xndoo ra kuachi ra. Ti tu kondo'o vixi ini ra naa ra ja ka'an ra: “Maa yo naa yo chi ka kuu yo jna'an Abraham na jana'an.” Tu ka'an ra sia'an, chi na kachi ri nuu ra ja suni undi yuu ja'a, ti kuu sa'a Yandios ja na kuu i jna'an Abraham. ⁹ Ti yivi ja tu ka kuni nakani ini nuu kuachi un, ja iyo tu'va Yandios ja kua'a ya ñin nundo'o ja kondo'o i. Ti yukan kuu nanu ñin chaa ja iyo tu'va da ja kin sandoo da nuu huerta da, ti ka'ncha da yujnu ja tukaa ja'a nde'e va'a un, ti ki'in nuu ñu'un ja na kayu —ni kachi Juan.

¹⁰ Ti ni ka kachi yivi un:

—¿Ti ndoo sa'a na vijna naa na nusa? —ni ka kachi i.

¹¹ Ti ni kachi Juan:

—Nu ro'o ka ñava'a uu sa'ma, ti kua'a ñin nuu yivi ja tundo ka ñava'a, ti nau ro'o ka iyo ja kaji, ti kua'a nuu yivi ja tundo ka ñava'a —ni kachi Juan.

¹² Suni ni ka ja'an sava chaa ka kinya'u puestu un nuu Juan, ja na skuanducha da chaa, ti ni ka kachi da:

—Maestro, ¿Ti ndoo sa'a saña naa na, nusa? —ni ka kachi da.

¹³ Ti ni kachi Juan:

—Kinya'u ndaa naa ra nava ka'an ley, ti koto skaa ya'u ga ra ja kinya'u ra nuu puesto —ni kachi Juan.

¹⁴ Ti suni sia'an ni ka jikajnu'un uu soldado un maa da, ti ni ka kachi:

—¿Ti saña, ndoo sa'a na nusa? —ni ka kachi da.

Ti ni kachi tuku Juan:

—Koto ma kuisonchaa ra ni ñin ndajniñu yivi naa i ja siu'u ra i, xi ja na chakuachi ra i nu tundo ka sa'a i. So nini kuu ja na kuenta'u ra xu'un ya'u ra ni —ni kachi Juan.

¹⁵ Ti yivi kua'a un ka ndo'o ini i ja xi Juan kuu Cristo ja ka ndatu i ja kii un, ¹⁶ ko maa Juan ni kachi da nuu yivi kua'a un:

—Jandaa kuu ja ru'u skuanducha ri ro'o naa ra jiin nducha, ko vaji ñin ja kuña'nu ga ja kuu ru'u, ti maa chaa yukan skuanducha da ro'o naa ra, ti kua'a da Espiritu Santo ja na kunchaa ya jiin ra. Ti sia'an nanu sandoo ñin ñu'un nuu kayu, suni sia'an sandoo Espiritu Santo undi ini añu ra naa ra. Ti tu kuu kandu ri nuu da, chi kuña'nu ga da ja kuu ru'u. ¹⁷ Ti chaa un xndichi da yivi nanu ñin chaa ja ja yijni tu'va da pala da ja xndече da triu da, ti kenso da paja ki'in ti sava'a da triu da ini ve'e, ti ka'ma da paja un. Ko chaa un, chi kua'a da nundo'o nuu yivi jiin ñin ñu'un ja tu nda'va kuiti —ni kachi Juan.

¹⁸ Ti jnu'un ja'a jiin tijni ga jnu'un ni xndaku Juan, ti ni ka'an da jnu'un Yandios nuu yivi naa i.

¹⁹ Suni ni kachi Juan nuu Herodes ja tu iyo va'a iin jniñu sa'a da. Chi Herodes kuu da gobernador, ti ni jaka da Herodías, ñasi'i ñani da Felipe, ja na kunchaa ña jiin da. Ti suni ni ka'an da ja tijni ga jniñu kue'e sa'a da. ²⁰ Ko Herodes, tu ni jandatu da jnu'un ni ka'an Juan, chi su'va vi'i ga ni sa'a ndeva'a da ja ni chunde da Juan vekaa.

Ja ni janducha Jesús

(Mt. 3.13-17; Mr. 1.9-11)

²¹ Na ti kivi ga Juan vekaa, ni kunde da ni skuanducha da yivi, ti suni ni skuanducha da Jesús. Ti hora ni skuanducha da Jesús ni jikanta'u ya nuu Yandios, ti ni nuña ni andivi nuu kancha Yandios, ²² ti ni kuun Espiritu Santo, ti ni jinu xini ya, ti kaa nanu iin sata. Yukan ti ichi andivi ni ka'an Yandios jiin Jesús:

—Ro'lo kuu Se'e ri ja kunda'u xaan ini ri, ti kusii xaan ini ri jiin ra —kachi.

Nava ni kii taka jna'an Cristo Jesús undi jana'an

(Mt. 1.1-17)

²³ Na ni keja'a Jesús undi nuu kuiti jiin jniñu ni tatu Yandios nuu ya, ja iin ya yajni oko uxi kuiya. Ti ka jani ini yivi ja ni kuu ya se'e yii José. Ti jna'an José ni kuu se'e yii Elí, ²⁴ ti Elí ni kuu se'e Matat, ti Matat ni kuu se'e Leví, ti Leví ni kuu se'e Melqui, ti Melqui ni kuu se'e Jana, ti Jana ni kuu se'e José, ²⁵ ti José ni kuu se'e Matatías, ti Matatías ni kuu se'e Amós, ti Amós ni kuu se'e Nahum, ti Nahum ni kuu se'e Esli, ti Esli ni kuu se'e Nagai, ²⁶ ti Nagai ni kuu se'e Maat, ti Maat ni kuu se'e Matatías, ti Matatías ni kuu se'e Semei, ti Semei ni kuu se'e José, ti José ni kuu se'e Judá, ²⁷ ti Judá ni kuu se'e Joana, ti Joana ni kuu se'e Resa, ti Resa ni kuu se'e Zorobabel, ti Zorobabel ni kuu se'e Salatiel, ti Salatiel ni kuu se'e Neri, ²⁸ ti Neri ni kuu se'e Melqui, ti

Melqui ni kuu se'e Adi, ti Adi ni kuu se'e Cosam, ti Cosam ni kuu se'e Elmodam, ti Elmodam ni kuu se'e Er, ²⁹ ti Er ni kuu se'e Josué, ti Josué ni kuu se'e Eliezer, ti Eliezer ni kuu se'e Jorim, ti Jorim ni kuu se'e Matat, ³⁰ ti Matat ni kuu se'e Leví, ti Leví ni kuu se'e Simeón, ti Simeón ni kuu se'e Judá, ti Judá ni kuu se'e José, ti José ni kuu se'e Jonán, ti Jonán ni kuu se'e Eliaquim, ³¹ ti Eliaquim ni kuu se'e Melea, ti Melea ni kuu se'e Mainán, ti Mainán ni kuu se'e Matata, ti Matata ni kuu se'e Natán, ³² ti Natán ni kuu se'e David, ti David ni kuu se'e Isai, ti Isai ni kuu se'e Obed, ti Obed ni kuu se'e Booz, ti Booz ni kuu se'e Salmón, ti Salmón ni kuu se'e Naasón, ³³ ti Naasón ni kuu se'e Aminadab, ti Aminadab ni kuu se'e Aram, ti Aram ni kuu se'e Esrom, ti Esrom ni kuu se'e Fares, ti Fares ni kuu se'e Judá, ³⁴ ti Judá ni kuu se'e Jacob, ti Jacob ni kuu se'e Isaac, ti Isaac ni kuu se'e Abraham, ti Abraham ni kuu se'e Taré, ti Taré ni kuu se'e Nacor, ³⁵ ti Nacor ni kuu se'e Serug, ti Serug ni kuu se'e Ragau, ti Ragau ni kuu se'e Peleg, ti Peleg ni kuu se'e Heber, ti Heber ni kuu se'e Sala, ³⁶ ti Sala ni kuu se'e Cainán, ti Cainán ni kuu se'e Arfaxad, ti Arfaxad ni kuu se'e Sem, ti Sem ni kuu se'e Noé, ti Noé ni kuu se'e Lamec, ³⁷ ti Lamec ni kuu se'e Matusalén, ti Matusalén ni kuu se'e Enoc, ti Enoc ni kuu se'e Jared, ti Jared ni kuu se'e Majalaleel, ti Majalaleel ni kuu se'e Cainán, ³⁸ ti Cainán ni kuu se'e Enós, ti Enós ni kuu se'e Set, ti Set ni kuu se'e Adán, ti Adán ni kuu se'e Yandios, chí maa ya ni sa'a ya maa da.

*Kuni kue'e ja'u'u un Jesús
(Mt. 4.1-11; Mr. 1.12-13)*

4

¹ Nu ni ni'in Jesús Espíritu Santo ja ni kukutu ini ya jiin, na ni kee ya ini yucha Jordán, ti maa Espíritu Santo ni yinda'a ya undi nuu ñu'un te'e un. ² Yukan ni kuncha ya uu xiko kivi, ti ja'u'u un kuni ke'e ya. Ti ni kivi un, tu ni

yee kuiti ya staa. Ti nu ni ya'a kivi un, ti ni chaa soko ini ya. ³ Yukan na ti ni kachi ja'u'u un jiin ya:

—Nu ndixia ra ja Se'e Yandios kuu ra, ti sa'a ja taka yuu ja'a na nduu staa kaji yo —kachi ja'u'u un.

⁴ Ti ni kachi Jesús:

—Su'va yoso nuu tutu Yandios ja ansu jiin nini staa kuchaku yivi naa i —ni kachi ya.

⁵ Yukan na ti ni yinda'a ja'u'u un maa ya undi xini yuku sukun un. Ti yukan iin jinu kuiti ni ni xna'an nuu ya taka ñuu ka'iin nuu ñi ka'nu ñuyivi, ⁶ ti ni kachi ja'u'u jiin ya:

—Kua'a ri iin jniñu nuu ra ti ta'u ra jniñu nu taka ñuu un, chi vii xaan kanda, chi maa ri kuu ja xiin un. Ti kuu kua'a ri nuu ra, nuu nau ja kuu ini maa ri. ⁷ Nusa ti jakunjiti ra nuu ri, ti chiñu'un ra ru'u, ti maa ri na kua'a ndi'i taka un nuu ra —ni kachi.

⁸ Ko ni kachi Jesús:

—Kuxio nuu ri ro'o ja'u'u, chi su'va kachi nuu tutu Yandios: “Chiñu'un nuu maa Jito'o ra Yandios, ti nuu maa iin ni ya kunukuachi ra”, kachi tutu —ni kachi Jesús.

⁹ Yukan na ti ni yinda'a tuku ja'u'u un ya undi ñuu Jerusalén, ti ni skaa ya xini veñu'un ka'nu un, ti ni kachi:

—Nu ndixia ra ja kuu ra Se'e Yandios, ti skanakava maa ra undi nuu ñu'un, ¹⁰ chi sia'an yoso nuu tutu Yandios: Ta'u Yandios jniñu nuu ángel ya ja na koto ya ro'o.

¹¹ Ti na kinda'a ya ro'o nava tu stuji ra si'in ra nuu ni iin yuu —ni kachi ja'u'u un.

¹² Ti ni kachi Jesús:

—Tuu, chi su'va yoso nuu tutu Yandios: “Koto ma xna'an ga ra nuu maa jito'o ra Yandios” —kachi ya.

¹³ Ja yukan ti tukaa ga ni kojnuni ini ja'u'u un nasa sa'a jiin Jesús, ti ni kuxio kua'an jaku kivi.

Ni keja'a Jesús jiin jniñu ya nuu ñuu Galilea

¹⁴ Yukan ti ni nandeokuñi Jesús ichi ñuu Galilea, chi sia'an ni yinda'a Espíritu Santo maa ya. Ti ni ndañuu ja yi'i jiin Galilea, yukan ni jichanuu jnu'un ya. ¹⁵ Ti xna'an ya jnu'un Yandios ini veñu'un Israel taka nuu ka ndututu, ti tendi'i yivi nuu un ni ka jajnu'un i ya.

Kuano'on ya ñuu Nazaret

(Mt. 13.53-58; Mr. 6.1-6)

¹⁶ Yukan ti ni nandeokuñi ya ñuu Nazaret nuu ni ja'nu ya. Ti ñin kivi ndetatu ni kivi ya ini veñu'un un nava jini sa'a ya. Ti ni ndokuñi ya ja na ka'u ya tutu Yandios. ¹⁷ Ti ni ka ja'a da tutu ni chaa profeta Isaías nuu ya. Ni jiña ya tutu un, ti ni nani'in ya nuu yoso sia'an, ti ni ka'u ya:

¹⁸ Maa Espíritu Jito'yo Yandios kancha jiin ri. Yukan ni ja'a ya jniñu nuu ri

ja xndaku ri nuu yivi nda'u, ja ka'an ri ja kunda'u ndixia ini ya nuu i naa i.

Ni taji ya ru'u ja na kua'a ri jnu'un ndee ini nuu yivi ka kukui'ya ini,

ja na ka'an ri ñin jnu'un va'a nuu yivi ka yindi'yu nuu kuachi, nava na keta'u i.

Sa'a ri ja na kujnuni ini yivi tu ka jnuu ini.

Suni ja na nama ri yivi ni ka skexiko yivi maa i.

¹⁹ Ti suni ja na kachi ri ja, ja ni jaa kuiya nu ni ndunda'u ini

Jito'yo Yandios nuu yivi naa i.

Kachi tutu ja ni ka'u ya.

²⁰ Ni nakasi Jesús tutu un, ti ni nakua'a ya nuu chaa junukuachi ini veñu'un un, ti ni nukoo ya. Ko vanuxia tendi'i yivi ka'iin ini veñu'un un ka nde'e nuu ya, ²¹ ti ni jakunchaa ya ni ka'an ya:

—Vijna na ti ni kundaa nava yoso nuu tutu Yandios ja ni ka jiniso'o ra —ni kachi ya.

²² Tendi'i yivi un ni ka jajnu'un i Jesús, ti so ka naa ini i ja vii xaan ka'an ya jiin i, ti ka jikajnu'un jna'an i:

—¿Ti ansu se'e José kuu chaa ja'a nu? —ni ka kachi i.

²³ Ti ni kachi Jesús jiin yivi un:

—Ja jini va'a ri nava ka ndo'o ini ra, ti suni ka ka'an ra jnu'un ja'a jiin ri: “Nu ndixia ni ja kuu ni médico, sa'a ni tajna ti sa na kandixia na naa na maa ni.” Ti suni kachi ra jiin ri: “Jnu'un ni ka jiniso'o na, ja ni sa'a ni ñuu Capernaum, sa'a ni suni ñuu maa ni ja'a” —ni kachi ya jiin i.

²⁴ Yukan na ti ni siin Jesús ka'an ya, ti ni kachi ya:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja ni iin profeta ka'an jnu'un Yandios, tu ka janta'u yivi ñuu da maa da. ²⁵ Chi jandaa kuu ja ni ka iyo kua'a ña'an ni ka kendo nda'u nación Israel undi jana'an na ni kii profeta Elías, na ni kii jnama xaan ini ñi nación un, ja uni kuiya sava tukaa ga ni kuun sau. ²⁶ Ko Elías tu ni ja'an da nuu kanchuku ña'an ni ka kendo nda'u ñuu Israel, chi ni ja'an da nuu kancha iin vajnu'un ni ña'an ni kendo maa iin ñaa nuu ñuu Sarepta, yajni ñuu Sidón, iin ñuu ja tu ni yi'i jiin Israel. ²⁷ Suni ñuu Israel ni ka iyo kua'a yivi ni ka ku'u jiin ndi'yi te'yu na ni kii profeta Eliseo, ko tu ni ka nduva'a ni iin yivi ka ku'u un, chi maa iin ni Naamán ni nduva'a, ja ni kuu da chaa ñuu Siria, iin ñuu ja tu ni yi'i jiin ñuu Israel —ni kachi Jesús.

²⁸ Nu ni ka jiniso'o yivi jnu'un ni ka'an ya, ti tendi'i yivi ka'iin ini veñu'un un, ni ka kiti xaan ini nuu ya. ²⁹ Ti ni ka ndonda yivi un siki ya ja ni ka keni'in da Jesús undi fuera yu'u ñuu un. Ti kuankoyo da jiin ya undi yu'u yuku un ja ka kuni skanakava da yaa kava un. ³⁰ Ko Jesús ni naya'a ya ma'ñu da naa da, ti kua'an ya.

iin chaa ni jna'an tachi xaan
(Mr. 1.21-28)

³¹ Yukan na ti kua'an Jesús ñuu Capernaum, ñin ndañuu Galilea. Yukan ni ja'a kunchaa ya ni xna'an ya nuu yivi un ñin kivi ndetatu. ³² Ti so ka naa ini yivi un ka ñuso'o i jnu'un ka'an ya, chi ka'an ya jnu'un ndaa kuiti nanu ka'an ñin chaa ndiso jniñu nuu Yandios.

³³ Ti ini veñu'un un kande ñin chaa jna'an tachi xaan, ja ni kanajiin ko'o, ti ni kachi da:

³⁴ —Kuxio ni nuu na naa na, ni'in Jesús, chaa ñuu Nazaret. ¿Ndoo kivi nduu ni jiin na, xi vaji ni ja xnaa ni saña nu? Ja nakuni na ni'in, ti jini na ja maa ni kuu se'e ii Yandios —ni kachi da.

³⁵ Ti Jesús ni nduxaan ya nuu tachi xaan un, ti ni kachi ya:

—Kasi yu'u ti xndoo chaa ja'a —ni kachi ya.

Yukan na ti tachi xaan un ni sa'a ja na kuikokava chaa un nuu yivi un, ti ni kee kua'an. Ti tundo ni sa'a jiin chaa un. ³⁶ Ti so ni ka sa'u ini yivi un ja so ka naa ini i ka nde'e i, ti ka jikajnu'un jna'an i:

—¿Naa jnu'un kuu ja'a ja sia'an ni kuu? Kuña'nu chaa ja'a ja ta'u da jniñu nuu tachi xaan un, ti ka jandatu nuu da, ti ka kekoyo kua'an —kachi i naa i.

³⁷ Ti jnu'un Jesús ni jichanuu taka nuu ñuu Galilea yukan.

*Ni sa'a Jesús tajna nana chiso Simón Pedro
(Mt. 8.14-15; Mr. 1.29-31)*

³⁸ Yukan na ti ni kee Jesús ini veñu'un un ti kua'an ya ichi ve'e Simón. Ni kivi ya ve'e da. Ti ini ve'e Simón kancha nana chiso da ku'u ña jiin kue'e kiji xaan. Ti ni kakanda'u da jiin Jesús ja na sa'a ya tajna ña. ³⁹ Ni jankudandijin Jesús, ti ni kachi ya ja na kee kiji un, ti ni kenchaa ni kiji un kua'an. Ti ni ndoko ni ña, ti ni keja'a satu'va ña ja ni yaji ya jiin da naa da.

Kua'a yivi ka ku'u ni sa'a ya tajna

(Mt. 8.16-17; Mr. 1.32-34)

⁴⁰ Nu kuan kee ndikandii, ti taka yivi ka ñava'a yivi ku'u, ja ka jna'an i tijni nuu kue'e, ni ka yinda'a i yivi un nuu Jesús, ti Jesús ni chaa ya nda'a ya siki ñin ñin yivi un, ti ni ka nduva'a i. ⁴¹ Ti ma'ñu tendi'i yivi ku'u un, ka iyo yivi ka jna'an tachi xaan, ko ni keni'in ya kuankoyo. Ti nu ni ka kekoyo kua'an, ka kanajiin ti ka ka'an:

—Ro'o kuu Se'e Yandios —kachi.

Ko Jesús ni nduxaan ya jiin tachi xaan un ja tukaa ni ja'a ya jnu'un ja ka'an, chi ja ka jini ja maa ya kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu.

Ni xna'an Jesús jnu'un Yandios ñuu Galilea

(Mr. 1.35-39)

⁴² Nu ni kundijin inga kivi, ti ni kee maa ñin ni Jesús kua'an ya ñin yu'u ñuu un nu tukaa yivi. Ko ni ka nanduku yivi un ya naa i, ti ni ka nani'in i nuu kande ya. Tu ka kuni i ja ki'in tukuu ya, ⁴³ ko ni kachi ya jiin yi:

—Kanuu kuu ja ki'in ri uu ga ñuu un suni, ja na ka'an ri ti na xndaku va'a ri nasa kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, chi siki yukan ni taji Yandios ru'u vaji ri —ni kachi Jesús.

⁴⁴ Ti sia'an ni jikonuu Jesús ni ka'an ya jnu'un Yandios nuu taka veñu'un Israel ka iyo ñuu Galilea un.

Ja ni ka ni'in kua'a da chāká

(Mt. 4.18-22; Mr. 1.16-20)

5

¹ Ti ñin kivi kande Jesús yu'u lago Genesaret. Ti ni ka kututu yivi kua'a xaan nuu ya ja undi ka jaxin jna'an i, ja ka kuni kunso'o i jnu'un Yandios. ² Ti ni jini ya ja ka'iin uu barco yajni yuu lago un, chi chaa ka jniñ chāká un, ni ka kee da ka nakacha da ñunu da. ³ Ti ni kivi Jesús ini ñin

barco ja xiin Simón, ti ni ka'an ya jiin Simón ja na skaka da iin ti'li barco un na ki'in nuu nducha un. Yukan na ti ni nukoo ya nuu barco un, ti undi nuu barco un ni xndaku ya nuu yivi naa i. ⁴ Nu ni ndi'i ni xndaku ya nuu yivi un, ti ni kachi ya jiin Simón:

—Kua'an jiin barco ja'a undi nuu kunú ga nducha un, ti skuita ka'nu ra ñunu ra naa ra chii nducha un, ti ni'in kua'a ra chāká —ni kachi ya.

⁵ Ti ni kachi Simón:

—Maestro, ni niñu ni ka sajniñu na, ko ni iin chāká tu ni ka ni'in na. Ko ja kachi maa ni kuu, ti na skuita ka'nu na ñunu na nusa —kachi da.

⁶ Ko nu ni ka sa'a da nava ni kachi Jesús, ti ni ka ni'in da kua'a xaan chākā ja ni keja'a te'nde ñunu da un. ⁷ Ti ni ka sa'a da seña nuu uu ga chaa ka'iin nuu inga barco da, ja na kin chindee da maa da. Ni ka chindee jna'an da ti ni ka skutu da chāká nuu ndinduu barco un, ja kuni keka'nu ni ga chii nducha un. ⁸ Nu ni jini Simón Pedro ja sia'an ni kuu, ni jakunjiti da nuu Jesús, ti ni kachi da:

—Va'a ga kuxio ni nuu na Jito'yo, chi kuu na iin chaa nchakuachi —ni kachi da.

⁹ Chi Simón jiin uu ga chaa ka'iin jiin da un, so ni ka sa'u ini da ja ni ka ni'in kua'a da chāká ni sa'a ya. ¹⁰ Suni Jacobo jiin Juan, se'e yi Zebedeo, ja suni ka'iin da jiin Simón yukan. Suni so ni ka sa'u ini da. Ko ni kachi Jesús jiin Simón:

—Koto ma xndi'i ini ra, chi undi vijna ti tukaa ga jni ra chāká, chi ru'u na xna'an ri nuu ra nasa nastutu ra yivi, ti xna'an ra yivi un maa jnu'un Yandios ja na kandixia i ru'u —ni kachi Jesús.

¹¹ Yukan na ti nu ni ka tava da barco un nuu ñu'un ichi, ti ni ka xndoo ndi'i kuiti da ndajniñu un, ti kuankoyo da jiin Jesús.

Ni sa'a Jesús tajna ñin chaa jna'an kue'e ndi'yi te'yu
(Mt. 8.1-4; Mr. 1.40-45)

¹² Ti ni kuu ja kande Jesús ñin ñuu un, ti ni jaa ñin chaa ku'u kue'e ndi'yi te'yu. Ti nu ni jini da nuu Jesús, ti ni jankunjiti da nuu ya, ti ni sino da nuu da undi nuu ñu'un, ti ni kanda'u da jiin Jesús:

—Jito'yo, nu kuni ni, ti kuu sandoo ni saña jiin kue'e jna'an na ja'a—ni kachi da.

¹³ Yukan ti Jesús ni kue'e ya maa da jiin nda'a ya, ti ni kachi ya:

—Kuni ri, na ndundoo ra vijna —ni kachi ya.

Ti nu ni ka'an ya sia'an, ni nduva'a ni chaa ku'u un.

¹⁴ Yukan ti ni xndaku ni'in ya nuu da ja tu kani kuiti da jnu'un nuu ni ñin yivi. Ko ni kachi ya:

—Kua'an ti ki'in ra nuu sutu kuña'nu un, na nde'e da ro'o ja, ja ni nduva'a ra. Ti kunda'a ja soko ra nuu Yandios siki ja, ja ni ndundoo ra nava ta'u ley Moisés jniñu. Ti na soko sutu un nuu Yandios, nava na kuni yivi ja, ja ni kenchaa ndi'yi un ro'o —ni kachi ya.

¹⁵ Ti jnu'un Jesús, vi'i ga ni jichanuu kua'an ja siki ñin jniñu ña'nu ni sa'a ya yukan. Ti ja yukan kuu ja kua'a xaan ga yivi ka kututu ja ka kuni kunso'o i jnu'un ka'an ya, jiin ja na sa'a ya tajna maa i, nuu taka kue'e ka ndo'o i. ¹⁶ Ko tijni jinu kee siin maa ya kua'an ya nuu tukaa yivi, ti yukan jikanta'u ya nuu Yandios.

Ni sa'a Jesús tajna ñin chaa tikuku
(Mt. 9.1-8; Mr. 2.1-12)

¹⁷ Ti ñin kivi kande Jesús xna'an ya nuu yivi naa i, ti ichi chukan kanchuku sava chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Moisés ja vekoyo da taka ñuu Galilea, jiin ñuu Judea, jiin ñuu Jerusalén. Ti ka nde'e da jniñu sa'a Jesús, ja jiin jniñu ña'nu maa Yandios sa'a ya tajna yivi ku'u naa i. ¹⁸ Yukan ti ni ka jakoyo jaku chaa ka yinda'a ñin chaa tikuku nuu ñin

yúú, ti ka kuni skivi da chaa un ini ve'e, ti skatu da chaa nuu Jesús. ¹⁹ Ko tu ni kuu kivi da naa da, chi kua'a xaan yivi ka'iin un. Yukan na ti ni ka kaa da xini ve'e, ti ni ka xndonda da teja un, ti ni ka sino da chaa ku'u un jiin yúú da ma'ñu yivi kua'a un nuu kancha Jesús. ²⁰ Nu ni jini Jesús ja ni ini da ka kandixia da ja kuu sa'a ya tajna chaa ku'u un, ti ni kachi ya jiin chaa ku'u un:

—Nda'u se'e ri, ja ni janka'nu ini ri nuu kuachi ra —ni kachi ya.

²¹ Yukan na ti chaa ka xna'an ley un jiin chaa fariseo un ni keja'a ka ndo'o ini da:

—¿Nau kuu chaa ja'a ja ndo'o ini da ja kuu da Yandios, ti sia'an ka'an ka'an ndeva'a da siki Yandios jiin jnu'un un nusa? Ti tu ni ñin ja kuanka'nu ini nuu kuachi yo, chi vajnu'un ni maa Yandios —ni ka ndo'o ini da.

²² Ko Jesús ja ni jini ya ndoo ka ndo'o ini da, ti ni kachi ya:

—¿Ndo'o ka ndo'o ini ra sia'an? ²³⁻²⁴ Chi na kachi ri ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti ndiso jniñi ri ja kuan ka'nu ini ri nuu kuachi yivi naa i. Vijna ti na stuu ri ñin jniñu sa'a ri ja'a —kachi Jesús.

Yukan na ti ni kachi ya jiin chaa tikuku un:

—Ndoko, nastuu yúú ra, ti kuano'on ve'e ra —ni kachi ya.

²⁵ Ti hora ni, ni ndoko chaa tikuku un ma'ñu yivi kua'a un, ni naki'in da yúú nu ni katu da nuu un, ti kuano'on da ve'e da. Ti ni nakanajaa da Yandios ja ni nduva'a da ni sa'a Jesús. ²⁶ Ti tendi'i yivi un so ni ka naa ini i ja sia'an ni sa'a ya. Ti ni ka kanajaa i Yandios, ti ni ka ka'an i:

—Vijna ndixia ti ni ka jini yo ñin jniñu ña'nu xaan —kachi naa.

*Ni kana Jesús xini Leví
(Mt. 9.9-13; Mr. 2.13-17)*

²⁷ Yukan na ti ni kee Jesús ti kua'an ya, ti ni jini ya nuu ñin chaa kinya'u puesto ja nani Leví, nukoo da nuu kinya'u puestu un, ti ni kachi ya jiin da:

—Ña'an na cho'o, ti kundikun ra ru'u —ni kachi ya.

²⁸ Ti ni ndokuiñi Leví, ni xndoo ndikuiti da ja ñava'a da un, ti kua'an da jiin Jesús.

²⁹ Yukan na ti ni nasa'a da ñin viko ka'nu ve'e da ja kusii ini da jiin Jesús, ti yukan ni ka'iin kua'a chaa ka kinya'u nuu puestu jiin uu ga yivi ni kunchuku jiin da naa da nuu mesa un. ³⁰ Ko chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Moisés, ni ka keja'a ka ka'an ncha'a da siki ndaja'a Jesús, ti ni ka kachi da:

—¿Ndo'o ka yee ra ka ji'i ra jiin chaa ka kinya'u nuu puestu un, jiin taka chaa tu ka siuku ley Israel? —ni ka kachi da.

³¹ Ti ni kachi Jesús:

—Yivi iyo va'a ndendajnu, tu ka nandi'i i médico, chi yivi ku'u kuu ja ka nandi'i tajna un. ³² Ja yukan kuu ja ru'u tu vaji ri ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi ka ndo'o ini ja iyo ndoo jiin kuachi. Chi su'va ni ncha'a ri ja ka'an ri jnu'un Yandios nuu yivi ka nakuni nuu kuachi i nava nakani ini i nuu Yandios —kachi Jesús.

Ka jikajnu'un da nuu Jesús siki jnu'un ja koo ndicha ini (Mt. 9.14-17; Mr. 2.18-22)

³³ Yukan na ti ni ka jikajnu'un da nuu Jesús:

—¿Ndo'o chaa ka skua'a jiin Juan jiin chaa ka skua'a jiin chaa fariseo, nini ka iyo ndicha ini da, ti tijni jinu ka jikanta'u da, ti ndaja'a ni nini ka yee da, ti ka ji'i da? —ni ka kachi da.

³⁴ Ti ni kachi ya jiin da:

—¿Xi kuu koo ndicha ini yivi ka'iin ñin viko nanda'a nu ni kancha novio un jiin yi nu? ³⁵ Ko jaa ñin kivi ja kuxio novio nuu i. Yukan na ti sa na koo ndicha ini i. Suni nu

kancha ri, tu kuu koo ndicha ini chaa ka skua'a jiin ri. Ko jaa ñin kivi nu na kujiyo ri, yukan na sa na koo ndicha ini da naa da —kachi ya.

³⁶ Ti ni kachi ya ja'a nuu da:

—Ni ñin yivi tu ka'ncha i ñin pedasu sa'ma jaa ti nachaa i nuu ñin sa'ma tu'u. Chi nu sia'an na sa'a i, ti stivi i sa'ma jaa un, chi tu kejna'an ja jaa jiin ja tu'u. ³⁷ Ni tu kuu chu'un yo vino jaa chii ñin ñii tu'u. Chi nu sia'an na kuu ti xnaa yo ndinduu. Chi vino jaa un ndata ñii tu'u un. ³⁸ Ja yukan kuu ja na chu'un yo vino jaa chii ñii jaa, chi sia'an ti ni ñin tu xnaa yo. ³⁹ Ti ni ñin ja ja ni ji'i vino ava ti ko'o tuku vino jaa, chi vanuxia ka ka'an yivi ja ñini va'a ga vino ni kuu ava —kachi ya.

*Jniñu ni ka sa'a ndaja'a Jesús ñin kivi ndetatu
(Mt. 12.1-8; Mr. 2.23-28)*

6

¹ Ñin kivi ndetatu ni ya'a Jesús jiin ndaja'a ya nuu kaa triu. Ti ndaja'a ya kuankoyo da ka kencha da yoko triu un, ka kiin da ini nda'a da ti ka yee da. ² Yukan ti sava chaa fariseo ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Ndoo ka sa'a ra jniñu ja tu kusa'a yo ñin kivi ndetatu? —ni ka kachi da.

³ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—¿Xi tu ni ka ka'u kuiti ra tutu nasa ni sa'a David na ñin jinu ja ni ji'i da soko jiin taka chaa ni kanchuku jiin da nu? ⁴ Ja ni kivi da ini ve'e ii Yandios, ti ni ki'in da staa stila ii ja ni soko sutu nuu Yandios, ti ni yee da. Ti suni ni ja'a da nuu yivi kanchuku jiin da, ja tu ka'an nuu ley ja tu kuu kaji inga yivi, chi maa ni maa sutu kuu ja yaji staa stila un —ni kachi ya.

⁵ Suni ni kachi ya jiin da:

—Ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, kuña'nu ga ri ti ta'u ri jniñu nuu kivi ndetatu ja'a—kachi ya.

Ni nduva'a ñin chaa ni ichi nda'a
(Mt. 12.9-14; Mr. 3.1-6)

⁶ Ti inga kivi ndetatu, ni kivi Jesús ini veñu'un Israel, ti ni xna'an ya nuu yivi naa i. Ti yukan kande ñin chaa ni ichi nda'a kua'a da. ⁷ Ti chaa ka xna'an ley jiin chaa fariseo, ka jito yu'u da Jesús ja nu sa'a ya tajna chaa un nuu kivi ndetatu un, ti sia'an ni'in da ichi ja kankuachi da ja'a ya. ⁸ Ko maa ya chi ja jini ya ndoo ka ndo'o ini da naa da, ti ni kachi ya jiin chaa ni ichi nda'a un:

—Ndokuiñi ti kundichi ra ma'ñu ja'a—ni kachi ya.

Ni ndokuiñi chaa un ti ni jakuiñi da ma'ñu un. ⁹ Yukan na ti ni kachi Jesús jiin taka yivi un:

—Na kajnu'un ri ñin jnu'un nuu ra naa ra: “¿Nau ñin ja iyo va'a ja sa'a yo vijna kivi ndetatu nu? ¿Xi kuu sa'a yo ja va'a, xi va'a ga sa'a ndeva'a yo? ¿Kuu nama yo ñin chaa ku'u un, xi kua'a ini yo na kuū da nu”? —ni kachi ya.

¹⁰ Ti ni nde'e va'a Jesús nuu tendi'i yivi un, ti ni kachi ya jiin chaa ku'u un:

—Skaa nda'a ra —ni kachi ya.

Ti chaa un ni skaa da nda'a da, ti hora ni, ni nduva'a nda'a da. ¹¹ Ko sava yivi ka'iin un, ni ka kuiti xaan ini ja sia'an ni kuu, ti ni ka keja'a ka ndajnu'un nasa sa'a da ndonda da siki Jesús.

Ni nakaji Jesús ndi uxi uu chaa kuu ndaja'a ya
(Mt. 10.1-4; Mr. 3.13-19)

¹² Ni kuu jaku kivi kua'an Jesús undi yuku un ja kakan-ta'u ya, ti yukan ni kendo ya ni niñu ni jikanta'u ya nuu Yandios. ¹³ Nu ni kundijin inga kivi ti ni kana ya chaa ka skua'a jiin ya, ti ni nakaji ya ndi uxi uu da, ja ni skonani ya da apóstol, chi kundiso jniñu da ja na ka'an da jnu'un

ya. ¹⁴ Ti chaa un ka kuu Simón ja ni skonani ya da Pedro, jiin ñani da Andrés; Jacobo jiin Juan; Felipe jiin Bartolomé; ¹⁵ Mateo jiin Tomás; Jacobo, se'e yii Alfeo; Simón, chaa ni yi'i jiin partido cananista; ¹⁶ Judas, se'e yii Jacobo; jiin inga Judas, ñin chaa ñuu Cariote ja kuee ga ti ni nakua'a da Jesús nuu yivi jito u'u da.

Xna'an ya jnu'un Yandios nuu yivi kua'a
(Mt. 4.23-25)

¹⁷ Yukan na ti ni nū Jesús xini yuku un jiin ndaja'a ya, ti ni jakuiñi ya ñin ndu'va. Ti kua'a xaan yivi ndañuu Judea, yivi ñuu Jerusalén jiin yivi vekoyo ichi yu'u mar Tiro jiin Sidón, ni ka kututu un ja ve kunso'o jnu'un xna'an Jesús, jiin suni ja na nduva'a i jiin kue'e ka ndo'o i. ¹⁸ Ti yivi ka ndo'o tachi xaan suni ni ka nduva'a i. ¹⁹ Ti tendi'i yivi un ka kuni kue'e i sa'ma Jesús, chi jiin jniñu ndiso ya un sa'a ya tajna tendi'i yivi.

Yivi kundātū jiin yivi koo ndo'o

²⁰ Yukan na ti ni nde'e va'a Jesús nuu ndaja'a ya ti ni kachi ya:

—Na kachi ri ja kandichi Yandios jiin ro'o yivi nda'u, chi jandaa kuu ja kivi ra ñuu nuu ta'u ya jniñu. ²¹ Kandichi Yandios jiin ro'o ja ka ji'i soko vijna naa ra, chi jaa kivi ja kee ndendajnu ra naa ra. Kandichi Yandios jiin ro'o ja vijna ka iyo ra jnukui'ya ini, chi inga kivi ti kusii ini ra, ti kuaku ra na ra. ²² Kandichi Yandios jiin ra naa ra, chi koto u'u yivi ro'o ti keni'in i ro'o ichi fuera, ka'an ndeva'a i nuu ra, ti skexiko i ro'o naa ra nanu ja ka kuu ra yivi ndeva'a ja siki ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi. ²³ Ko kivi un ti ndusii ini ra, chi kusii xaan ini ra, chi ka'nu xaan koo ta'u ra nuu andivi, chi suni sia'an ni ka sa'a ndeva'a jna'an da jiin chaa ni ka kuu profeta, ni ka ka'an jnu'un Yandios na jana'an. ²⁴ Ko na nda'u ga taka ro'o chaa riku, chi vijna ni ga ka iyo sii ini

ra. ²⁵ Na nda'u ro'o naa ra ja ka iyo ndendajnu ra vijna, ko jaa kivi ja kuu ra soko. Na nda'u ra naa ra, vijna chi ka jaku ra, ko jaa kivi ja ndukui'ya ini ra ti nde'e ra. ²⁶ Na nda'u ra naa ra, chi kuajnu'un yivi ro'o, chi sia'an ni ka jajnu'un i chaa ni ka xndoña'an ja ka kuu da profeta, chaa ni ka ka'an jnu'un Yandios vasu tu ni kuu da, chi mani chaa ni ka xndoña'an ni ka kuu da —ni kachi ya.

Jnu'un kanuu ga ja na siuku yo

(Mt. 5.38-48; 7.12)

²⁷ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Ko ro'o naa ra kunso'o jnu'un na ka'an ri. Kunda'u ini ti ka'an va'a ra jiin yivi jito u'u ro'o. Sa'a ja va'a ja kuu yivi ka sa'a ndeva'a nuu ka kuiti ini i nuu ra. ²⁸ Ka'an va'a jiin yivi jikanta'u ja'a ra ja na jna'an ra ñin nundo'o. Kakanta'u nuu Yandios ja kuu yivi ka chakuachi siki ra. ²⁹ Koto kinjna'an ra jiin yivi kani ro'o, chi su'va nu ni kani ñin nuu ra, ti kua'a ñinga nuu ra na kani tuku i. Nu ñin yivi kuni kuisonchaa i sa'ma ra, sia na ki'in yivi un jiin, ti suni koto kinyii ra camisa ra, kua'a na ki'in yivi un jiin. ³⁰ Kua'a nuu nuu yivi jikanuu nuu ra, ti nu ñin yivi jisonchaa i ja ñava'a ra, kua'a ra ki'in, ti koto ma nandakan ga ra. ³¹ Nu kuni ra ja na ka'an yiñu'un yivi jiin ra, ti kava yiñu'un tu maa ra nava na ka'an yiñu'un yivi jiin ra.

³² Chi nu nini yivi mani ra jiin ka'an va'a ra, ¿Nau ta'u ra iyo nusa? Chi undi chaa ka sa'a ndeva'a ka sa'a sia'an.

³³ Ti nu nini nuu yivi chindee ro'o ni yukan chindee ra, ¿nau ta'u ra iyo nusa? Chi undi chaa ka sa'a ndeva'a ka sa'a sia'an. ³⁴ Ti nu kua'a ra nini nuu yivi jini ra ja kuu chunaa i nuu ra, ¿nau ta'u ra iyo nusa? Chi undi chaa ka sa'a ndeva'a, suni ka ja'a nuu nuu jna'an da, chi jini da ja chunaa i nuu da. ³⁵ Ko maa ra naa ra, ka'an va'a jiin yivi ka jito u'u ro'o, ti chindee yivi un. Kua'a nuu nuu da, ti tu

kuñukuu ini ra ja kakan ra ya'u nuu da. Chi nu sia'an sa'a ra, ti iyo kua'a ta'u ra nuu Yandios, chi sia'an ja'a ra jandaa ja ka yi'i ra jiin Yandios, ya kancha andivi. Chi maa ya va'a ini ya jiin taka ni yivi, vasu iin yivi ja tu jini nakuanta'u nuu ya jiin yivi ndeva'a xaan. ³⁶Ja yukan kuu ja na kava nda'u ini ra naa ra, sia'an nanu ñunda'u ini Tata ra Yandios —ni kachi Jesús.

Koto kuu ichi ini yo nuu yivi
(Mt. 7.1-5)

³⁷Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Koto kuu ichi ini ra nuu yivi ja ka'an ndoo ra. Chi nu sia'an na sa'a ra, ti kankuachi Yandios siki ra, ja suni sia'an kaa tu maa ra. Koto kankuachi ra ja'a yivi. Chi nu sia'an ka'an ra ti kankuachi Yandios siki ra. Koto ma kachi ra ja ni jna'nu ndatu ñanijna'an ra. Chi nu sia'an na ka'an ra, ti kachi Yandios ja ni jna'nu ndatu maa ra. Kuanka'nu ini nuu ñanijna'an ra nava na kuanka'nu ini Yandios nuu ra. ³⁸Ti ansu nini ja na kuanka'nu ini ra nuu ñanijna'an ra, chi suni kua'a sava'ni ga ja nandi'i da, ti maa Yandios na nakua'a ya vi'i ga nuu ra. Ti chikua'a va'a ya nuu ra nanu ni chikua'a maa ra nuu ñanijna'an ra undi na chitu ndii bolsa ra. Sia'an sa'a ra, chi nu jiin ku'va un chikua'a ra nava nandi'i ñanijna'an ra, ti suni sia'an na nachikua'a Yandios nava nandi'i tu ro'o —ni kachi Jesús.

³⁹Suni ni xna'an Jesús inga jnu'un nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Na kajnu'un ri nuu ra naa ra. ¿Xi kuu koxnuu iin chaa kuaa nuu inga chaa kuaa ja nduku da ichi ki'in da nu? ¿Xi ansu ndinduu da nukoyo iin yau nu? ⁴⁰Yukan kuu ja kuu maa ra naa ra, nu ka kuu ra maestro ja xna'an jnu'un Yandios nuu inga yivi. Tu iyo ni iin ndaja'a ja ndu iin nuu jiin maestro da, chi xnakan na kutu'va da taka ja xna'an maestro un. Yukan na ti sa ndu iin nuu da jiin maestro da.

⁴¹ ¿Sunì na kajnu'un ri nuu ra! ¿Xi vatuni ja ka'an ndoo ra ja kuu ichi ini ra nde'e ra ñanijna'an ra, nu iyo ñin kuachi i, vasu jakuu ga kaa tu maa ra jiin kuachi ra xino? ⁴² ¿Xi vatuni ja ka'an ndoo ra siki ñanijna'an ra, ja ka'an vixi ra siki da xino? Nde'e naa kaa jniñu sa'a ra, ti xaan yuji ra jiin kuachi un. Ko na kachi ri ja yivi ñaa xini kuu ra, ja tu jini ra ja xnakan nde'e va'a ra nasa kancha ra jiin kuachi ra, ti sa kuu kotonchaa ra kuachi lulu sa'a ñanijna'an ra —kachi Jesús.

Jiin nde'e un ti nakuni yo naa yujnu kuu
(Mt. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ Siin Jesús xndaku ya nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu. Ja ka jini ra ja tu iyo ni ñin yujnu va'a ja kua'a nde'e kue'e, ni tu iyo ni ñin yujnu kue'e ja kua'a nde'e va'a. ⁴⁴ Chi nakuni yo nau nuu taka yujnu kuu nu jini yo naa nde'e kua'a. Suni tu kuni'in yo tichi vixi xini nu'iñu xaan, xi kuni'in yo nde'e tika'ya xini ñin nu'iñu. ⁴⁵ Sia'an kuu chaa va'a, chi ndo'o ini da mani jniñu va'a. Ti chaa ndeva'a un, mani jniñu kue'e ndo'o ini da. Ti yu'u da, chi ka'an nava ndo'o ini da —kachi ya.

Xndaku Jesús siki uu ve'e
(Mt. 7.24-27)

⁴⁶ Yukan ti ni kachi Jesús nuu yivi kua'a ni ka ndututu un:

—Nde kua'a ra kachi jiin ri naa ra: “Ni'in kuu jito'o na, ti saña kuu se'e ni.” Vasu ka ka'an ra sia'an, ko tu ka jandatu ra jnu'un ri. ⁴⁷ Ko vijna na xna'an ri nasa kuu yivi vekoyo nuu ri, ja chunso'o jnu'un ka'an ri, ti jandatu i jnu'un ri. ⁴⁸ Yivi un kuu i nanu ñin chaa ni sa'a ñin ve'e. Kunuu teyii ni skee da yuu ndiso nama ve'e un. Yukan ni kii ñin sau xaan, ti ni ndaa nducha ja kuni xnaa ve'e un, ko tu ni kanda ve'e un, chi kutu xaan ni kee ja'a ve'e un. ⁴⁹ Ti yivi ka chunso'o

jnu'un ka'an ri, ti tu ka jandatu i, yivi un kuu i nanu iin chaa ni sa'a ve'e da, ko tu ni skee kunu da yuu ja kundiso nama ve'e un. Ti ñuu ni ja'a iin sau xaan ti ni ndaa nducha, ti ni nduva ve'e un kua'an, ti ni naa ii —ni kachi Jesús.

Sa'a Jesús tajna iin muzu capitán romano
(Mt. 8.5-13)

7

¹ Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús nuu yivi un, ti kua'an ya ichi ñuu Capernaum. ² Ti yukan kande iin chaa kuu capitán, ja kuu chaa yinda'a iin ciento soldado, ja ka yi'i i jiin ejército ñuu Roma. Ñava'a da iin muzu junukuachi nuu da, ti kunda'u xaan ini da chaa un. Ni ki'in kue'e maa da ja kuni kuu da. ³ Ti nu ni jiniso'o da jnu'un Jesús, ti ni taji da uu chaa ka kuña'nu Israel, ja na ki'in kanda'u da jiin Jesús, ja na kin sa'a ya tajna chaa junukuachi nuu da un. ⁴ Ni ka tu'va da nuu Jesús, ti ni ka kanda'u xaan tonto da sia'an:

—Kuni capitán un ja na chindee ni da, ti va'a ga ja na sa'a ni, ⁵ chi mani da jiin yivi ñuu na. Ti maa da ni ta'u jniñu ja ni kuu veñu'un na naa na —ni ka kachi da.

⁶ Yukan na ti kua'an Jesús jiin da naa da. Ko nu kuan kuyajni ya ve'e capitán un, ti chaa un ni taji da uu amigo da ja na kachi da nuu Jesús sia'an:

—Jito'yo, kuña'nu ga ni ja kuu saña, ti tu iin nuu na jiin ni. Ja yukan kuu ja tu kuni na ja kivi ni ve'e na. ⁷ Ja yukan kuu ja tu ni kuni na ja jaa maa na ja nanduku na ni'in. Chi so kuni na ja na ta'u ni jniñu ti na nduva'a muzu na. ⁸ Chi saña suni iyo iin chaa kuña'nu ta'u jniñu nuu na, ti suni maa na ñava'a na soldado na. Ti kachi na jiin iin da “kua'an”, ti ki'in da. Ti kachi na jiin inga “ña'an ja'a”, ti kii da. Ti ta'u na jniñu nuu muzu ja na sa'a i jniñu un, ti sa'a i —ni kachi da.

⁹ Nu ni jiniso'o Jesús jnu'un un, so ni naa ini ya. Ti ni ndeokoto ya nuu yivi kua'a kuankoyo jiin ya un, ti ni kachi ya:

—Jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja ni tu'u ñuu Israel tu iyo ni iin yivi kandixia da ru'u nanu ni kandixia chaa ja'a —ni kachi Jesús.

¹⁰ Nu ni ka najakoyo chaa ni taji da un ve'e, ti ni ka jini da ja, ja ni nduva'a chaa ku'u un.

Ni naxndoto Jesús se'e yii iin ña'an ni kendo maa iin

¹¹ Nu ni ya'a un, ti kua'an Jesús iin ñuu nani Naín. Suni kuankoyo ndaja'a ya jiin kua'a xaan ga yivi. ¹² Ti nu kuan kuyajni ya ñuu un, ti ni jini ya kuankoyo yivi kuan chunduji i iin ndiyi, ti maa iin ni ndiyi yukan ni kuu se'e yii iin ña'an ni kendo maa iin. ¹³ Nu ni jini Jesús nuu ña'an un, ti ni kunda'u ini ya maa ña, ti ni kachi ya jiin ña:

—Koto nde'e ra —ni kachi ya.

¹⁴ Yukan ti ni tu'va Jesús, ti ni ke'e ya jajnu ndiyi un, ti ni ka jankuñi chaa ka ndiso jajnu un, ti ni kachi ya jiin ndiyi un:

—Chaa lulu, na kachi ri jiin ra: ¡Ndokoo! —ni kachi ya.

¹⁵ Yukan ti ni ndoko chaa lulu ja ja ni ji'i un, ti ni keja'a da ka'an da, ti ni nakua'a Jesús maa da nuu nana da. ¹⁶ Nu ni ka jini yivi un, ti ni ka yu'u xaan i, ti ni ka keja'a ka nakanajaa i Yandios sia'an:

—Ni kenda iin profeta kuña'nu nuu kanchuku yo naa yo vijna —ni ka kachi i.

Suni ni ka kachi i sia'an:

—Ni chaa Yandios ja vee chindee ya ñuu ya —kachi i naa i.

¹⁷ Yukan ti ni jichanuu jnu'un jniñu ni sa'a Jesús ni ñuu Judea jiin taka ga ñuu ka'iin yajni un.

*Chaa ni taji Juan, chaa ni skuanducha
(Mt. 11.2-19)*

¹⁸ Yukan ti chaa ni ka kuu ndaja'a Juan, ni ka jani da jnu'un nuu da siki taka jniñu sa'a Jesús. ¹⁹ Ti ni taji da uu ndaja'a da un ja na kinkoyo da nuu kande Jesús, ja na kajnu'un da ya nu maa ya kuu Cristo ja kii un, xi kundatu da inga, ni kachi da. ²⁰ Ni jakoyo chaa un nuu kande Jesús, ti ni ka jikajnu'un da ya:

—Juan, chaa skuanducha un, ni taji da saña naa na nava na kajnu'un na ja nu maa ni kuu Cristo ja ni chisojnu'un Yandios ja kii un. ¿Xi kundatu yo inga? —ni ka kachi da.

²¹ Ti hora ni jakoyo chaa un, ni kuu ja sa'a Jesús jniñu ña'nu kenchaa ya taka nuu kue'e ka jna'an yivi un, ti keni'in ya tachi xaan, jiin ja ka ndundijin nduchi tijni yivi kuaa un. ²² Ti ni kachi Jesús jiin chaa ni taji Juan:

—Kuankoyo naa ra ti kani jnu'un nuu Juan naa ra siki taka ja ni ka jini ra jiin taka jnu'un ni ka jiniso'o ra ja'a naa ra. Kachi nuu da ja yivi kuaa un ka ndundijin nduchi i, jiin yivi tikuku un ja ka jika i, jiin suni ka ndundoo chaa ka jna'an kue'e ndi'yi te'yu un, jiin yivi so'o un ka ndundijin so'o i jiin ja ka nandoto ndiyi un naa i, jiin ja kuu nuu yivi nda'u ka'an ri jnu'un Yandios ja nasa nanita'u i. ²³ Ti kachi jiin da ja kandichi Yandios jiin yivi, ti tu yu'u i kundikun i ru'u vasu na kondo'o koo nene i ja siki ru'u —kachi ya.

²⁴ Nu ni ka ya'a chaa ni taji Juan un kuankoyo da, ti ni keja'a Jesús ka'an ya jiin yivi un siki naa chaa kuu Juan, ti ni jikajnu'un ya:

—Na ni ka jande'e ra undi nuu ñu'un te'e un, ¿Ndo'o ka ndo'o ini ra ja sa'a chaa un? Ti tu ni ka jini ra ñin chaa nanu ñin yoko icha ja kanda sa'a tachi un, ti chaa un tu ni sama nuu nuu da jnu'un ka'an da, chi ñin ni jnu'un ni ka'an da. ²⁵ Ti nu ni ka jande'e ra yukan, ¿xi ni ka jini ra ja ñu'un da sa'ma va'a nu? Va tuu, chi na kachi ri ja yivi ka ñu'un sa'ma fino kanchuku da ini ve'e chaa ka kuu rey. ²⁶ ¿Ti ndoo ni ka jande'e ra nusa? ¿Xi ka jani ini ra ja

maa da kuu profeta ja ka'an jnu'un Yandios nu? Ti jandaa ndixia kuu ja chaa un, kuu da iin profeta ja ka'an da jnu'un Yandios. ²⁷ Juan ni kuu chaa ka'an nuu tutu Yandios nuu kachi sia'an:

Na taji ri tajnu ri ja na koxnuu da jaa da.

Ti na satu'va da yivi naa i sa ki'in ra.

Ni kachi Yandios, kachi tutu.

²⁸ Jandaa na kachi ri ja tukaa ga ni iin yivi nanu Juan ja kuña'nu ga ja kuu Juan chaa skuanducha un. Ko yivi ja, ja ni ka janta'u jnu'un siki nasa ta'u Yandios jniñu, vasu tu ka ndiso ni iin jniñu nanu Juan, ko kuni ga yivi un jniñu ña'nu ga ja sa'a ya ansu maa da —ni kachi Jesús.

²⁹ Chaa ka kinya'u puesto jiin kua'a ga yivi un, ni ka kuu yivi ni skuanducha Juan. Ja yukan kuu ja ni ka janta'u i jnu'un ni ka'an Jesús, ti ni ka ja'a i jandaa ja mani jnu'un Yandios ni kuu ja ni ka'an Jesús, chi vanuxia ni ka janducha i nuu Juan ja siki ja ni ka nakani ini i nuu kuachi i. ³⁰ Ko chaa fariseo un jiin taka chaa ka xna'an ley, tu ni ka janta'u da jnu'un Yandios ni ka'an Jesús, chi vanuxia tu ni ka janta'u da jnu'un ni ka'an Juan ni tu ni ka janducha da naa da. Ni ka skexiko da nava kuni sa'a Yandios jiin da.

³¹ Ti Jesús ni ka'an tuku ya, ti ni kachi ya:

—Ja'a na kachi ri jiin nau ja skejna'an ri yivi kanchuku kivi vijna. ³² Chi yivi ka iyo vijna ka kuu i nanu suchi kuachi nu ni ka nukoo i nuu ya'u ti ka yisiki i, ti ka kana xini jna'an i: “Ka tivi yo xkili, ko tu ni ka jitaja'a i. Ti kuaka xaan ni ka jita yo iin yaa, ko tu ni ka nde'e i”, ni ka kachi i.

³³ Suni sia'an kivi vijna, chi ni kii Juan, chaa ni skuanducha un, ni kuncha da. Tu ni ji'i da ndixi, ti iyo nasa xndondicha da ini da. Ti ro'o ni ka ka'an ra ja ni yi'i da jiin iin tachi xaan. ³⁴ Yukan na ti ni chaa tu ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi ja tu iyo nasa xndondicha ri ini ri, ti ji'i ri. Ko ka chakuachi ra ru'u ja yaji xaan ri, ti ji'i xaan ri vino, ti kejna'an ri jiin

chaa ka kinya'u nuu puesto jiin taka ga yivi ka sa'a kuachi.
³⁵ Nusa ti tu ni ka kandixia ra jniñu ni sa'a Juan, ni tu ka
 kandixia ra jniñu ni sa'a ru'u. Ko tundo sa'a, chi yivi tu'va
 ka jini i ja iyo va'a sava'ni ga jniñu ni tatu Yandios nuu ri
 jiin Juan —ni kachi ya.

Ni ja'an Jesús ve'e iin chaa fariseo nani Simón

³⁶ Yukan ti iin chaa fariseo ni kana Jesús ja kusama da
 jiin ya. Ni jaa ya ve'e da, ti ni nukoo ya nuu mesa. ³⁷ Ti
 ñuu yukan iyo iin ña'an sii ini. Ni ni'in ña jnu'un ja kua'an
 Jesús ve'e Simón kuan kusama ya, ti yukan ni jaa ña jiin iin
 tindo'o lulu alabastro ja ñu'un chitu aceite perfume. ³⁸ Ni
 nukoo ña nuu ja'a Jesús, nde'e ña, ti ni xndaji ña ja'a ya
 jiin nducha nuu ña, ti ni nasichi ña jiin ixi xini ña. Yukan
 ti ni teyu'u ña ja'a ya, ti ni skuchi ña jiin aceite perfume
 un. ³⁹ Nu ni jini chaa fariseo, chaa ni kana Jesús yukan, ti
 ni keja'a ndo'o ini da: “Nu sia'an ti ndixia chaa ja'a ja kuu
 da iin profeta, ti va kuni da naa ña'an kuu ña, chi kuu ña
 iin ña'an sii ini”, ni ndo'o ini da. ⁴⁰ Yukan ti ni kachi Jesús
 jiin chaa fariseo un:

—Simón, iyo iin jnu'un kuni ka'an ri jiin ra —kachi ya.

Ti ni kachi chaa fariseo un:

—Kachi ni maestro —ni kachi da.

⁴¹ Yukan ti ni kachi Jesús:

—Na kani ri iin jnu'un. Ni ka iyo uu chaa ka tau xu'un
 nuu iin chaa ja'a nuu xu'un. Iin da tau u'un ciento xu'un
 plata, ti inga da tau sava ciento. ⁴² Ko ndinduu chaa un tu
 ka ni'in da ja chunaa da un. Yukan na ti chaa ni ja'a nuu
 un ni janka'nu ini da nuu ndinduu chaa un. Sia'an ni kuu
 jnu'un. Vijna ti kachi nuu ri, ¿Nau iin iin chaa un kunda'u
 ga ini chaa ni ja'a nuu xu'un un nusa? —ni kachi ya.

⁴³ Ti ni kachi Simón:

—Ja ndo'o ini na va chaa ni tau kua'a ga nuu da un —ni
 kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Jandaa kuu un —ni kachi ya.

⁴⁴ Yukan ti ni nde'e Jesús nuu ña'an un, ti ni kachi ya jiin Simón:

—Nde'e nuu ña'an ja'a. Ni kivi ri ve'e ra ko tu ni siuku ra jnu'un ra. Tu ni ja'a ra nducha ndundoo ja'a ri. Ko ña'an ja'a ni xndaji ña ja'a ri jiin nducha nuu ña, ti ni nasichi ña jiin ixixini ña. ⁴⁵ Tu ni teyu'u ra ru'u ja kanxia'u ra jiin ri, ko ña'an ja'a, undi ni kivi ri ni keja'a ña teyu'u ña ja'a ri. ⁴⁶ Tu ni chu'un ra aceite perfume xini ri, ko ña'an ja'a, chi ni skuchi ña ja'a ri jiin aceite perfume. ⁴⁷ Ja'a ti na kachi ri nuu ra ja nde'e mani xaan ña ru'u ja na kuanka'nu ini ri nuu taka kuachi ni sa'a ña. Ko ñin yivi ja tu stuu i maa i ja mani i jiin ri va tu nakani ini i ja iyo kua'a kuachi siki i, ni tu nduku i jnu'un ka'nu ini nuu ri ja na kenchaa kuachi i —ni kachi Jesús jiin Simón.

⁴⁸ Yukan ti ni kachi ya jiin ña'an un:

—Ja ni janka'nu ini ri nuu kuachi ra —ni kachi ya.

⁴⁹ Yukan na ti yivi ni ka jakoyo kanchuku jiin ya yukan, ni ka keja'a ka ndajnu'un naa:

—¿Naa chaa kuu chaa ja'a ja janka'nu ini da nuu kuachi un? —kachi naa.

⁵⁰ Ko maa Jesús ni kachi ya jiin ña'an un:

—Ja ni keta'u ra, chi ni kandixia ra ru'u. Na kukuee ki'in ra vijna —ni kachi Jesús.

Ña'an ni ka chindee Jesús

8

¹ Yukan, ti ni keja'a Jesús jikonuu ya taka ñuu jiin taka rancho, ti xndaku ya nasa kivi yivi nda'a Yandios ti ta'u ya jniñu nuu i. Ka jikonuu ndi uxi uu ndaja'a ya jiin ya. ² Ti suni ka jikonuu tijni ñasi'i ni sa'a ya tajna ja ni kenchaa ya tachi xaan ni ka jna'an ña jiin tijni nuu ga kue'e ni ka

jna'an ña naa ña. Ti yukan ni ka'iin María, ja suni nani ña Magdalena, ña'an ni keni'in ya uxia tachi xaan. ³ Suni kua'an Juana ñasi'i Chuza, chaa ni ta'u jniñu nuu muzu Herodes chaa ni kuña'nu un. Suni Susana jiin tijni ga ña'an ni ka chindee ya jiin ja ka ñava'a ña.

Jnu'un ñin chaa saka triu

(Mt. 13.1-9; Mr. 4.1-9)

⁴ Kua'a xaan yivi uu ga ñuu ni ka jakoyo nuu kande Jesús, ti nu ni ka taka kua'a ga yivi un, ti ni keja'a Jesús xna'an ya nuu yivi un sia'an, ti ni kachi ya:

⁵ —Ñin chaa jitu triu ni kenda da kuan saka da triu. Ti nuu kua'an da jacha da triu un, sava triu un ni ka nukoyo ini ichi, ni ka jañu ni'nu yivi, ti ni ka chakoyo saa un naa ti, ti ni ka nastutu ti. ⁶ Sava ga triu un ni ka jinu ma'ñu yuu, ti ni jinu triu un, ko nu ni na'ichi ñu'un, ti ni ka ichi. ⁷ Sava ga triu un ni ka jinu nuu yi'i yo'o nu'iñu. Ti nu ni kaña numa nu'iñu un, ti ni ka jasi i nuu triu un. ⁸ Ko sava ga triu un ni ka jinu i nuu yi'i ñu'un va'a, ti ni kaña triu un ti ni ja'nu, ti va'a xaan ni kuu. Ni ka nakua'a undi ñin ciento triu nuu ñin triu tata —ni kachi ya.

Yukan na ti jaa xaan ni ka'an Jesús sia'an:

—Nau ro'o na chunso'o, ti nakani ini nasa kuni ka'an jnu'un un —kachi ya.

Na kachi Jesús nasa kuni ka'an jnu'un ni ka'an ya un

(Mt. 13.10-17; Mr. 4.10-12)

⁹ Yukan na ti ni ka jikajnu'un taka chaa ja skua'a jiin Jesús nasa kuni ka'an jnu'un ni xndaku ya un, ¹⁰ ti ni kachi ya:

—Ja kuu ro'o naa ra chi xna'an kaji Yandios nuu ra nasa ta'u ya jniñu, ko yivi tu kandixia, na xndaku ri nuu i jiin jnu'un un. Chi vasu ñuso'o i jnu'un ka'an ri, ti nde'e i jniñu sa'a ri, ko jini ri ja tu kuiti kuni i chaku ini nasa ta'u ya

jniñu. Chi vasu ka ñuso'o i jnu'un ka'an ri, ti nde'e i jniñu sa'a ri, ko tu chaku ini i —ni kachi ya.

*Xndaku Jesús nasa kuni ka'an jnu'un chaa saka triu un
(Mt. 13.18-23; Mr. 4.13-20)*

¹¹ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Sia'an kuni ka'an jnu'un un. Sa'a yo nanu ja triu un kuu jnu'un Yandios. ¹² Ti yivi un kuu triu ja ni jinu ichi un, chi chunso'o i jnu'un Yandios, ko nu ni chaa ja'u'u un, ti xnda'u da ja tu kandixia i, ti nava tu keta'u i. ¹³ Ti triu ni jinu nuu yuu yukan kuu nanu yivi ni ka jiniso'o jnu'un ka'an ri, ni ka janta'u i, ti ka kusii ini i jiin. Ko vanuxia ja changa ga kuñii ini i jiin jnu'un un, ti nu ni ka keja'a ka jito u'u yivi i ja siki jnu'un un, ti ka nakani ini i, ti tukaa ga ka kandixia i. ¹⁴ Ti triu ni ka jinu nuu yi'i yo'o nu'iñu kuu nanu yivi ni ka chunso'o jnu'un un, ko ka ndi'i ga ini i ja kuu taka ga ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ja na kuu riku i. Ti yukan kuu ja jasi ja tu ka siin jiin jnu'un Yandios, chi tukaa kuni kuandatu i nuu jnu'un ya. ¹⁵ Ko triu ni ka jinu nuu ñu'un va'a un kuu nanu yivi ka chunso'o nii ini i jnu'un Yandios, ti ka chaku ini i nasa kuu jnu'un un, ti ka siuku i jiin. Yivi un ka kuu nanu triu ni ka nakua'a undi iin ciento triu nuu iin triu tata —ni kachi Jesús.

*Jnu'un iin yiti
(Mr. 4.21-25)*

¹⁶ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya.

—Yivi yinda'a iin yiti, tu skuikun i ti kasi i nuu, ni tu kani yi chii jito. Chi su'va chuxndee i yiti un nuu sukun, ti nava na kundijin nuu yivi ka jakoyo un. ¹⁷ Suni sia'an kuu jiin jniñu kua'a ri nuu ra naa ra, chi vijna ñu'ni jaku ni yivi ka jini, ko jaa iin kivi nu kua'a yivi kuni ndijin. ¹⁸ Yukan ti na chunso'o va'a i jnu'un ka'an ri, chi siki yivi ja kandixia jnu'un ri, ti vi'i ga ni'in jna'an i inijnuni i ja kunukuachi

i nuu ya. Ko yivi ja tu kandixia, ti vi'i ga kendo i, ti tu chindee Yandios maa i. Chi su'va naa ini i jnu'un ri —ni kachi Jesús.

*Nana Jesús jiin ñani ya
(Mt. 12.46-50; Mr. 3.31-35)*

¹⁹ Yukan ti ni jakoyo nana Jesús jiin ñani ya nuu kande ya, ti ka kuni ña ka'an ña jiin Jesús, ko tu kuu nasa kivikoyo ña nuu kande ya, chi kua'a xaan yivi ka'iin nuu ya. ²⁰ Ni ja'an ñin chaa ni jan kasjnu'un nuu ya, ti kachi da:

—Nana ni jiin ñani ni ka'iin da fuera, ti ka kuni ka'an da jiin ni —ni kachi da.

²¹ Ti ni kachi ya jiin chaa un:

—Yivi ka chunso'o jnu'un Yandios ti ka jandatu i jnu'un un, yukan kuu nanu nana ri jiin ñani ri —ni kachi ya.

*Ni sa'a Jesús ja na jakuiñi tachi sau xaan nuu lago un
(Mt. 8.23-27; Mr. 4.35-41)*

²² ñin kivi ni kivi Jesús jiin ndaja'a ya ini ñin barco, ti ni kachi ya:

—Na cho'o inga yu'u mini un —ni kachi ya.

Yukan ti kuankoyo da. ²³ Ko ni kuankoyo da nuu nducha un, ti ni kixi Jesús. Ichi kuankoyo da ti ni ndonda ñin tachi sau xaan tonto nuu mini un ja kava nuu mani ga nducha un nuu barco un, ti kuni kee ka'nu ki'in. ²⁴ Ti ni ka xndoto ndaja'a un ya, ti ni ka kachi da:

—¡Maestro! ¡Maestro! Ka kuni keka'nu yo chii nducha —ni ka kachi da.

Yukan ti ni ndokuiñi ya ti ni ta'u ya jniñu nuu tachi sau xaan un jiin mini un, ti na'iin kuiti ni kuu. ²⁵ Yukan ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—¿Ndoo ka jna'an ra naa ra nusa? ¿Ka jani ini ra ja tu kuu chindee Yandios ro'o naa ra nu? —ni kachi ya.

Ko maa da naa da, so ka naa ini da ja ni ka yu'u da, ti ni ka keja'a ka jikajnu'un jna'an da:

—¿Naa chaa kuu chaa ja'a ja undi tachi sau xaan un jiin mini un ka jandatu nuu da? —kachi da naa da.

Chaa ni ka jna'an tachi xaan ñuu Gadara

(Mt. 8.28-34; Mr. 5.1-20)

²⁶ Yukan sa ni ka jakoyo da nuu ñu'un ñuu Gadara ja kande inga yu'u mini Galilea. ²⁷ Nu ni kee Jesús ini barco un, ti ni tu'va iin chaa ñuu un nuu ya. Ti ja ni kuu na'an xaan ja jna'an chaa un tachi xaan un. Tu ñu'un da sa'ma, ni tu nchaa da ve'e, chi mani siki kava nuu ka ñunduji ndiyi un nchaa da. ²⁸ Nu ni jini da nuu Jesús, ti ni nduva da nuu ja'a ya, ti ni kanajiin da sia'an:

—¿Ndoo kivi nduu ni jiin na, ni'in Jesús, Se'e Yandios kancha andivi? ¿Jikanta'u na nuu ni ja tu kua'a ni nundo'o saña! —ni kachi da.

²⁹ Sia'an ni kanajiin da, chi Jesús ja ni ta'u ya jniñu nuu tachi xaan ja na xndoo maa da. Tijni jinu jniñi tachi xaan un maa da, ti vasu ka ju'ni yivi nda'a da jiin si'in da ja na kunu'ni da, ko kundee da ja'ncha da, ti kua'an tachi xaan un jiin da undi yuku te'e un. ³⁰ Ni jikajnu'un Jesús maa da:

—¿Nasa nani ra? —ni kachi ya.

Ti ni kachi da:

—Nani na Legión —ni kachi da.

Sia'an ni ka'an da chi Legión kuni ka'an ja ka iyo kua'a xaan soldado, ti kua'a xaan tachi un jna'an da. ³¹ Ti tachi un ni ka kanda'u jiin Jesús ja tu taji ya kinkoyo ini xnduchi kunu un nuu koto nundo'o. ³² Ti yuku un ka'iin kua'a xaan kini ka nduku ti ja kaji ti, ti ni ka kanda'u tachi un jiin Jesús ja na kua'a ya jnu'un ja na kinkoyo jiin ti, ti Jesús ni ja'a ya jnu'un. ³³ Yukan ti ni ka xndoo tachi xaan un chaa un, ti ni ka kekoyo kua'an, ti ni ka jankuncha jna'an jiin kini un. Yukan ti ndi'i ti ni ka ja'a ti corri, ni ka nukoyo ti xa'va, ti

ni ka kivi ti nuu nducha mini un, ti ni ka kanchaa ti nducha un, ti ni ka ji'i ti.

³⁴ Nu ni ka jini chaa ka ndito kini un ja sia'an ni ka jna'an kini da, ni ka yu'u xaan da. Ti ni ka ja'a da corri ni ka jan kasjnu'un da nuu yivi ñuu jiin taka yivi rancho. ³⁵ Yukan ti ni ka kee yivi ñuu un ni ka jande'e i ja ni kuu un. Nu ni ka jakoyo yivi un nuu kande Jesús, ti ni ka jini i chaa ni jna'an tachi xaan un nukoo da nuu ja'a Jesús, ja ni nduva'a da ti ja ñu'un da sa'ma da. Ti nu ni ka jini yivi un ni ka yu'u xaan i. ³⁶ Ti uu ga yivi ni ka jini i jniñu ña'nu ni sa'a Jesús ni ka jani i jnu'un nasa ni nduva'a chaa ni jna'an tachi xaan un. ³⁷ Ko ja siki jniñu ña'nu un ni ka yu'u xaan tendi'i yivi ñuu Gadara un, ti ni ka ka'an da jiin ya ja na kee ya na ki'in ya ñuu da un naa da. Yukan na ti ni ndivi Jesús barco ti kua'an ya. ³⁸ Ko chaa ni jna'an tachi xaan un, na ti ki'in ga Jesús ni ka'an nda'u da jiin Jesús ja kuni da ki'in da jiin ya. Ko maa ya ni kachi jiin da ja na kendo da, ti ni kachi ya:

³⁹ —Kuanon ve'e ra, ti kani ra jnu'un taka ja ni sa'a Yandios jiin ra —ni kachi ya.

Yukan na ti kua'an chaa un, ti ni jani da jnu'un ni ñuu nava ni sa'a Jesús jiin da.

Se'e si'i Jairo jiin ña'an ni kue'e sa'ma Jesús

(Mt. 9.18-26; Mr. 5.21-43)

⁴⁰ Nu ni naya'a tuku Jesús inga yu'u nducha un, ti ni ka kusii ini yivi ja ni nchaa tuku ya, chi ka ndatu i ya. ⁴¹ Ti yukan ni jaa iin chaa nani Jairo, chaa yinda'a iin veñu'un Israel un. Ni jakunjiti da nuu ja'a Jesús, ti ni kanda'u da jiin ya ja na ki'in ya ve'e da, ⁴² chi kuni kuu se'e si'i da, ti ma iin xini i, ko ja iin i uxi uu kuiya.

Ti kua'an Jesús jiin da. Ko kuankoyo kua'a xaan yivi jiin ya ja undi ka jaxin jna'an yivi un naa i. ⁴³ Ti ma'ñu yivi un kua'an iin ñasi'i jna'an kue'e niñi xaan tonto ja ni ndo'o ña jiin kue'e un uxi uu kuiya. ⁴⁴ Ni tu'va ña ichi jata Jesús,

ti ni ke'e ña siki sa'ma ya. Ti hora ni ni jakuifñi niñi un.

⁴⁵ Yukan ti ni jikajnu'un Jesús yivi un:

—¿Nau ja ni kue'e ru'u? —ni kachi ya.

Ti tendi'i yivi un ka ka'an ja tuu. Ti Pedro jiin uu ga ndaja'a un ni ka kachi da jiin Jesús:

—Maestro, yivi kuankoyo ja'a ka jaxin jna'an i, ti ka chinda'a jna'an i, ti jikajnu'un ni ja nau ja ni chinda'a ni'in —ni ka kachi da.

⁴⁶ Yukan ti ni kachi Jesús:

—Iyo iin yivi ni ke'e ru'u, chi ni jini ri ja jiin jniñu ndiso ri ni sa'a ri tajna iin yivi —ni kachi ya.

⁴⁷ Nu ni jini ña'an un ja ni jini Jesús ja ni ke'e ña ya, ti undi ni'in ña ni tu'va ña, ti ni jakunjiti ña nuu ya. Ti nuu chitu un ni kachi ña ndoo ni kuu ja ni ke'e ña sa'ma ya, ti ni nduva'a ña nuu ni kue'e ña sa'ma ya. ⁴⁸ Yukan ti ni kachi Jesús jiin ña:

—Ndee sa'ni ra hija. Ja ni nduva'a ra chi ni kandixia ra ru'u ja kuu sa'a ri tajna maa ra. Ti na kukuee ki'in ra vijna —ni kachi ya.

⁴⁹ Ti ka'an Jesús sia'an, ti ni jaa iin chaa kande ve'e Jairo, ti ni kachi da jiin Jairo:

—Ja ni ji'i se'le si'i ni. Tukaa ndoo sa'a ni ja ki'in ni jiin maestro —kachi da.

⁵⁰ Ti Jesús ni jiniso'o ya ja sia'an ni ka ka'an da jiin Jairo. Ko tu ni ki'in ya jnu'un, ti ni kachi ya jiin Jairo:

—Koto yu'u ra, so kuni ri ja na kandixia ra ti nava na nduva'a se'le si'i ra —ni kachi ya.

⁵¹ Nu ni jaa ya ve'e Jairo, ti tu ni ja'a ya jnu'un kivi'koyo yivi jiin ya, chi nini Pedro, Jacobo jiin Juan, jiin tata suchi lulu un, jiin nana i ni ka kivi'jiin ya. ⁵² Ti tendi'i da ka nde'e ja ka na'nu ini da suchi lulu un, ko ni kachi Jesús:

—Tu nde'e ra naa ra, chi tu ni ji'i suchi lulu ja'a, chi so kixi i —ni kachi ya.

⁵³ Ti yivi ka'iin un so ni ka jaku i ja sia'an ni ka'an Jesús, chi ja ni ka jini da ja ni ji'i suchi lulu un. ⁵⁴ Ti maa Jesús ni jniñi ya nda'a suchi lulu un, ti jaa xaan ni ka'an ya sia'an:

—¡Suchi lulu, ndoko! —ni kachi ya.

⁵⁵ Ti hora ni, ni nandoto suchi lulu un, ti ni ndoko i. Ti ni ta'u Jesús jniñu nuu nana i ja na kua'a ña ja kaji i. ⁵⁶ So ni ka naa ini tata i. Ko maa Jesús ni ta'u ya jniñu ja tu kani da jnu'un ja sia'an jniñu ni sa'a ya.

*Taji Jesús ndaja'a ya ja na ka'an da jnu'un Yandios
(Mt. 10.5-15; Mr. 6.7-13)*

9

¹ Ni nastutu Jesús ndi uxi uu ndaja'a ya, ti ni ja'a ya jniñu ña'nu nuu da naa da ja na kuu keni'in da taka nuu tachi xaan, ti suni na sa'a da tajna yivi ka jna'an taka nuu kue'e.

² Ni taji ya da ja na xna'an da jnu'un Yandios siki ja nasa kuu kivi i nda'a ya ja na ta'u ya jniñu nuu i. Ti ni ja'a ya jniñu ja na kenchaa da kue'e naa da. ³ Ti ni kachi ya jiiin da naa da:

—Tundo kunda'a ra naa ra ja kuu ichi, ni iin yujnu xii, ni ñunu staa, ti ni xu'un. Ti suni iin ni su'nu kuu ja kunda'a ra naa ra, tu kunda'a ra uu. ⁴ Nu ni ka jakoyo ra iin ve'e, kendo un naa ra undi nu kuankoyo ra inga ñuu. ⁵ Ti taka yivi ja tu ka ja'a ve'e, ni tu ka chunso'o jnu'un Yandios ka ka'an ra, kekoyo ve'e un jiiin ñuu i. Ti nu ni kekoyo ra, ti kisi tikacha ini ndijña ra naa ra, na kuu iin seña ja tu ni ka kandixia jnu'un ni ka ka'an ra nuu yivi yukan —ni kachi Jesús.

⁶ Ni kekoyo ndaja'a un, ti ni ka jikonuu da taka ñuu ka xna'an da jnu'un Yandios, ti ka sa'a da tajna yivi naa i.

*Ni ji'i Juan, chaa ni skuanducha
(Mt. 14.1-12; Mr. 6.14-29)*

⁷ Ti kuiya un kuu Herodes gobernador nuu ñuu un, ti ni ni'in da jnu'un taka jniñu sa'a Jesús, ko tu kojnuni ini da siki jniñu ña'nu sa'a Jesús, chi sava yivi un ka ka'an ja Juan kuu, chi ja ni nandoto da ma'ñu ndiyi. ⁸ Sava ga ka ka'an ja ni ndenda profeta Elías ja ni kii na jana'an, ti sava i ka ka'an ja inga profeta ni kii na jana'an ni nandoto ma'ñu ndiyi. ⁹ Ti ni kachi Herodes:

—Ko maa ri ni ta'u jniñu ja na ka'ncha da xini Juan, ti ¿naa chaa kuu ja ka'an yivi ja sa'a taka nuu jniñu ña'nu un nusa? —ni kachi da.

Ti ndiyo ini Herodes ja na kuni da nuu Jesús.

*Ni skaji Jesús vi'i ga u'un mil yivi naa i
(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Jn. 6.1-14)*

¹⁰ Yukan ti ni ka nandeokuñi ndi uxi uu ndaja'a Jesús, ja ka nani apóstol, undi ñuu nuu ja ni ka ja'an da ni taji ya da naa da. Ti vijna ja ka nani da apóstol, chi ni ka kuu da chaa ni nakaji Jesús ja kujiin da jiin ya. Ti ni ka nakani da jnu'un nuu Jesús taka jniñu ni ka sa'a da. Yukan ti ni yinda'a Jesús maa da kuankoyo siin da iin ñu'un te'e ja kande yajni ñuu Betsaida. ¹¹ Ko ni ka jini yivi taka nuu kua'an ya, ti ni ka chindikun i kuankoyo i. Ti Jesús ni janta'u ya maa i naa i. Ti ni xna'an ya jnu'un Yandios siki nasa kuu kivi i nda'a ya, ja na ta'u ya jniñu nuu i naa i. Ti suni ni sa'a ya tajna yivi ka ku'u. ¹² Ko vanuxia ja kuan kuña, ti ni ka tu'va ndi uxi uu ndaja'a un nuu Jesús, ti ni ka kachi da:

—Ka'an ni jiin yivi ja na ki'in ndetatu i naa i, ti na nduku i ja kaji i taka rancho jiin ñuu ka'iin yajni, chi tundo iyo nuu ka'iin yo ja'a —ni ka kachi da naa da.

¹³ Ti ni kachi Jesús jiin da naa da.

—Kua'a maa ra ja kaji i naa ra —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da naa da:

—Ko tukaa ga ndoo ka yinda'a na, chi u'un ni ga staa stila jiin uu chāká ni ga ka yinda'a na. Ti nanu kuan na ja kaji yivi kua'a ja'a naa i nusa? —ni ka kachi da.

¹⁴ Ti iyo yajni u'un mil chaa ni ka'iin un. Ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:

—Kachi jiin yivi ja na nukoo yukun i sava ciento naa i —ni kachi ya.

¹⁵ Sia'an ni kachi ndaja'a ya nuu yivi un, ti ni ka nukoo i nuu icha un. ¹⁶ Yukan na ti ni jni Jesús ndi u'un staa stila un jiin uu chāká un ini nda'a ya. Ni ndakoto ya andivi, ti ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Ni sakuachi ya, ti ni ja'a ya nuu ndaja'a ya ja na tejna'an da nuu yivi un naa i. ¹⁷ Tendi'i yivi un ni ka yee i nasa ni kundee maa i. Nu ni kuu ni ka yee i, ti ni ka nastutu da uxi uu chika jiin pedazu ni kendoso un.

*Kachi ndaa Pedro ja Jesús kuu Cristo
(Mt. 16.13-19; Mr. 8.27-29)*

¹⁸ Hin kivi kancha siin Jesús jikanta'u ya nuu Yandios, ti ka'iin yajni ndaja'a ya jiin ya. Yukan ti ni jikajnu'un ya da naa da sia'an:

—¿Nau ja ka ka'an yivi ja kuu ri? —ni kachi ya.

¹⁹ Ti ni ka kachi da naa da:

—Sava yivi ka ka'an ja kuu ni Juan ja ni skuanducha un. Sava ga ka ka'an ja maa ni kuu profeta Elías, ja ni kii na jana'an. Ti sava ga ka ka'an ja kuu ni inga profeta jana'an, ja ni nandoto ma'ñu ndiyi —ni ka kachi da naa da.

²⁰ Yukan ti ni jikajnu'un ya da naa da:

—Ti ro'o naa ra, ¿nau ja ka ndo'o ini ra ja kuu ri? —ni kachi ya.

Ti ni kachi Pedro:

—Maa ni kuu Cristo, Se'e Yandios, ja ni taji ya ja ndiso ni jniñu ña'nu —ni kachi da.

ɸin kivi ni ka'an Jesús ja kuū ya
(Mt. 16.20-28; Mr. 8.30-9:1)

²¹ Yukan na ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya ja koto ma kani kuiti da jnu'un nuu yivi ja maa ya kuu Cristo, ja ni taji Yandios ja ndiso ya jniñu ña'nu.

²² Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, kondo'o koo nene ri. Ti taka chaa ka kuña'nu nación Israel, jiin sutu ka kuña'nu, jiin taka chaa ka xna'an ley Israel ini veñu'un un, tu kuenta'u da ru'u. Chi su'va ka'ni da ru'u. Ko nu uni kivi ti nandoto ri ma'ñu ndiyi —ni kachi ya.

²³ Yukan na ti ni kachi ya jiin tendi'i yivi ni ka ndututu un:

—Nu nau yivi kuni kundikun ru'u, ja siuku i jnu'un ka'an ri, ti na xndoo i taka ja ka ndo'o ini i un, ti na tava ini i ja taka kivi na kondo'o koo nene i vasu na kuu i ja siki ru'u.

²⁴ Chi yivi kandio ini ja kunchuku va'a i nuu ñuyivi ja'a ja tu kandixia i jnu'un ri, ti xnaa i maa i. Ko yivi na koo ndo'o koo nene i ja siki ru'u, ti su'va ni'in ta'u i ja kunchuku i nuu andivi ja kuu saa ni. ²⁵ Chi tundo ni'in kuiti ñin yivi, vasu na kundee i ni'in i taka ja iyo nuu ñuyivi ja'a, ti xnaa i añu i nuu Yandios. ²⁶ Ko nu ñin yivi kukanuu i ja siki ru'u, ja tu kuni ka'an i nuu inga yivi ja kandixia i ru'u, nusa ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, suni na kachi ri ja tu ka yi'i kuiti yivi un jiin ri. Sia'an kachi ri kivi nchaa ri tuku jiin taka ángel ndoo ja ka junukuachi nuu Yandios. Chi ja kuu kivi un kundiso ri jniñu ña'nu tatu Tata ri Yandios nuu ri naa ri. Yukan ti tu nakuni kuiti ri taka yivi ja tu ni kuni xna'an i ja kandixia i ru'u. ²⁷ Ti ja siki kivi un, na kachi ri ja sava ro'o ja ka'iin ja'a kuchaku ra, ti kuni ra nchaa tuku ri jiin ñin jniñu ña'nu xaan ga, ja ñin ni ga jniñu ka ta'u ri jiin Yandios nuu tendi'i ja iyo —ni kachi ya.

*Ni nasama Yandios nuu Jesús
(Mt. 17.1-8; Mr. 9.1-8)*

²⁸ Sia'an ni ka'an Jesús, nu ni ya'a yajni una kivi. Yukan ti ni ka ja'an ya jiin Pedro, Jacobo jiin Juan xini ñin yuku, kuan kakanta'u ya. ²⁹ Ni jikanta'u ya nuu Yandios, ni nasama nuu ya, ti sa'ma ya ni nduskuiyi xaan nanu ñin nduva ndikandii. ³⁰ Ti yukan ni ka jini da kajiin uu chaa ka ndajnu'un jiin ya. Ti ñin chaa un ni kuu ñin chaa ni kuña'nu nuu nación Israel na jana'an ni nani Moisés, ti inga chaa un ni kuu profeta ni nani Elías ja ni kii suni undi na jana'an. ³¹ Ti vii xaan ni nduu nuu kajiin da, ti ni ka ndajnu'un da ja ka'ni yivi Jesús nuu ñuu Jerusalén. ³² Ti Pedro jiin uu ga chaa un, vasu ka ji'i xaan da ma'na, ko ni ka ndoto nduchi da, ti ni ka nde'e da nuu kajiin Jesús jiin uu ga chaa un, ti ni ka nakuni da ja ni nduña'nu xaan Jesús. ³³ Ti nu ni ka xndoo Moisés jiin Elías Jesús, ti ni kachi Pedro jiin ya:

—Maestro, xaan va'a ja ka'iin yo ja'a. Na sa'a yo uni ve'e kuachi kunchuku yo, ñin kuu ni, inga na kuu Moisés, ti inga na kuu Elías —ni kachi da.

Ko vasu Pedro, tukaa jini da naa jnu'un ka'an da. ³⁴ Ti ni ka'an ga da sia'an, ti ni jinu ñin viko nu'un ja ni nasuku da naa da, ti yukan ni ka yu'u xaan da nu ni kasuku viko un da. ³⁵ Ti nuu viko un ni ka'an ñin ndusu sia'an:

—Ja'a kuu se'e ri ja kunda'u ini ri ti kusii ini ri jiin. Ti chunso'o jnu'un ka'an da —kachi.

³⁶ Nu ni ndi'i ni ka'an ndusu un, ti ni ka nde'e da ja maa ñin ni ga Jesús kandichi. Yukan ti na'iin kuiti ni ka kuu da. Tu ni ka jani da jnu'un nuu ni ñin yivi ja sia'an ni ka jini da un.

*Sa'a Jesús tajna ñin chaa lulu ji'i yi'i
(Mt. 17.14-21; Mr. 9.14-29)*

³⁷ Nu ni ka najinu da ja'a yuku un inga kivi, ti kua'a xaan yivi ni ka ja'an nujna'an Jesús. ³⁸ Ti ñin chaa un ni kana xini Jesús, ti jaa xaan ni kachi da:

—Maestro, kanda'u na jiin ni ja na kin nde'e ni se'e na, chi maa ñin ni ja'a kuu se'e na. ³⁹ ñin tachi xaan un jñii i, skanajiin i ti ja'ni yi'i i, kaña ti'ñu yu'u i. Ja'a xaan nundo'o i, ti tu kuni sia maa i. ⁴⁰ Ja ni kanda'u na jiin ndaja'a ni ja na kenchaa da ki'in, ko tu ni kuu sa'a da naa da —ni kachi da.

⁴¹ Ti ni kachi Jesús nuu tendi'i yivi un:

—Xaan ga tu ka kandixia ra jniñu sa'a Yandios. Xaan ga ni'in ini ra naa ra ja tu ka jandatu ra nuu Yandios. Nasa ga ndo'o nene ri ja siki ro'o naa ra. Chaan chaa lulu jña, na kii da naa ra —kachi Jesús.

⁴² Ko nu kuan tu'va chaa lulu un nuu Jesús, ni skuiko tuku tachi xaan un maa da nuu ñu'un un, ti ja'ni yi'i tuku maa da. Yukan ti ni nduxaan ni'in ya nuu tachi xaan un, ti ni nduva'a chaa lulu un. Ti ni nakua'a ya nuu tata da. ⁴³ Ti tendi'i yivi un ni ka naa ini i jiin jniñu ña'nu sa'a Yandios.

Ñin kivi ni ka'an tuku Jesús ja kuū ya

(Mt. 17.22-23; Mr. 9.30-32)

Ni ka naa ini yivi un jiin jniñu ña'nu ni sa'a Jesús, ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

⁴⁴ —Chunso'o va'a jnu'un ja'a, ti koto naa ini ra naa ra. Ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Nuyivi, ti iyo ñin da ja nakua'a da ru'u nuu nda'a chaa ka jito u'u ru'u —ni kachi ya.

⁴⁵ Ko ndaja'a ya tu ka chaku ini da jnu'un ni ka'an ya un, chi tu ni ja'a ya jnu'un ja chaku ini da naa da. Ti ka yu'u da ka'an da jiin ya ja na xndaku ya jnu'un ni ka'an ya un nuu da.

Nau kuu ja kuña'nu ga

(Mt. 18.1-5; Mr. 9.33-37)

⁴⁶ ñin kivi ti ni ka keja'a ndaja'a Jesús ka jikajnu'un jna'an da na ndenu nau ñin ñin da kuu ja kuña'nu ga. ⁴⁷ Ko ni jini Jesús nava ka ndo'o ini da. Yukan ni ki'in ya ñin suchi lulu, ni jani ya xiin ya, ⁴⁸ ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Jiin jniñu ndiso ri na kachi ri ja nu na kunda'u ini ra ñin suchi lulu sia'an, ti ja ni kuu ra ñin yivi ni janta'u ru'u. Ti ja janta'u ra ru'u, ansu nini ru'u janta'u ra, chi suni janta'u ra Yandios, ya ni taji ru'u vaji ri. Ja yukan kuu ja taka ro'o ja ka ndo'o ini ja nukuu ga ja kuu taka ra naa ra, ja tu ka ndo'o vixi ini ra, yukan kuu ja kuña'nu ga —ni kachi ya.

Jesús ka'an ya jiin ndaja'a ya ja na kuenta'u da yivi sa'a jniñu ña'nu jiin sivi ya

(Mr. 9.38-40)

⁴⁹ Yukan ti ni kachi Juan jiin Jesús:

—Maestro, ni ka jini na ñin chaa ja jiin sivi ni ni kenchaa da tachi xaan un kua'an, ti ni ka nduxaan na jiin da, chi tu yaku da jiin yo —ni kachi da.

⁵⁰ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Tu kasi ra ja sa'a da, chi chaa kenchaa tachi xaan nanu sa'a ri, suni chindee da yo'o naa yo, chi tu ka'an da siki yo —ni kachi ya.

Ni nduxaan Jesús nuu Jacobo jiin Juan

⁵¹ Nu kuan kuyajni kivi ja kee Jesús ñuyivi ja'a no'on ya andivi, ni chundee ini ya ti kua'an ya ichi ñuu Jerusalén.

⁵² Ni taji ya uu chaa ka yoxnuu, ti chaa un ni ka ja'an ñin ndañuu Samaria ka nduku da nuu kendo ya, ⁵³ ko yivi Samaritano un tu ni ka janta'u ja kendo ya yukan, chi ni ka jini ja Jerusalén kua'an ya. ⁵⁴ Yukan ti nu ni ka jini Jacobo jiin Juan ja yivi Samaritano un, tu ni ka janta'u i Jesús, ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, kua'a ni jnu'un ti na ta'u yo jniñu ja na jinu ñu'un andivi, ti na xnaa yo yivi Samaritano un, nanu ni sa'a profeta Elías na jana'an—ni ka kachi da.

⁵⁵ Yukan ti ni nde'e Jesús nuu da naa da, ni nduxaan ya, ti ni kachi ya:

—Ro'o naa ra, tu ka jini ra na jnu'un ka ka'an ra. ⁵⁶ Chi ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, tu vaji ri ñuyivi ja'a ja xnaa ri yivi naa i, chi su'va, vaji ri vee nama ri siki yivi naa i —ni kachi ya.

Yukan na ti kuankoyo da inga ñuu tuku.

Uu chaa ka kuni ki'in jiin Jesús

(Mt. 8.19-22)

⁵⁷ Ni kuankoyo da ichi un, ti ni kenda ñin chaa ni kachi jiin Jesús:

—Jito'yo, kuni ki'in na jiin ni vasu sava'a ni ga ichi na ki'in ni, ti ki'in yo —ni kachi da.

⁵⁸ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ñukui un chi ka iyo yau kava ka yi'i ti. Ti saa un suni ka iyo taka ti nuu ka ndetatu ti. Ko ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, va sa nanu iyo nuu ndetatu ti'li xini ri —ni kachi Jesús.

⁵⁹ Yukan ti ni kachi Jesús jiin inga da:

—Kundikun ru'u na cho'o —ni kachi ya.

Ti ni kachi chaa un:

—Jito'yo, kundatu ni na kin chunduji na tata na xnakan, sa chaa na, ti na cho'o —ni kachi da.

⁶⁰ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jini ra ja ka iyo yivi un ja kanchuku i nanu ndiyi, chi tu ka chunso'o i jnu'un Yandios. Ti sia yivi un na chunduji jna'an maa i. Ko ro'o, kin xna'an ra jnu'un Yandios nau yivi kuu kivi'koyo i nda'a maa ya, ja na ta'u ya jniñu nuu i —ni kachi ya.

⁶¹ Yukan ti ni kenda inga chaa ni kachi jiin ya:

—Jito'yo, kuni ki'in na jiin ni, ko kundatu ni na kin kanxia'u na jiin yivi ni ka kendo ve'e na —ni kachi da.

⁶² Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Sa'a yo nanu ja iyo yivi ni chisojnu'un ja na kin kunukuachi i nuu Yandios, ko tu kundee i jiin jnu'un ni chiso i un. Yivi un kuu nanu iin chaa ki'in latu da ja na kutu da itu da, ko tu kundee da xndi'i da jniñu un. Ti yivi un tu kaxaan ja kunukuachi i nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi Jesús.

Ni taji Jesús uni xiko uxi ndaja'a ya

10

¹ Nu ni ya'a yukan na ti ni nakaji Jito'yo Jesús uni xiko uxi ga yivi, ti ni taji ya ndi uu ndi uu da ka yoxnuu da kuankoyo da taka ñuu nuu ki'in maa ya, ² ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Jniñu Yandios kuu nanu kivi ka nastutu yo triu, chi jandaa ndixia kuu ja, ja ni kuu ja te'nde triu un, ko jaku ni muzu iyo ja kin sajniñu un. Sia'an kuu yivi ja'a naa i, chi nda'u ka sa'a i ja tundo xndaku nuu i, chi kumani chaa kin xndaku un. Yukan kuu ja ka'an ri ja kakanta'u nuu maa Yandios, ya xiin jniñu un, ti na chu'un ya muzu kin nastutu jniñu un. ³ Kuankoyo naa ra, ko nduku ndee ra, chi taji ri ro'o naa ra nanu ri ja kua'an ti nuu ka'iin kuiti xaan. ⁴ Tu kundiso ra xu'un ni ñunu staa ja kuu ichi, ti tu kunda'a ra ndijña, ti koto jakuñi ra ja kanxia'u konu'un ra jiin yivi ichi naa ra. ⁵ Nu ka kivi ra iin ve'e ko xnaka kachi ra: “Na kukuee ja kuu ve'e ja'a.” ⁶ Ti nu yukan kanchuku yivi va'a ini, jiin jnu'un kukuee, ti na kuu ja kuu yivi un naa i. Ko nu tu va'a ini yivi un, va tu kukuee kanchuku i. Kanxia'u jiin i ti kuankoyo naa ra. ⁷ Kendo ve'e nuu kanchuku yivi va'a ini, ti kaji ra ko'o ra ndoo na kua'a yivi un nuu ra naa

ra, chi ñin chaa sa'a jniñu, suni iyo ichi da ja kinya'u da. Ti koto kakanuu ra naa ra ja ndukunuu ra inga ve'e.

⁸ Nu ni jakoyo ra ñin ñuu naa ra, ti kaji vasu ndoo na kua'a yivi nuu ra naa ra. ⁹ Sa'a tajna yivi ka ku'u ka iyo yukan naa ra, ti kachi jiin i: “Jiin jniñu ña'nu un ja ni ka jini ra ja, ja ni jaa kivi ta'u Yandios jniñu, ti kuu kivi ra nda'a ya na ta'u ya jniñu nuu ra naa ra.” ¹⁰ Ko nu na jakoyo ra ñin ñuu nuu tu kuantu'u yivi ro'o naa ra, kekoyo ichi un, ti kachi naa ra: ¹¹ “Undi tikacha ñu'un ñuu ra ja ni jniñ ja'a ri naa ri, na kisi ri, ti yukan na kuu seña ja tu ni ka janta'u ra ru'u naa ri. Ko kuñukuu ini ra ja, ja ni jaa kivi ja kivi koyo ra nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu ra naa ra”, kachi ra nuu yivi ñuu un. ¹² Na kachi ri ja nu na chaa juicio, ti ka'nu ga kuu nundo'o ja kuu ñuu un, ti ansu yivi ñuu Sodoma —kachi Jesús.

Yivi ñuu ni ka nduni'in ini
(Mt. 11.20-24)

¹³ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—¡Na xaan nda'u ro'o yivi ñuu Corazín! ¡Na xaan nda'u ro'o yivi ñuu Betsaida! Sa ti ñuu Tiro jiin Sidón ni sa'a ri taka jniñu ña'nu un nava ni sa'a ri nuu ñuu ra naa ra, va ja ni kuu na'an ni ka nakani ini yivi un niku, ti ku'un i sa'ma nda'u, ti kuchi i yaa, ja na kuu seña i ja ni ka nakani ini i. ¹⁴ Ko na kachi ri ja kivi nu na chaa juicio, ti ni'in ga kii nundo'o siki ra ja kuu yivi ñuu Tiro jiin Sidón. ¹⁵ Ti ro'o, yivi ñuu Capernaum, koto ndo'o ini ra ja nduña'nu ga ñuu ra. Chi su'va nukuu ga ñuu ra, ti ndunda'u ga ja kuu taka ga ñuu —ni kachi Jesús.

¹⁶ Ti ni kachi ya nuu ndaja'a ya tuku:

—Nu ñin yivi na kuantu'u jnu'un ri ja ka ka'an ra, ti ñin ni kuu ja kuantu'u i ru'u. Ko yivi ja tu kuantu'u ro'o naa ra, ñin ni kuu ja tu kuantu'u i ru'u. Ti yivi tu ni janta'u i

ru'u, ñin ni kuu ja tu kuantu'u i Yandios ja ni taji ru'u nuu ñuyivi ja'a —ni kachi Jesús.

Ni ka ndeokuñi ndi uni xiko uxi ndaja'a Jesús

¹⁷ Ni ka ndenda ndi uni xiko uxi chaa ni taji Jesús. Ni ka kusii ini da, ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, undi tachi xaan un ni ka jandatu nuu na, ja ni ka ndaku ni'in na sivi ni —ni ka kachi da.

¹⁸ Ti ni kachi Jesús:

—Sia'an chi jini ri ja, ja ni xnaa ja'u'u un jniñu ña'nu maa, nanu ja ni sana ini, nanu iyo naa ini yo ti ndinchaa jinu ñin taja nuu andivi. ¹⁹ Ti nuu ra naa ra ja ni ja'a ri jniñu ña'nu, ti kuu kuañu ra siki sava'ni ga koo xi ndisu'ma, ti kundee ra jiin sava'ni ga ja jito u'u ro'o, ti ni tundo jna'an ra. ²⁰ Ko tu kusii ini ra naa ra ja ka jandatu tachi xaan un nuu ra. Chi su'va na kusii ini ra, chi ja ni nakuni Yandios nau ka kuu ra, ti ni naki'in ya ro'o nda'a maa ya —ni kachi Jesús.

Ni kusii ini Jesús

(Mt. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ti hora un ni kusii xaan ini Jesús ja ni sa'a Espiritu Santo, ti ni kanajaa ya nuu Yandios:

—Tata na, nakanajaa na ni'in ja kuu ni jito'o ja ta'u ni jniñu ni tu'u andivi jiin ni tu'u ñuyivi ja'a, chi ni xna'an ni taka jniñu ña'nu ni nuu yivi nda'u, ti ni ka chaku ini i. Chi su'va ni chisa'yi ni nuu yivi tu'va ja ndichi xini. Sia'an na koo jiin maa ni, Tata na, chi sia'an ni kuu ini maa ni —ni kachi ya.

²² Yukan ti ni ka'an Jesús nuu yivi un:

—Maa tata ri ni nakua'a ya taka jniñu ja'a nuu ri. Ti maa ñin ni ya jini nau kuu injnuni ru'u ja kuu ri se'e ya. Ti suni ma ñin ni ru'u ja kuu ri se'e ya, jini ri nau kuu injnuni maa

Tata ri Yandios. Ti suni ru'u, ja kuu ri se'e ya, na xndaku ri nuu yivi nau kuu maa Tata ri Yandios —ni kachi ya.

²³ Yukan na ti ni nde'e ya nuu chaa ka skua'a jiin ya, ti ni kachi ya nuu maa ni da naa da:

—Kancha Yandios jiin taka yivi ka nde'e i jiin nduchi i taka jniñu ña'nu ja ka jini ra vijna. ²⁴ Ti jandaa na kachi ri nuu ra naa ra, ja kua'a xaan profeta ni kikoyo na jana'an, jiin taka chaa ni ka kuu rey, ni ka ñukuu ini da ja kuni da taka ja ka jini ra ja'a vijna, ko tu ni ka jini da. Suni ni ka ñukuu ini da ja kunso'o da taka jnu'un ka jiniso'o ra ja'a vijna, ko tu ni ka jiniso'o da —kachi Jesús.

Jnu'un iin chaa ñuu Samaria ja ni kunda'u ini da

²⁵ Yukan na ti iin chaa xna'an ley Israel un, ni kenda da ni jan ka'an da jiin Jesús, chi kuni kotojnuni da ya, ti ni jikajnu'un da ya:

—Maestro, ¿nau kuu ja sa'a na ti ni ta'u na ja kuchaku na nusa ja kuu saa ni? —ni kachi da.

²⁶ Ti ni kachi Jesús:

—¿Nasa yoso nuu tutu ley Moisés, ti naa jnu'un ka'u ra yukan, nusa? —ni kachi ya.

²⁷ Ti ni kachi chaa xna'an ley un:

—Kachi ley un ja kuu ini nuu Jito'yo Yandios jiin ni ini ni añu ra, jiin ni tu'u ra, undi jiin injnuni ra, ti kunda'u ini nuu ñanijna'an ra nanu kunda'u ini ra nuu maa ra —ni kachi da.

²⁸ Yukan na ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa kuiti ni nachiso ra. Ti nu sia'an na sa'a ra, ti ni'in ta'u ra ja kuchaku ra ja kuu saa ni —ni kachi ya.

²⁹ Ko chaa xna'an ley un, kuni nama da jnu'un ni ka'an da un nuu Jesús, ti ni kachi da:

—¿Ti nau kuu ñanijna'an na nusa? —ni kachi da.

³⁰ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Na kani ri jnu'un nava ni jna'an ñin chaa ni jna'an. Ni kenda da ichi ñuu Jerusalén, ti kua'an da undi ñuu Jericó. Ko ichi un ni ka kenda uu ñakui'na nuu da ja ni ka sakui'na ndajniñu da. Ni ka kenchaa taka ja yinda'a da, jiin undi sa'ma da ni ka ki'in. Ni ka ja'a tau da, ti kuankoyo, ti ni kendo chaa un katuu da nanu ndiyi. ³¹ Ti ndo ichi yukan ni ya'a ñin sutu Israel. Ni jini da nuu katuu chaa un, ko tu ni ve'e da nuu da, ti ni ya'a da inga yu'u ichi un, ti ni ya'a da kua'an da. ³² Suni ichi un ni ya'a ñin chaa Israel ja kuu da ñin ndaja'a nuu sutu levita naa da. Suni ni jini da nuu katuu chaa un, ko tu ni nde'e da nuu chaa un, ti ni ya'a da kua'an da. ³³ Ko ñin chaa ñuu Samaria, ja kua'an da suni ichi yukan, ti nu ni jini da chaa katuu un, ni kunda'u ini da maa da. ³⁴ Ni tu'va da nuu katuu chaa un, ti ni sa'a da tajna nuu ni tuji chaa un jiin aceite, jiin vino yinda'a da un. Ti ni suku da nuu ni tuji un jiin sa'ma. Yukan na ti ni ndani'in da chaa un, ni skaa da chaa siki burru da, ti kua'an da jiin da undi nuu iyo ñin ve'e ni kendo da. Ti ni jito va'a da chaa jakuaa un. ³⁵ Ti inga kivi kua'an chaa ñuu Samaria un, ko ni tava da uu xu'un plata, ti ni chunaa da nuu chaa xiin ve'e un, ti ni kachi da: “Koto va'a ni chaa ja'a, ti nu ni xnaa ga ni jiin da, ti na chunaa na nuu ni kivi nandeokuñi na”, ni kachi da. ³⁶ Vijna ti kachi nuu ri, ¿nau ndi uni chaa un ni kunda'u ini nuu ñanijna'an da nusa? —ni kachi Jesús.

³⁷ Ti ni kachi chaa xna'an ley un:

—Chaa ni kunda'u ini un kuu chaa va'a —ni kachi da.

Yukan na ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kua'an nusa, ti siuku nava ni sa'a chaa un, ti kunda'u ini nuu taka yivi naa i —ni kachi ya.

Ni jaa Jesús ve'e Marta jiin María

³⁸ Ti ni siin Jesús ichi kua'an ya, ti ni jaa ya ñin ñuu lulu. Ti ñin ña'an nani Marta yukan, ni kana ña ya kua'an ya ve'e

ña. ³⁹ Ti iyo ñin ku'u Marta ja nani ña María, ti María ni nukoo ña nuu ja'a Jesús, ti ni ñuso'o ña taka jnu'un ka'an ya. ⁴⁰ Ko Marta kujneñu xaan ña jiin jniñu iyo ini ve'e ña. Ti ni tu'va ña nuu Jesús, ti ni kachi ña:

—Jito'yo, tu ndi'i kuiti ini ni ja ku'u na María, ni xndoo maa ñin ña saña jiin taka jniñu ja'a. Kachi ni jiin ña na chindee ña saña —ni kachi ña.

⁴¹ Ko Jesús ni kachi ya:

—¡Marta! ¡Marta! Kujneñu xaan ra ti ndi'i xaan ini ra jiin taka jniñu un. ⁴² Ko vijna iyo ñin ja kanuu ga ja kuu jniñu ra un. Ti María ni nakaji ña ja kanuu ga un. Ti jankivi ga naa ini ña taka jnu'un ni ñuso'o ña vijna —ni kachi ya.

*Xna'an Jesús nasa kakanta'u yo nuu Yandios
(Mt. 6.9-13; 7.7-11)*

11

¹ Ni kuu ja ñin kivi kande Jesús jikanta'u ya nuu Yandios, ti nu ni ndi'i ni jikanta'u ya, ti ñin chaa kuu ndaja'a ya un, ni kachi da:

—Jito'yo, xna'an ni saña naa na nasa kakanta'u na, nanu ni xna'an Juan nuu ndaja'a da —ni kachi da.

² Ti ni kachi Jesús:

—Su'va ka'an ra naa ra nuu ka jikanta'u ra:

Tata yo Yandios, ja kancha ni andivi.

Kava yiñu'un yo nuu maa ni, chi maa ni kuu ja kuña'nu ga. Jika na nuu ni ja yachi na kiji kivi ta'u ni jniñu ña'nu nuu niñ tu'u ñuyivi.

Ka kuni na ja yivi ñuyivi ja'a na kuandatu i jnu'un ni, nanu jandatu ángel kanchuku andivi.

³ Ti kua'a ni staa na kaji na vijna ja kuu ja ndendajnu na ñin kivi ñin kivi.

⁴ Kuan ka'nu ini ni nuu kuachi ka sa'a na, chi suni saña ka janka'nu ini na nuu taka ja ka sa'a yivi jiin na.

Ti koto ma kua'a ni jnu'un ja kotojnuni ja'u'u un saña,

ti su'va nama ni saña nuu nundo'o un —ni kachi Jesús.

⁵ Ti suni ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu ja nau ro'o iyo ñin yivi mani ra jiin, ti ñuu kuiti jaa ra ve'e da, ti kana ra xini da, ti kachi ra: “Amigo, kua'anuu ti uni staa nuu ri, ⁶ chi ñin amigo ri kua'an da viaje, sa ni nchaa da ve'e ri, ti tu nau ja iyo ja kua'a ri ja kaji da”, kachi da. ⁷ Ti ka'an chaa xiin ve'e un undi ini ve'e da: “Tu xñaña'an ra ru'u, chi tu kuu ndoko ri kua'a ri ja kuni ra, chi ka kixi se'e kuachi ri jiin ri, ti vijna ndi'yu yuxe'e ri”, kachi da. ⁸ Ti kachi ri ja vasu tu kuni da ndoko da, vasu mani ra jiin da, ko vanuxia siin ra xñaña'an ra nuu da. Ti ndoko da kua'a da ja kuni ra. ⁹ Ja yukan kuu ja na kachi ri: Kakanta'u nuu Yandios, ti na kua'a ya ja kuni ra. Nduku taka ja va'a ja iyo nuu ya, ti ni'in ra. ¹⁰ Ti siin kakanta'u nuu ya undi ni'in ra, nanu sa'a ñin yivi ja siin i skajan i yuxe'e undi na nuña, ti sa kivi i.

¹¹ ¿Xi iyo ñin ro'o ja kuu tata suchi kuachi, xi kua'a ra ñin yuū nuu se'e ra nu ka jikan i staa nu? ¿Xi kua'a ra ñin koo nuu i nu ka jikan i chāká nu? ¹² ¿Xi kua'a ra ñin ndisu'ma nuu i nu ka jikan i ndivi nuu ra nu? ¹³ Ro'o naa ra, vasu ka sa'a ra kuachi, ko suni iyo jniñu va'a ka sa'a ra ja ka nduku ra ja va'a ja kuu se'e ra. Ti suni sia'an Tata ra Yandios, ja kancha ya andivi, kua'a ya Espíritu Santo nu sia'an na kakanta'u ra —ni kachi Jesús.

Ka chakuachi da Jesús ja ndiso jniñu ya nuu ja'u'u

(Mt. 12.22-30; Mr. 3.19-27)

¹⁴ Ti ñin kivi ni keni'in Jesús tachi xaan un ja ni sa'a ñi'in ñin chaa un. Ko ni kee tachi xaan un kua'an, ti ni ndoka'an chaa ñi'in un, so ni ka naa ini yivi jiin jniñu un. ¹⁵ Ko sava i ni ka ka'an:

—Keni'in chaa ja'a tachi xaan un, ko jiin sivi maa ja'u'u kuña'nu un (ja suni nani Beelzebú), ja yinda'a taka tachi xaan un —ni ka kachi da.

¹⁶ Ko sava ga yivi un, ka kuni kotojnuni da ya, ti ka jikan da ñin jniñu ña'nu ja na koo nuu andivi. ¹⁷ Ko maa ya ja jini va'a ya ndoo ka ndo'o ini i, ti ni kachi ya:

—Nu ndaja'a ñin gobierno kusiin ini da naa da ti keja'a kanaa da naa da, ti gobierno un tu kuñii, chi naa. Ti nu tendi'i ñin familia keja'a kanaa naa, ti familia un tu kuu kunchuku mani. ¹⁸ Suni sia'an kuu nu maa ja'u'u un na sasiin jna'an jiin tachi xaan un, ¿ti ka jani ini ra ja nasa kuñii jiin jniñu un nusa? Na kachi ri ja'a nuu ra chi ka ka'an ra ja jiin sivi ja'u'u un kuu ja keni'in ri tachi xaan un kua'an. ¹⁹ Ti nu sia'an kuu, ti va suni yivi ka skua'a jiin ra naa ra, suni kuu ja kuu keni'in i tachi xaan jiin sivi ja'u'u un. Ja sia'an ti ka stuu i ja maa ni ra ka yuji jiin jnu'un ka ka'an ra un. ²⁰ Ko ru'u, jiin sivi maa Yandios keni'in ri tachi xaan un kua'an. Yukan kuu ja, ja ni chaa jniñu ña'nu Yandios ja kuu nuu ra naa ra.

²¹ Ti ja siki ja'u'u un, sa'a yo nanu ja ñin ni kuu nu ñin chaa kaña ni'in xaan da ja ndito va'a da ve'e da, ti ka'iin va'a ja ñava'a da un. ²² Ko nu na chaa inga chaa ni'in ga ja kuu maa da, ti kundee chaa un jiin da, kuisonchaa da taka machete jiin espada ja ndito da ve'e da jiin un, ti kivi da keni'in da taka ja ñava'a chaa un. ñin ni kuu ja ni kundee ri jiin chaa u'u un, chi ni keni'in ri ndaja'a da un kua'an.

²³ Ti suni na kachi ri nuu ra naa ra siki yivi ja tu ka'an va'a siki ri, ti yivi un jito u'u i ru'u. Yivi tu kejna'an jiin ri, jachanu i yivi ka kuni kejna'an jiin ri —kachi ya.

ñin tachi xaan ja nandeokuñi

(Mt. 12.43-45)

²⁴ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Nu ñin tachi xaan na xndoo ñin chaa ti ki'in, kua'an ti jikonuu nuu ñu'un ichi, nduku nuu ndetatu. Nu tu ni'in, ti ndo'o ini: “Na nandeokuñi tuku ri ve'e nuu ni kunde ri un.” ²⁵ Ko nu ni najaa, ti jini ja iyo nuña ini chaa un nanu

iin ve'e iyo nuña, ja iyo ndoo, ja iyo nakoo. ²⁶ Yukan na ti ki'in tachi un, ti kin kuaka uxia ga tachi xaan un ja jaku ga kanda ga ja kuu maa. Yukan na ti nchaa, ti ñdivikoyo kunchuku jiin chaa un. Yukan na ti chaa un vi'i ga nduu da ansu nava ni kaa da undi nuu —ni kachi ya.

Ka'an Jesús nau yivi ndatu ga

²⁷ Ni ka'an ga Jesús jnu'un un, ti ni kana ko'o iin ñ'an kandichi ma'ñu yivi kua'a un xini Jesús, ti ni kachi ña:

—¡Xaan ga ndatu ñ'an ni skaku ni'in, ti ni skaxin ña ni'in! —ni kachi ña.

²⁸ Ti ni kachi Jesús:

—Ko su'va ndatu ga yivi ka jiniso'o jnu'un Yandios, ti ka jandatu i —ni kachi ya.

Chaa fariseo ka jikan da iin jniñu ña'nu

(Mt. 12.38-42; Mr. 8.12)

²⁹ Ti ni ka nakuikonduu ni ga yivi kua'a un nuu Jesús, ti ni keja'a ka'an Jesús jnu'un ja'a:

—Taka yivi ka chaku vijna, tu kuni kuandatu i nuu Yandios, ka kuni i ja na sa'a ri iin jniñu ña'nu nuu i. Ko jankivi sa'a ri jniñu ña'nu un, chi nini jiin vanuxii nundo'o ni jna'an Jonás, chaa ni kuu profeta na jana'an, yukan ni kuu ja xna'an ri. ³⁰ Chi yivi ñuu Nínive ni ka nakuni i ja ni ka'an profeta Jonás maa jnu'un Yandios nuu i. Ti suni sia'an ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, ka'an ri jnu'un Yandios nuu ro'o naa ra vijna. ³¹ Suni iin ñ'an ni kuu reina ja ni ta'u jniñu iin ñuu ichi sur, nandoto ña kivi na chaa juicio, kivi na kii xndichi ya yivi kivi vijna. Ti naa ini ña nde'e ña nuu yivi kivi vijna ja ni'in ini i, chi maa ña undi jika xaan ni kii ña ja na kunso'o ña jnu'un ndichi ni ka'an rey Salomón, na jana'an. Ti vijna kuña'nu ga jniñu sa'a ri ja kuu Salomón, ti ro'o naa ra tu ka chunso'o ra jnu'un xndaku ri nuu ra.

³² Ti ja kuu siki ñuu Nínive, nuu ni ja'an profeta Jonás, ti yivi ni kunchuku ñuu un, nandoto i kivi na chaa juicio ja xndichi ya yivi kivi vijna, ti naa ini i nde'e i nuu yivi kivi vijna, chi tendi'i yivi ñuu Nínive ni ka nakani ini i na ni ka'an profeta Jonás jnu'un Yandios nuu i. Ko ru'u, chi kuña'nu ga jniñu sa'a ri ja kuu Jonás, ti ro'o naa ra, tu ka chunso'o ra tu nakani ini ra naa ra —ni kachi Jesús.

Jnu'un ñin yiti

(Mt. 5.15; 6.22-23)

³³ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Tu ni ñin yivi ja skuikun ñin yiti, ti chisa'yi chii ñin janu. Chi su'va kani i yiti un nuu sukun nava na kundijin nuu yivi ja kivi ini ve'e. ³⁴ Ti nduchi yo kuu nanu ñin yiti ja kuu yiki kuñu yo, ti nuu nduchi ra iyo ndijin, ti suni sia'an iyo va'a ni yiki kuñu ra. Ko nu nduchi ra tu kundijin, ti nasa kundijin na ichi ki'in ra nusa. Ti ñuñaa kua'an ra nu sia'an, ti sana ini ra ti nduva ra. ¿Ti nasa ndoko ra ja ñaa xaan ichi kua'an un nusa? ³⁵ Koto yukun inijnuni ra jiin jnu'un ka'an ri nava tu naa ini ra. ³⁶ Ko nu kujnuni va'a ini ra jnu'un ka'an ri, ti tu naa ini ra, chi ñukuu ini ra. Chi ja ni nakuni ndijin ra ja ichi Yandios kuu nu ki'in ra nanu ja nu ndinchaa nduva yiti ja kundijin ichi ki'in ra ñuñaa —ni kachi ya.

Ni kanajiin Jesús nuu chaa fariseo jiin chaa ka xna'an ley Israel

(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 20.45-47)

³⁷ Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ti ñin chaa fariseo ni kana da Jesús ja na kaji ya staa jiin da ve'e da. Ni jaa ya ve'e da, ti ni nukoo ya mesa ja kee ya staa jiin da. ³⁸ Ko ni naa ini chaa fariseo un nu ni jini da, ja tu ni nanda'a ya nava iyo jnu'un ja xnaka ka nanda'a da tijni jinu, sa ka yee da staa.

³⁹ Ko maa Jito'yo ni kachi ya:

—Ro'lo chaa fariseo naa ra, ndundoo ko'lo ndundoo yajin ra, chi ndo'lo ini ra ja ka iyo ndoo ra nuu Yandios, vasu jaku ga kanda ra. Ka kuu ra nanu yivi ka nakacha nini ichi jata ko'lo i jiin yajin i, ko tu ka nakacha i ichi ini, vasu jña'an ga ichi ini un. Sia'an ka kuu ra, chi ka ndo'lo ini ra ja ka kuu ra yivi va'a, vasu mani jnu'un kui'na jiin taka ga jnu'un kue'e ka ñu'un ini ra. ⁴⁰ ¡Yivi ni'in ini ka kuu ra! ¡Xi tu jini ra ja Yandios ni sa'a ya ni tu'u yiki kuñu ra jiin añu ra, ti ni ja'a ya inijnuni ra! ⁴¹ Ja yukan kuu ja nakani ini naa ra, ti nakua'a taka ja ni ka jisonchaa ra nuu yivi nda'u un. Sia'an na ti ka stuu ra ja, ja ni ka nundoo undi ini añu ra ja kuu nuu Yandios.

⁴² ¡Xaan ga nda'u ro'lo naa ra chaa fariseo! Chi ka siuku ra taka jniñu kuachi, ti tu ka siuku ra jniñu kanuu ja kuu nuu Yandios. Chi jakuu ni ka ja'a ra nuu taka ja ka ñava'a ra, ka ja'a ra ja kuu nuu chaa junukuachi nuu Yandios. Ka ja'a ra jakuu nuu taka ja yi'i xiko asun nanu ita tamino, jiin ruda, jiin sava'ni ga inga nuu yuku tajna, jiin yuku yi'i xiko asun. Taka un ka sa'a ra, ko ni ka naa ini ra jnu'un kanuu ga ja kaka ndaa ra nuu ichi Yandios, ti kuu ini ra nuu ya. Taka ja'a kanuu ga ja sa'a ra, ti koto naa ini ra ja kua'a ra taka nuu ja kaa ñava'a ra un.

⁴³ ¡Xaan ga nda'u ro'lo chaa fariseo naa ra! Chi ka jajna'an ini ra jnu'un yiñu'un ga nuu nukoo ra ini veñu'un Israel un. Ti kuni ra ja na ka'an yiñu'un yivi jiin ra nuu ya'u. ⁴⁴ ¡Xaan ga nda'u ro'lo ja ka xna'an jiin chaa fariseo naa ra! Ka kuu ra nanu ñaña ndiyi ja ni nda'va chi ka ya'a yivi siki, ko tu ka jini i ja kande ndiyi chii un. Ti sia'an ka kuu ro'lo naa ra, chi yivi ka kandixia jnu'un ra, va tu chaku ini i ja jnu'un ra kuu nanu ndiyi ja kuan te'yu —ni kachi Jesús.

⁴⁵ Yukan ti ni nachiso ñin chaa xna'an ley un:

—Maestro, jiin jnu'un ni ka'an ni un suni ni ka'an ndeva'a ni siki na naa na —kachi da.

⁴⁶ Ti ni kachi Jesús:

—¡Suni xaan ga nda'u tu ro'o ja ka xna'an ley! Kua'a jnu'un ka xna'an ra, ti ta'u ra jniñu ja na siuku yivi jnu'un un naa i, vasu maa ra naa ra, tu ka siuku kuiti ra jnu'un un. ⁴⁷ ¡Na nda'u ra naa ra! Chi ka sa'a ra nama nuu ñaña chaa ni ka kuu profeta na jana'an ja ni ka ja'ni ndiyi velu ra naa da. ⁴⁸ Jiin jniñu ka sa'a ra vijna, jini yo ja ka kejna'an ini ra jiin jniñu ni ka sa'a ndiyi velu ra, chi maa da ni ka sa'a ja ni ka ji'i profeta un. Ti vijna ro'o naa ra, ka nasa'a ra nama nuu ñaña ndiyi ni ka kuu profeta un. ⁴⁹ Ja siki yukan kuu ja undi jana'an ni kachi Yandios iin jnu'un ndichi: “Taji ri profeta ja na ka'an da jnu'un ri jiin chaa kuu apóstol nuu yivi naa i, ti sava da ka'ni yivi da, ti sava ga da koto u'u yivi da naa da.” ⁵⁰ Ko ro'o naa ra jiin taka ga yivi ka iyo kivi vijna, chi kandiso ra niñi chaa ni ka kuu profeta ja ni ka ji'i da undi na ni nukoo ñuyivi. ⁵¹ Kandiso ra undi niñi Abel jiin niñi Zacarías, ja ni ka ja'ni jna'an ra jana'an sava ma'ñu altar jiin ve'e ii ini veñu'un Israel un. Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja taka nundo'o un nanduku jnu'un Yandios, ti kii kuachi un siki taka yivi kanchuku kivi vijna. ⁵² ¡Xaan ga nda'u ro'o chaa ka xna'an ley! Chi jiin jnu'un ra ka jasi ra ja na chunso'o yivi jnu'un Yandios. Ti ni maa ra tu ka kuni chunso'o ra jnu'un ya, ni tu ka ja'a ra jnu'un ja kunso'o yivi ka kuni skua'a jnu'un ya —ni kachi ya.

⁵³ Ti nu ni ka'an Jesús taka jnu'un un, ti chaa ka xna'an ley jiin chaa fariseo, ni ka kuiti xaan ini da nuu ya. Ti ni ka keja'a ka xnaña'an da jiin tijni jnu'un ka jikajnu'un da nuu ya, ⁵⁴ ja ka nduku da na ndee nuu tu yuji ya iin jnu'un ka'an ya, nava yukan ti kuu kankuachi da siki ya.

*Xndaku Jesús siki jnu'un fariseo
(Mt. 10.26-27)*

12

¹ Ti ni kakuu da sia'an ti yachi xaan ni ka kututu tijni mil yivi naa i, ti ni ka taka yivi ja undi ka jaxin jna'an i naa i. Ti ni jakunchaa Jesús xndaku ya nini nuu maa ni ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Koto maa ra naa ra jiin jnu'un ka ka'an chaa fariseo, chi yachi xaan kuan kuichanuu nanu keni'no levadura chii yujña staa stila. Ka kenda da nanu chaa va'a ga, ko vanuxia mani jnu'un xndoña'an kuu. ² Chi tu iyo ni iin ja kendo sa'yi ja kuu nuu Yandios, chi taka ni kenda nuu ndijin. Ni tu iyo ni iin ja yisa'yi ja tu kuni ndaa yo, chi taka ni kuni ndaa yo. ³ Ti taka jnu'un ni ka ndajnu'un xe'e ra jiin yivi, ti kenda ndijin vasu tu nau inga yivi ni jiniso'o. Vasu ni ka jasi ra yuxe'e, ti ni ka ndajnu'un ra un, ko kuichanuu ki'in, ti ya yukan kani yivi jnu'un un —ni kachi Jesús.

*Xndaku ya siki nau kuu ja na koyu'u yo
(Mt. 10.28-31)*

⁴ Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Ro'o naa ra, amigo ri, na kachi ri ja tu koyu'u ra koto ra yivi ja'ni yiki kuñu, chi nu na ka'ni i ro'o ko nini yiki kuñu ra ka'ni i. ⁵ Ko na kachi ri nuu ra nau iin ja koyu'u ra nde'e ra. Koyu'u ra Yandios, chi maa ya ndiso jniñu ña'nu ja xnaa ndi'i ya ro'o, ti kuu chunde ya ro'o nuu infiernu. Ti yukan ndixia kuu ja koyu'u ra ya.

⁶ Maa Yandios kuu ja kachi nasa koo jiin ra naa ra. Jini yo ja jandaa kuu yukan, chi undi u'un saa kuachi un, ka kuya'u ti ja uu pesu, ko jito va'a Yandios ti, chi ni iin ti tu naa ini ya. ⁷ Ti ja kuu ro'o naa ra, chi undi ixi xini ra ni ka'u ya ndi iin ndi iin. Yukan kuu ja koto xndi'i ra ini ra

chi ya'u ga nchaa ra naa ra nuu Yandios ja kuu ñin jñii saa kuachi un —kachi Jesús.

Yivi ka'an ndaa ja'a Cristo Jesús nuu inga yivi
(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Siin Jesús xndaku, ti ni kachi ya:

—Ti na kachi ri ja taka yivi nu na ka'an ndaa i, ti stuu i ru'u nuu inga yivi, suni ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, suni ka'an ndaa ri ja stuu ri yivi un nuu ángel ka junukuachi nuu Yandios. ⁹ Ko nu na chisa'yi i ru'u nuu yivi, suni sia'an skexiko ri yivi un nuu ángel ka junukuachi nuu Yandios, chi kachi ri ja tu ka yi'i i jiin ri.

¹⁰ Suni na kachi ri ja sava'a ni ga yivi na ka'an ndeva'a siki ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi, va iyo jnu'un ka'nu ini nuu i. Ko nu ñin yivi na ka'an ndeva'a siki Espiritu Santo, jankivi iyo jnu'un ka'nu ini nuu i. ¹¹ Nu na jñii chaa ka kuña'nu ini veñu'un Israel ro'o naa ra, xi stisia, xi juez jñii da ro'o naa ra, ti koto ma xndi'i ra ini ra naa ra ja nasa koo jnu'un ka'an ra. ¹² Chi nu na jaa hora ka'an ra, ti maa Espiritu Santo kachi nasa koo jnu'un ka'an ra hora un —ni kachi ya.

Siki ja tu kundio ini yo kuu riku yo

¹³ Ti ñin yivi kandichi ma'ñu yivi kua'a un ni kachi jiin Jesús:

—Maestro, kachi ni jiin ñani na, na kua'a da ti'li ñu'un kuu ta'u na —kachi da.

¹⁴ Ko ni kachi Jesús:

—¿Ndoo ka'an ra sia'an? Ti tu kuu ri juez ja tejna'an ri ta'u ra naa ra —ni kachi ya.

¹⁵ Ti suni ni kachi ya nuu yivi un:

—Nde'e, koto va'a maa ra naa ra, ti koto kundio ini ra ja kuñava'a kua'a ra ndajniñu ja kuu riku ra. ¿Ti va nu ja

kua'a xaan ja ñava'a ra, ti nama un ro'o ja kuchaku na'an ra nu? —ni kachi Jesús.

¹⁶ Yukan na ti ni ka'an ya jnu'un ja'a nuu yivi un:

—Ni iyo iin chaa riko xaan ja ni ñava'a kua'a da ñu'un, ti va'a xaan ni kuu itu da. ¹⁷ Ti ni keja'a ndo'o ini chaa riko un: “¿Nasa sa'a ri vijna? Ti tukaa ga nuña yaka nuu ku'un niñi ri.” ¹⁸ Yukan ti ni ndo'o ini da: “Su'va na sa'a ri. Na kanu ndi'i ri taka yaka ri, ti na sa'a ri iin ja ka'nu ga, ti yukan kujaa sava'a ndi'i ri niñi ri jiin taka ja ñava'a ri. ¹⁹ Yukan ti kachi ri: Vijna ti kua'a xaan ja ñava'a ri ti kujaa ja kuu tijni kuiya. Vijna ti na ndetatu ri, ti kaji ko'o ri ja jnu'un sii ini”, kachi da, ndo'o ini da. ²⁰ Ko ni kachi Yandios jiin da: “¿Chaa ñaa kuu ra! Ja tu jini ra ja jakuaa vijna kuū ra. ¿Ti ndoo kendo jiin taka ja ñava'a ra un nusa”? ni kachi ya. ²¹ Sia'an ka jna'an yivi kandio ini ja kuu riku i naa i, ti tu ka nakututu ini i ja kuu ta'u i nuu Yandios, naa i —ni kachi Jesús.

Jito Yandios yivi ya

(Mt. 6.25-34)

²² Yukan sa ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya:

—Na kachi ri nuu ra naa ra, ja koto maa xndi'i ra ini ra ja kuu ja kaji ra, ja na kuchaku ra, xi ja kuu sa'ma ku'un ra naa ra. ²³ Chi nu ni ja'a Yandios ja kuchaku ra, va suni kua'a ya ja kaji ra jiin sa'ma ku'un ra. ²⁴ Nde'e naa ra nasa chaku tikaka un. Tu naa jniñu ka sa'a ti ja nastutu ti ini yaka ti, ko maa Yandios jito ya ti ja ka yee ti. ¿Ti ansu kanuu ga ro'o naa ra ja kuu kuiti un nu? ²⁵ ¿Ko ndoo ni'in ra naa ra vasu na xndi'i xaan ini ra jiin ja kuchaku ra, xi ja kundii kusuku ra yukan? Tu nijniñu ja sia'an ka xndi'i xaan ini ra, chi ni tu ni'in ra ja va'a ga ja kuu ra. ²⁶ Nu tu kuu sa'a ra vasu iin jniñu lulu sia'an, ¿ti ndoo xaan ka ndi'i ini ra ja kuu taka ga ja kuchaku ra nusa?

²⁷ Ko nde'e naa ra, nasa ja'nu ita yuku un, ti tu jini yo nasa ja'nu, ko vii xaan kanda. Ko na kachi ri ja ni rey ni nani Salomón na jana'an, tu ni suku da nanu ita yuku un, vasu vii xaan ni kaa sa'ma da. ²⁸ Ti maa Yandios skua'nu ya ita yuku un, ti vii xaan na skutu ya i. Ko vasu vii xaan kanda vijna, ti ijña ja ni ichi, ti ka'ma ya nuu ñu'un ini horno. Ja yukan kuu ja nu sia'an sa'a Yandios, ja jito ya ita yuku un, ¿ti ansu kanuu ga ro'o naa ra ja jito va'a ya ro'o naa ra nu? Ko ka ndi'i xaan ini ra, chi tu kandixia ndaa ra ja maa Tata ra Yandios jito va'a ya ro'o naa ra. ²⁹ Ja yukan kuu ja tu nakukutu ini ra kuyaku ra ja nduku ra nasa kaji ra, nasa ko'o ra. ³⁰ Chi taka un ka nduku yivi naa i ja tu ka nakuni i nau kuu Yandios, ko ro'o naa ra, iyo iin Tata ra ja kuu Yandios kancha andivi, ti ja jini ya ja taka un ka nandi'i ra naa ra. ³¹ Ti ro'o naa ra kukutu ini ja na kivi ra nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu ra naa ra. Ti nu na kundio ini ra un, ti kua'a ya taka ja ka nandi'i ra ja kuchaku ra naa ra —ni kachi Jesús.

Nasa ni'in yo yaji yo
(Mt. 6.19-21)

³² Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Koto yu'u ra naa ra chi ka kuu ra nanu iin ataju lulu riñ, ja ndito va'a jito'o ti maa ti, ti ru'u ndito va'a ri ro'o naa ra. Ti maa Tata ri ja ni ja'a ya jnu'un ja na ndivi ra ñuu nuu ta'u ya jniñu. ³³ Ti koto xndi'i ini ra ja ni'in ra kua'a ndajniñu nuu ñuyivi ja'a. Va'a ga kua'an ti xiko ra taka ja ka ñava'a ra, ti kua'a xu'un un nuu yivi nda'u naa i. Sia'an ti sa nakaya ta'u ra nuu Yandios ja kancha ya andivi, ti yukan tu kututu nanu nu sava'a yo xu'un ini iin jajnu. Ti andivi yukan tu kivi ñakui'na, ni tikixin tu kivi ti ja stivi ti. ³⁴ Ti sava'ni ga nanu ndo'o ini ra ja nakaya ra yaji ra, ti yukan kundio ini ra ja na ni'in ra —ni kachi ya.

Na kotu'va yo kivi chaa Jesús

³⁵ Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Va'a nusa, ti suni koto maa ra naa ra, kotu'va ra ja kuu kivi nchaa jito'o ra, ³⁶ nanu iin muzu ja kayu kayu ni candil da, ja ndatu da jito'o da vendi da nu ni ja'an da iin viko nanda'a. Ti muzu un kuiña da yuxe'e sava'ni ga hora na nchaa amu da. ³⁷ Ko ndatu muzu un, nu na nchaa jito'o da ti kuni da ja ndito muzu da. Ti na kachi ri ja maa jito'o da un, su'va kuanukuachi da, chi sava'a da mesa da, ti kana da muzu da un ja na nukoo da ti kee da staa. ³⁸ Ti kee va'a muzu un nu ndito da sava'ni ga hora na nchaa jito'o da, va'a ni ñuu, xi kuan ndii ni ga. ³⁹ Nde'e naa ra, sa ti iin chaa xiin ve'e ja jini da na hora jaa ñakui'na ve'e da iin jakuaa, va kondito da, ti tu kua'a da jnu'un ja sakui'na ve'e da, ti tava ndajniñu da. ⁴⁰ Ja yukan kuu ja suni kotu'va ra naa ra, chi jaa iin kivi, ti sana ini ra, ti nchaa ru'u, ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi —ni kachi ya.

Siki muzu va'a jiin muzu tu jandatu

(Mt. 24.45-51)

⁴¹ Yukan ti ni jikan jnu'un Pedro ya:

—Jito'yo, ¿nuu taka maa ni na ni ka'an ni jnu'un ja'a, xi ni ka'an ni ja kuu tendi'i yivi nu? —ni kachi da.

⁴² Ti ni kachi maa Jito'yo:

—Chaa kuu muzu va'a ja junukuachi ndaa un, ti kanu ini chaa xiin ve'e un ja na kinda'a da uu ga muzu un, ti suni jiin hora na kua'a da ja kaji uu ga muzu un. ⁴³ Ndatu chaa kuu muzu un nu na najaa chaa xiin ve'e un, ti kuni da chaa siuku da nava ni ta'u jniñu nuu da. ⁴⁴ Ti na kachi ndaa ri ja kusii ini maa jito'o da un, ti xndoo da chaa ja na kinda'a da taka ja ñava'a da un. ⁴⁵ Ko nu chaa junukuachi un na sa'a ndeva'a da, chi ndo'o ini da ja kukuee ga jito'o da un, ti keja'a nduxaan da nuu uu ga muzu un, jiin ña'an

ka junukuachi, ti keja'a kaji ko'o da ti keja'a najini da. ⁴⁶ Yukan ti iyo naa ini da ti nchaa jito'o da. Ti kua'a da tau chaa un jiin iin nundo'o ja jna'nu ndatu da. Sia'an ka jna'an yivi tu ka ñukuu kuiti ini i Yandios.

⁴⁷ Ko muzu ja tu chunso'o taka jniñu kuni jito'o da ja sa'a da, vasu jini da jniñu ta'u jito'o da, ti tu jandatu da ja siuku da taka nava kuni jito'o da, ni tu iyo tu'va da ja kuu kivi nchaa jito'o da. Ti muzu un, ndo'o xaan da. ⁴⁸ Ko muzu ja tu jini na jniñu kuni jito'o da ja sa'a da, ti sa'a da iin jniñu ja tu jajna'an ini jito'o da, ti muzu un jaku ni ndo'o da. Chi vanuxia tu ni kujnuni ini da naa jniñu kuni jito'o da. Suni sia'an kuu jiin iin yivi ni kutu'va va'a chi kua'a ja nakua'a i jnu'un, chi jito'o i kuni ja na kuanukuachi va'a i nuu da, ti na siuku ndaa i jiin taka jniñu ni ta'u da nuu i —ni kachi ya.

*Ja siki Jesús, ti kusiin ini yivi naa i
(Mt. 10.34-36)*

⁴⁹ Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Ru'u ni chaa ri, ko so ja na skuikun ri ñu'un, nanu ka naka'ma yo icha ja na ndundoo yuku. Chi ka iyo sava yivi ja nasa'a ndoo ri undi ini añu i, ko ka iyo sava yivi ni'in ini, ti ja kuu yivi un, kuu ri nanu iin ñu'un nuu ka naka'ma yivi yuku, chi xnaa ri yivi un. Chi yukan kuu ja ve sa'a ri. ⁵⁰ Ko iyo iin nundo'o kii siki ri, nanu nundo'o jna'an iin yivi keka'nu chii nducha. Ti kukui'ya xaan ini ri jiin nundo'o ja'a undi na siuku ndi'i ri. ⁵¹ ¿Xi ka jani ini ra ja ni chaa ri, ti sa'a ri ja na kunchuku mani yivi naa i nuu ñuyivi ja'a nu? Ko na kachi ri ja tuu. Chi su'va kusiin ini yivi naa i ja siki ru'u. ⁵² Ti undi vijna keja'a kusiin ini yivi ja siki ru'u. Chi nu ka iyo u'un yivi ini iin ve'e, uni yivi un kuantu'u i ru'u, ti uu ga yivi un, tu kuantu'u i ru'u. ⁵³ Ti chunsama ini tata jiin se'e ja tu kunchuku mani ti koto u'u

jna'an i. Ti koto u'u nana jiin se'e si'i, ti se'e si'i jiin nana. Koto u'u se'e janu un jiin nana chiso, ti nana chiso un jiin se'e janu —ni kachi ya.

Nasa na kani kivi
(Mt. 16.1-4; Mr. 8.11-13)

⁵⁴ Ni ndi'i ni ka'an ya nuu ndaja'a ya, ti ni ka'an tuku ya nuu yivi kua'a un. Ti ni kachi ya:

—Nu ni ka jini ra nuu ku'iin viko ichi nuu kee ndikandii, ti ka ka'an ra ja kua'i sau, ti sia'an kuu ndixia. ⁵⁵ Ti nu ni keja'a kee tachi ichi vee, ti ka ka'an ra ja nandii, ti jandaa ndixia kuu. ⁵⁶ Ko chaa ñaa xini ka kuu ra, vasu tu'va ra, ko ka xndoña'an ra. Chi ka jini va'a ra nasa nakani kivi nuu andivi jiin ja ndenda nuu ñu'un, ¿ti nasa kuu ja tu ka chaku ini ra nau ja kuu ru'u, ja sa'a ri taka jniñu ña'nu kivi vijna nusa? —ni kachi ya.

Kanuu ndumani yo jiin yivi jito u'u yo'o
(Mt. 5.25-26)

⁵⁷ Siin xndaku Jesús nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Kani ini nuu jniñu ña'nu sa'a ri, nanu ja ka nakani ini ra nasa ndumani ra jiin yivi kankuachi ja'a ra. ⁵⁸ Chi nu iin yivi na kankuachi ja'a ra, ti ki'in ra ve'e sticia. Xnakan ndajnu'un mani naa ra ichi kuankoyo ra ti na kukuee, nava tukaa ga ki'in da jiin ra ve'e sticia, chi nakua'a juez un ro'o nuu policia, ti chindi'yu da ro'o vekaa. ⁵⁹ Ti na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja tu kaña ra yukan undi nu tu chunaa ndi'i ra xu'un tau ra un —ni kachi Jesús.

Kanuu ja na nakani ini yo nuu kuachi yo

13

¹ Ti kivi yukan ni ka chakoyo tijni chaa, ti ni ka jani da jnu'un nuu Jesús nava ni sa'a gobernador Pilato jiin tijni chaa ñuu Galilea, ja nanu ka ja'ni da kuiti ja soko da

nuu Yandios ni jakoyo soldado Pilato ti ni ka ja'ni da chaa Galilea un, ti undi ni ka nasakanuu niñi da jiin niñi kuiti un. ² Ti ni kachi Jesús:

—Va nu ja sia'an ni ka jna'an chaa un, ti ka ndo'o ini ra ja iyo ga kuachi maa da ja kuu taka ga chaa ñuu Galilea un. ³ Ko na kachi ri ja tuu. Chi ro'o naa ra, nu tu nakani ini ra nuu kuachi ra, ti suni jna'nu ndatu ra ti xnaa ra maa ra. ⁴ ¿Xi ka jani ini ra ja ndi'i xia'un uni yivi ja ni ka ji'i chii torre Siloé na ni nduva siki da, xi ni iyo ga kuachi chaa un ja kuu taka ga yivi kanchuku ñuu Jerusalén nu? ⁵ Ko na kachi ri ja tuu. Chi ro'o naa ra, nu tu nakani ini ra nuu kuachi ra, ti suni jna'nu ndatu ra ti xnaa ra maa ra —ni kachi ya.

Siki nutichi vixi ja tu ja'a tichi

⁶ Yukan ti ni kachi Jesús jnu'un ja'a, ja xna'an ya nau kuu yivi ja tu siuku jnu'un xndaku Yandios:

—Kuu i nanu ñin nutichi vixi ja kandichi nuu ñu'un ñin yivi, ti chaa xiin un jan nduku da tichi vixi xini yujnu un, ko tundo ni'in da. ⁷ Yukan na ti ni kachi da jiin chaa ndito ñu'un da un: “Vijna ti ja ni kuu uni kuiya kin nduku ri tichi vixi xini yujnu ja'a, ko tu ja'a ni ñin tichi. Ki'in ti ka'ncha ra va'a ga, chi so xnaña'an kandichi nuu ñu'un ja'a”, ni kachi da. ⁸ Ko ni kachi chaa ndito ñu'un un: “Taa, sia ni na kundichi ti'li ga kuiya vijna, na staya na ñu'un ja'a, ti na chi'i na ja'an. ⁹ Na nde'e yo nu tu kuun tichi xini inga kuiya. Ti nu tuu, ti sa ka'ncha ni”, ni kachi muzu un —ni kachi ya.

ñin kivi ni sa'a Jesús tajna ñin ña'an ni kuu ti'i siki

¹⁰ Ni kuu ja ñin kivi ndetatu, kande Jesús ini ñin veñu'un Israel ja xna'an ya, ¹¹ ti yukan kande ñin ña'an ja, ja ni kuu xia'un uni kuiya ku'u ña. Ja ni kuu ti'i siki ña ni sa'a ñin

tachi xaan, ti tu kuu kuiti kaka ndaa ña. ¹² Ti nu ni jini Jesús maa ña, ni kana ya ña, ti ni kachi ya:

—Ro'o ñasi'i, vijna ti nduva'a ra jiin kue'e ra —ni kachi ya.

¹³ Ti ni chuxndee ya nda'a ya xini ña, ti hora ni, ni ndokuiñi ndaa ña. Ti ni keja'a ña nakanajaa ña Yandios.

¹⁴ Ko chaa ndiso jniñu ini veñu'un un, ni kuiti ini da, chi Jesús ni sa'a ya tajna kivi ndetatu un. Ti ni kachi da nuu yivi un naa i:

—Iyo iñu kivi ja sa'a yo jniñu, ti nuu iin kivi un kikoyo ra ja nduva'a ra, ti ansu ja kikoyo ra kivi ndetatu ja'a —ni kachi da.

¹⁵ Ko ni kachi Jito'yo jiin da:

—Chaa xnda'u ka kuu ra. ¿Va nu tu ka ndaji ra xndiki ra naa ra xi burru ra ja kin sko'o ra ti nducha iin kivi ndetatu nu? ¹⁶ Ti ña'an ja'a ja kuu ña ñanijna'an tata yo Abraham na jana'an, chi na kaa ni ndikun ña xia'un uni kuiya ni sa'a ja'u'u un. ¿Xi tu kuu kenchaa yo kue'e jna'an ña un vijna kivi ndetatu nu? —ni kachi ya.

¹⁷ Ti nu ni ka'an ya sia'an, ti ni kukanuu chaa jito u'u ya un, ko taka ga yivi kua'a un ni ka kusii ini jiin jniñu ña'nu ni sa'a ya un.

Jnu'un iin ndikin lulu

(Mt. 13.31-32; Mr. 4.30-32)

¹⁸ Yukan na ti ni kachi Jesús:

—Na ka'an ri iin jnu'un nuu ra nava kuni ra nasa kuu ja ka nakaya yivi ta'u Yandios jniñu nuu i. ¹⁹ Sia'an kuu nanu iin ndikin lulu, ja nu ni xndee iin yivi nuu ñu'un i, ti yukan keja'a ja'nu undi kuu iin yujnu ka'nu xaan, ti yukan ka ja'an saa un ka sa'a ti taka ti nuu nda'a yujnu un —ni kachi ya.

Jnu'un levadura

(Mt. 13.33)

²⁰ Suni ni ka'an tuku Jesús:

—Sia'an ka nakaya yivi ta'u Yandios jniñu nuu. ²¹ Kuu i nanu ñin levadura ja ki'in ñin ñasi'i ti sakanuu ña jiin uni kilo yuchi triu, ti sa'a levadura un ja na najinu ni tu'u chii yujña un —ni kachi Jesús.

Yii ja ka kivi yo nuu ta'u Yandios jniñu

(Mt. 7.13-14, 21-23)

²² Ichi kua'an Jesús ñuu Jerusalén xna'an ya nuu yivi ini veñu'un Israel taka ñuu nuu ya'a ya kua'an ya. ²³ Ti ni kenda ñin chaa ni jikajnu'un ya, ti ni kachi da:

—Jito'yo, ¿Jandaa kuu ja jaku ni yivi kuu ja keta'u i nu? —ni kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

²⁴ —Nduku ndee naa ra ti kivi koyo ra ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Nduku ndee ra nanu yivi kuni kivi koyo i ñin ve'e nuu iyo ñin yuxe'e lulu. Chi na kachi ri nuu ra naa ra ja nde kua'a yivi ka kuni kivi koyo i ñuu nuu ta'u ya jniñu, ko tu ka nani'in i ichi, ²⁵ chi maa Yandios nakasi ya yuxe'e nava tukaa kivi koyo i. Kasi ya nanu ñin chaa xiin ve'e ja ndokuiñi da ti kasi da yuxe'e da, ti tukaa kua'a da jnu'un kivi koyo yivi ve'e da. Vasu na kendo i ichi fuera ti kachi i: “Jito'yo, kuni kivi koyo na nuu ta'u ni jniñu.” Ko kachi ya: “Tu kuantu'u ri ro'o naa ra, ni tu jini ri naa ichi vekoyo ra naa ra”, kachi ya. ²⁶ Yukan ti keja'a ra kachi ra naa ra: “Ko ka jini na maa ni, chi taka yo ni ka yee staa, ti maa ni, ni xna'an ni jnu'un ni nuu ñuu na naa na”, kachi ra. ²⁷ Ko maa ya chi kachi tuku ya: “Ja ni kachi ri ja tu jini ri naa yivi ka kuu ra. Kuancha'a naa ra, ro'o ja ka sa'a jniñu ndeva'a naa ra”, kachi ya.

²⁸ Yukan na ti keja'a ra nde'e ra naa ra ti ku'yu jnu'un ra siki jnu'un kui'ya ini. Chi kuni ra nuu chaa jana'an, ja ni ka kuu tata yo, Abraham, Isaac, jiin Jacob jiin taka ga profeta jana'an ja ka'iin da nuu ta'u Yandios jniñu, ti ro'o

sa su'va kekoyo ra ki'in ra fuera naa ra. ²⁹ Chi chakoyo yivi ka'iin ndi kuun jiki ñuyivi, ichi ninu, ichi vee, ichi nuu kaña ndikandii, jiin ichi nuu kee ndikandii, ti nukoo i ti kaji i ini ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. ³⁰ Ko kua'a yivi nda'u ja tu kuña'nu vijna, ti yivi un kuu ja nduña'nu ñuu nuu ta'u Yandios jniñu. Ti kua'a yivi ka kunuu vijna, ti yivi un ndunda'u i nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi Jesús.

*Ni iyo jnu'un kui'ya ini Jesús siki ñuu Jerusalén
(Mt. 23.37-39)*

³¹ Ti suni kivi un ni jakoyo sava chaa fariseo un, ti ni ka kachi da jiin Jesús:

—Va'a ga ja na kee ra ñuu ja'a ti ki'in ra, chi rey Herodes kuni ka'ni da ro'o —ni ka kachi da.

³² Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Kuankoyo naa ra nuu Herodes, ja kuu da chaa kua'an, chi kuni ka'ni da ndiyi, ti kachi ra jiin chaa un: “Nde'e, vijna jiin ijña keni'in ri tachi xaan un kinkoyo, ti isa sa xndi'i ri jniñu un.” ³³ Ko siin ri ichi kua'an ri vijna, ijña, jiin isa, ¿xi vatuni ja kuū iin profeta Yandios fuera ñuu Jerusalén xino? —ni kachi Jesús.

³⁴ Yukan ti ni kachi ya siki yivi ñuu Jerusalén:

—Ro'o, yivi ñuu Jerusalén, ja ka ja'ni ra profeta nana'na'na, chaa ni ka'an jnu'un Yandios, ti ka ja'a ra yuu siki chaa ka ka'an jnu'un Yandios ja ni taji ya. Nasa jinu ni kunda'u ini ri nuu ra naa ra, ja nama ri ro'o nuu nundo'o un nanu sa'a chuun ja kana ti se'e kuachi ti ja na ndututu chii ndijin ti, ko tu ni ka janta'u ra naa ra. ³⁵ Vijna na nusa, ti na xndoo ri ro'o naa ra jiin ñuu ra. Chi na kachi ri jiin ra ja jankivi ga kuni ra ru'u naa ra undi na jaa kivi ja kachi ra naa ra: “Na'nu na koo maa rey yo, chi Tata yo Yandios ni taji ya maa chaa ja ndiso jniñu ña'nu nuu ya”, kachi ra —ni kachi Jesús.

Ni sa'a Jesús tajna ñin chaa ni ñin kuiñi

14

¹ ñin kivi ndetatu ni kuu, na ni kana ñin chaa fariseo kuña'nu un Jesús, ni jan kaji ya staa ve'e da, ti sava ga chaa fariseo un ka jito yu'u da Jesús. ² Ti nuu kande Jesús yukan kande ñin chaa ndo'o kue'e kuiñi. ³ Yukan ti ni jikajnu'un ya chaa ka xna'an ley Israel un jiin chaa fariseo, ti ni kachi ya:

—¿Kuu sa'a yo tajna ñin yivi ku'u ja kuu kivi ndetatu, xi tuu nu? —ni kachi ya.

⁴ Ti ni ka jasi yu'u yivi un, tukaa ni ka ka'an. Ti maa ya ni jniñ ya chaa ku'u un, ni sa'a ya tajna da, ti ni kachi ya jiin da ja na ki'in da. ⁵ Yukan ti ni kachi ya jiin chaa fariseo un:

—¿Nu ñin ñin ra na kanakava ñin se'e ra xi ñin xndiki ra ini soko, ti tu tava ra ti hora ni, vasu kuu ñin kivi ndetatu nu? —ni kachi ya.

⁶ Yukan na ti tukaa ni kuu ndeokani chaa un ñin jnu'un maa da.

Yivi ni ka ja'an ñin viko nanda'a

⁷ Nu ni jini Jesús ja ka nakaji yivi ni ka jakoyo viko un nuu va'a ga ja kunchuku i nuu mesa un, ti ni xndaku ya ñin jnu'un nuu i, ti ni kachi ya:

⁸ —Nu na kana yivi ro'o ñin viko nanda'a naa ra, koto nukoo ra nuu silla kanuu ga un, chi tu jini ra xi jaa ñin chaa kuña'nu ga ja kuu ro'o, ⁹ ti chaa ni kana ro'o un, kuu kachi da jiin ra: “Kua'a silla ra na nukoo inga chaa ja'a.” Yukan na ti koña ra nuu kanuu, chi kua'a da ñin silla kancha undi sandi'i kuiti ni ga kuncha ra. ¹⁰ Ti va'a ga ja nu na kana yivi ro'o, ti nukoo undi sandi'i ni ga, ti nava nu na jaa chaa ni kana ro'o un, ti kachi da: “Amigo, ña'an ti kuncha ra undi nuu kanuu ga ja'a”, kachi da. Yukan na ti kuni yivi kanchuku mesa jiin ra un ja suni kuu ra ñin chaa kuña'nu.

¹¹ Ti yivi kuni kuña'nu, su'va ni'in yi jnu'un kanuu, ko yivi kui'ya kaa un, su'va nduña'nu i, chi maa Yandios kuu ja sa'a —ni kachi ya.

¹² Yukan ti ni kachi Jesús nuu chaa ni kana ya un sia'an:

—Nu kuni ra kua'a ra ñin ndeyu ja kaji yivi, ti koto kana ra ñin amigo ra, xi ñani ra, xi ñin ñin jna'an ra, xi ñin ñin chaa riko kanchuku yajni jiin ra, chi suni na kana yivi un ro'lo, ti yukan nani'in ra ja ni ja'a ra un. ¹³ Ti va'a ga ja nu na sa'a ra ñin viko, ti kana taka yivi nda'u un, yivi tu ka kuu sa'a jniñu, yivi ni ka tiyi un jiin yivi kuaa un. ¹⁴ Ti nu sia'an na sa'a ra vasu ja kundatu ra, chi tu kuu chunaa yivi un nuu ra. Ko maa ra, chi nani'in ra taka ja ni ja'a ra un kivi na nachaku ra, ti kuncha ra nuu ka'iin yivi va'a ja ni nakaji Yandios ja kunchuku i, i jiin ya ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

Jnu'un ñin viko nanda'a

¹⁵ Nu ni ka jiniso'o yivi jnu'un un, ti ni kachi ñin chaa nukoo mesa un jiin Jesús:

—Xaan ndatu yivi kaji i staa ñuu nuu ta'u Yandios jniñu —ni kachi da.

¹⁶ Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Sa'a yo nanu siki ñin chaa ni sa'a ñin viko ka'nu, ni ja'a da ñin ja ni kuxini, ti ni kana da kua'a xaan yivi. ¹⁷ Nu ni jaa hora kuxini, ti ni taji da chaa ka junukuachi nuu da un, kuan kana da chaa ni kana da un, ti ni kachi muzu da jiin chaa un naa da: “Cho'o naa ra, chi ja ni kuu nakoo ja kuxini yo”, ni kachi da. ¹⁸ Ko tendi'i chaa un ni ka kanda'u. Undi nuu ni kachi ñin da: “San ni jaan ri ñin pedazu ñu'un, ti yukan kin nde'e ri, ti kanda'u ri jiin ra ja na saka'nu ini ra nuu ri”, ni kachi da. ¹⁹ Inga da ni kachi: “San ni jaa ri u'un yunta, ti kuni ri skua'a ri ti. Ja yukan kuu ja saka'nu ini ra nuu ri”, ni kachi da. ²⁰ Ti inga da ni kachi: “San ni nanda'a ri, ti ja yukan kuu ja tu kuu ki'in ri”, ni kachi da.

²¹ Nu ni nandeokuñi muzu un, ni nakani da jnu'un nuu jito'o da ja sia'an ni ka ka'an chaa un. Yukan ti ni kuiti xaan ini jito'o un, ti ni kachi da jiin muzu da un: “Kua'a corri. Kua'an taka ichi ka iyo ñuu yukan, ti kana taka yivi nda'u un, jiin taka yivi tu ka kuu sa'a jniñu un, jiin yivi ni ka tiyi un, jiin taka yivi kuaa un na kikoyo i”, ni kachi da. ²² Nu ni kuu na'an ga, ti ni kachi tuku muzu un: “Jito'o na, ja ni ja'an ndi'i na nava ni ta'u ni jniñu, ko nuña ga ini ve'e ni”, ni kachi da. ²³ Yukan ti ni kachi tuku jito'o da jiin da: “Kua'an tuku taka calle un jiin taka ichi un, ti chayika yivi na kikoyo i, ti nava na chitu ini ve'e ri. ²⁴ Chi na kachi ri nuu ra naa ra, ja ni ñin yivi ni kana ri undi nuu un, tu kuxini da ve'e ri”, ni kachi da —kachi Jesús.

Ko ndo'o va'a ini yo, sa kundikun yo Cristo

(Mt. 10.37-39)

²⁵ Ni kuu kua'a xaan yivi kuankoyo i jiin Jesús, ti ni ndeokoto Jesús ja xndaku ya nuu i, ti ni kachi ya:

²⁶ —Nu nau yivi na kuni kundikun ru'u, ko nu ka ndi'i ga ini i ja kuu tata i, nana i, ñasi'i i, se'e i, ñani i, kua'a i, jiin maa i, ja kuu ru'u, ti na kachi ri ja tukaa ga yi'i i jiin ri.

²⁷ Ti nu tu ka ñukuu ini ra ru'u ja kundikun ra ru'u, ti vasu na kuū ra, ko tukaa ga ndivi ra jiin ri.

²⁸ Ti nu ñin ñin ra ka kuni sa'a ñin ve'e sukun ja na kundijin kotonchaa ra ni tu'u ñu'un ra, ¿xi ansu jandaa kuu ja xnakan nukoo ra, ti nde'e ra nasa gastu kuu, na ndenu kujaa xu'un ra undi xndi'i ra jniñu un nu? ²⁹ Ti nu na keja'a ra sa'a ra nama ja'a, ti tu sinu ra, ti taka yivi kuni un, keja'a i kuaku i nde'e i ro'o, ³⁰ ti kachi i: “Ni tejna'an chaa un ve'e da ko tu ni sinu da”, kachi i.

³¹ Xi ñin rey kuni da kanaa jna'an da jiin inga rey, ¿xi ansu jandaa kuu ja xnakan nukoo da, ti nde'e da nu kundee uxi mil soldado da ja kinjna'an da jiin oko mil kikoyo jiin inga rey un nu? ³² Ti nu ni jini da ja tu kundee da, ti nu

ni jika vaji inga rey un, ti taji da sava chaa ka ndiso jniñu, ja na kin ka'an nda'u jiin chaa un ja na kukuee. ³³ Ti suni sia'an kuu jiin ro'o naa ra, nu kuni kundikun ra ru'u, ti kuñu kuu ini ra ja xndoo ra taka ndajniñu ñava'a ra. Xi nu tuu, ti na kachi ri ja tukaa ga y'i ra jiin ri —ni kachi Jesús.

*Tukaa ga va'a ñii un nu ni xndi'i na nuu u'ua
(Mt. 5.13; Mr. 9.50)*

³⁴ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Kuanjniñu yo ñii ja kuu nuu ndeyu, ko nu na naa xiko u'ua ñii un, ti tukaa kuajniñu yo, ³⁵ ni vasu ja sakanuu yo jiin ñu'un, ni ja sakanuu yo jiin ja'an. Tukaa kaxaan. Yukan ti so kacha yo ki'in. Yivi chunso'o, ti na chunso'o va'a i jnu'un un —ni kachi Jesús.

*Jnu'un rii, kuiti ni sana
(Mt. 18.10-14)*

15

¹ Yukan ni ka tu'va tijni ga yivi nuu Jesús naa i ja ka ñuso'o i jnu'un ka'an ya. Ti ka'iin chaa ka kinya'u puesto un jiin uu ga yivi ja tu ka siuku ley Israel. ² Ti chaa ka xna'an ley Israel un jiin chaa fariseo un ka ka'an da siki Jesús, ti ni ka kachi da:

—Janta'u chaa ja'a yivi tu siuku ley Israel, ti yaji jna'an da jiin i vasu ka kuu i yivi ka sa'a ndeva'a —kachi naa.

³ Yukan ti ni jani Jesús ñin jnu'un ja xndaku ya nuu yivi un, ti ni kachi ya:

⁴ —Nu ñin ñin ra ñava'a ñin ciento rii, ti skuita ra ñin ti, ¿ti va nu tu xndoo ra ndi'i kuun xiko xia'un kuu ga ti un yuku un, ti kin nunduku ra kuiti ni skuita ra un undi nu tu nani'in ra ti xino? ⁵ Ti nu na nani'in ra ti, ti kusii ini ra, nachuxndee ra ti nuu soko ra, ti kuano'on ra jiin ti. ⁶ Nu ni najaa ra ve'e ra, ti nastutu ra amigo ra jiin ñanijna'an ra, ti kachi ra: “Na kusii ini yo, chi ja ni ndenda rii ni skuita

ri un”, kachi ra. ⁷ Ti na kachi ri jiin ra naa ra ja suni sia'an iyo jnu'un sī ini nuu andivi nuu kancha Tata yo Yandios jiin iin yivi ja ni nakani ini i nuu kuachi i, ansu jiin kuun xiko xia'un kuun yivi ja ka ndo'o ini i ja tu iyo kuachi i, ti ka ndo'o ini i ja tu nī kuu ja nakani ini i nuu kuachi i —ni kachi Jesús.

Siki ña'an ni skuita xu'un

⁸ Siin Jesús xndaku ya, ti ni jani ya iin jnu'un sia'an:

—Jikajnu'un ri nuu ra naa ra. ¿Nu iin ñasi'i yijni ña uxi xu'un plata ti skuita ña iin, xi ansu jandaa kuu ja skuikun ña yiti ña, ti vii vii najista ña undi nuu tu nani'in ña xu'un ña nu? ⁹ Nu ni ndenda xu'un ña un, ti nastutu jna'an ña, jiin amigo ña, jiin ñanijna'an ña ja kanchuku yajni un, ti kachi ña: “Na kusī ini yo vijna, chi ja ni ndenda xu'un ni skuita ri un”, kachi ña. ¹⁰ Ti na kachi ri ja suni sia'an kusī ini ángel ka junukuachi nuu Yandios jiin iin yivi, ja nu ni nakani ini i nuu kuachi i —ni kachi Jesús.

iin suchi ni naa, ti ni ndenda i

¹¹ Siin Jesús xndaku ya, ti ni jani ya iin jnu'un sia'an:

—iin chaa ni iyo uu se'e da, ¹² ti chaa suchi ga un ni kachi da jiin tata da: “Taa, kua'a ni ti'li ta'u na, ti'li ñu'un jiin xu'un na kuu na”, ni kachi da. Yukan ti ni chunsava tata da un ta'u da naa da. ¹³ Jaku ni kivi, ti ni xiko chaa suchi un ta'u da ja ni ja'a tata da un, ti jiin xu'un un kua'an chaa un, kuan kuikonuu da inga ñuu, ti yukan ni xnaa ndeva'a kuiti da xu'un da. ¹⁴ Nu ja ni ndi'i xu'un da ni xnaa da, ti kuiya un ni iyo iin jnama xaan tonto ñuu yukan, ti chaa un ni keja'a ji'i da soko.

¹⁵ Yukan ti ni kee da ni jan nduku da jniñu nuu iin chaa ñuu yukan, ti chaa un ni taji da chaa kuan koto da kini.

¹⁶ Ko ni keja'a ji'i xaan da soko, ti kuni da kaji da, nde'e da ka yee kini un, ko tu ni iin yivi ja kua'a ja kaji da. ¹⁷ Yukan

ti ni keja'a da ndo'o ini da: Iin kua'a muzu ve'e tata yo ja tu kumani staa kaji da, ko maa yo, kande yo ja'a, ndo'o nene yo ti ji'i xaan yo soko ja kuni kuū yo. ¹⁸ Va'a ga na nandeokuñi yo nuu tata yo, ti na kachi yo jiin da: Taa, ni chaa kuachi na maa na nuu Yandios, ti suni nuu maa ni. ¹⁹ Yukaa ga sa'a ni nanu ja kuu na se'e ni, chi sa'a ni nanu ja kuu na iin muzu ni. Sia'an ndo'o ini da ja kachi da jiin tata da.

²⁰ Yukan ti ni ki'in da ichi, ti kuano'on da nuu kancha tata da. Ti jika ga kua'an da, ti ni jini tata da nuu da, ti ni kunda'u ini da se'e da. Ni ja'a da corri, ni janujna'an da chaa, ti ni ka nanuu jana'an da, ti ni ka teyu'u nuu jna'an da. ²¹ Yukan na ti ni kachi se'e da un: “Taa, ni chaa kuachi na maa na nuu Yandios, ti suni nuu maa ni. Tukaa ga sa'a ni nanu ja se'e ni kuu na”, ni kachi da. ²² Ko chaa ña'nu un, ni kachi da jiin muzu da ka junukuachi nuu da un: “Yachi ro naa ra, tava iin sa'ma va'a ga yukan, ti na skui'na ra da naa ra. Suni nachi'i iin xe'e xini nda'a da, ti nachi'i ra ndijiña da naa ra. ²³ Kuan ki'in chelu ni neñu un, ti ka'ni ra naa ra. ¡Na sa'a yo iin viko, ti na kaji yo naa yo! ²⁴ Chi ni ndo'o ini ri ja, ja ni ji'i se'e ri ja'a, ko nanu ja ni nandoto da, chi ni ndenda tuku da. Ni skuita ri da, ko ni nani'in ri da”, kachi da. Ti ni ka keja'a da ni ka sa'a da viko naa da.

²⁵ Ti se'e da chaa ña'nu ga, kande da nuu jniñu, ti nu ni nandeokuñi da ja'i ni, ni kuyajni da ve'e, ti ni jiniso'o da kuu yaa, ti ka jitaja'a yivi. ²⁶ Yukan ti ni kana da iin chaa kuu muzu un, ti ni jikajnu'un da chaa ndoo kuu un. ²⁷ Ti chaa un ni kachi da: “Tuu, chi ñani ra ni nchaa, ti ni ta'u tata ra jniñu ja na kuu chelu ni neñu un, chi ni nchaa va'a da”, ni kachi muzu un. ²⁸ Ti chaa ña'nu un ni kuiti ini da, ti tu kuni da ndivi da ve'e da. Ti yukan ni kee maa tata da un, ni jan ka'an da jiin da ja na ndivi da. ²⁹ Ti ni kachi da jiin tata da: “Ja jini ni nasa ja ni kuu kuiya junukuachi na nuu ni, ti ni iin kivi tu kuni'in ini na nuu ni, ko ni ti kua'a ga ni

vasu ĩn ndixi'yu nuu na ja sa'a na ĩn viko jiin amigo na.
³⁰ Ti vijna ni nchaa ĩnga se'e ni ja'a ja ni ja'an xnaa ndeva'a
 xu'un ni jiin ña'an sii ini, ti ni ja'ni ni chelu ni neñu un ja
 na sa'a ni viko da”, ni kachi da. ³¹ Yukan ti ni kachi tata da
 un jiin da: “Ro'o, suni se'e ri kuu ra, ti taka ja ñava'a ri ja'a
 kuu ja kuu maa ra, chi ndi kivi kancha ra jiin ri. ³² Ko vijna
 chi kanuu ja na sa'a yo ĩn viko sii ini, chi ñani ra ja'a, ja
 ni jil'i da, ti nanu ja ni nandoto da chi ni ndenda tuku da.
 Ja ni ka skuita yo da, ko ni ka nani'in tuku yo da”, ni kachi
 chaa ña'nu un —kachi Jesús.

Muzu ni junukuachi ndeva'a
 (Mt. 6.24)

16

¹ Yukan ti ni xndaku Jesús nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:
 —ĩn chaa riku, ni iyo ĩn muzu da ja ndiso jniñu nuu
 ĩnga muzu, ko ni ka jani yivi jnu'un nuu da ja ni keja'a xnaa
 ndeva'a chaa un ja ñava'a chaa riku un. ² Yukan ti ni kana
 chaa riko un muzu da un, ti ni kachi da jiin da: “¿Ndoo kuu
 ja ka jani yivi jnu'un ra sia'an? Nakua'a jnu'un taka jniñu
 ra, ti tukaa ga siin ra kuu ra muzu ri vijna na”, ni kachi da.
³ Yukan na ti ni keja'a ndo'o ini chaa kuu muzu un: “¿Nasa
 sa'a yo vijna na, ja nu na kenchaa jito'o yo jniñu yo? Ti
 maa yo, tu kundee yo kutu yo nuu ñu'un yo ja kuchaku
 yo. Ti kukanuu yo kakan yo caridad”, ni ndo'o ini da. Ko
 ni nakani tuku ini da sia'an: ⁴ “Su'va na sa'a yo sava'a ni
 ga kivi na kenchaa da jniñu ndiso yo, ti nava na koo mani
 yivi ñuu yo jiin yo, ti kuu kivi yo ini ve'e i. Ja jini yo nasa
 sa'a yo vijna”, ni ndo'o ini da.

⁵ Yukan ti ni kana da ndi ĩn ndi ĩn chaa ka tau nuu jito'o
 da. Ti ni kachi da jiin ĩn da: “¿Nasa tau ra nuu jito'o ri”? ni
 kachi da. ⁶ Ti ni kachi chaa un: “Tau ri uni mil litro aceite”,
 ni kachi da. Yukan ti ni kachi muzu kuña'nu ga un: “Ja'a

iyo tutu ra ja tau ra un, nukoo ti vijna vijna sa'a ra inga ja iin mil sava ni ga”, ni kachi da. ⁷ Yukan ti ni jikajnu'un da inga chaa, ti ni kachi da: “Ti ro'lo, ¿Nasa tau ra nuu da nu”? ni kachi da. Ti ni kachi chaa un: “Tau ri iin ciento nundoo triu”, ni kachi da. Ti ni kachi tuku chaa kuu muzu kuña'nu un: “Ja'a iyo tutu ra ja tau ra un, ko sa'a tuku inga ja kuun xiko ni ga”, ni kachi da.

⁸ Yukan ti ni ni'in jito'o un jnu'un siki muzu xndoña'an un ja, ja ni ndu vivo da jiin jna'an da, chi vivo xaan ni ka ndajnu'un da jiin jna'an da un. Sia'an ni sa'a chaa un chi jandaa kuu ja yivi ñuyivi ja'a, ka kuu vivo ga i jiin jniñu ka sa'a jna'an i, ti ansu yivi ka kandixia jnu'un Yandios. ⁹ Ko na kachi ndaa ri nuu ro'lo naa ra, ja ka kuu ra ndaja'a ri, ja ka sa'a ra mani jniñu va'a jiin taka ja ñava'a ra. Ti kua'a ra jaku ja ka nandi'i yivi nda'u nava na ndumani i jiin ra. Yukan ti nu ni ndi'i ja ñava'a ra nuu ñuyivi ja'a, ti kuaja ra andivi, ti yukan, taka yivi nda'u ni chindee ra ñuyivi ja'a, na kua'a i jandaa ja ni ka chindee ndixia ra i.

¹⁰ Sa'a yo nanu. Taka yivi ka sa'a niña jniñu va'a jiin jaku ja ka ñava'a i ja ka chindee i inga yivi, suni sia'an na sa'a va'a i nu iin kua'a ndajniñu i ja chindee i inga yivi. Ko nu tu sa'a i jniñu va'a ja chindee i inga yivi jiin jaku ja ka ñava'a i, ti suni sia'an tukaa ga na sa'a kuiti i jniñu va'a nu ñava'a i kua'a ndajniñu. ¹¹ Ti nu tu ni sa'a ra ja va'a ja chindee ra inga yivi ñuyivi ja'a, ti koto ma tatu ga Yandios ro'lo jiin jniñu ña'nu ja kuu nuu ni kani andivi. ¹² Ti nu tu sa'a ra jniñu va'a jiin taka ja ni ja'a ya nuu ra ñuyivi ja'a, ti koto ma tatu ga Yandios ro'lo jniñu ña'nu ja kuu saa ni.

¹³ Yukan na kachi ri nuu ra naa ra ja ni iin muzu tu kuu kuanukuachi nuu uu jito'o, chi kendo va'a jiin iin da, ti kendo kui'ya i jiin inga da. Ni tu kuu kuanukuachi i nuu Yandios, ti kundio ini i xu'un jiin ñu'un. Ja yukan kuu ja tu

kuu kuanukuachi ra nuu Yandios, ti kuñukuu ini ra ni'in ra xu'un jiin ñu'un —ni kachi Jesús.

¹⁴ Ti chaa fariseo un naa da, ni ka skee ichi da ya nu ni jiniso'o da jnu'un ni ka'an Jesús, chi tindi da xu'un naa da.

¹⁵ Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ro'o naa ra, chi ka kuni ra ja na ka'an yiñu'un xaan yivi nuu ra ja chaa ndaa ka kuu ra. Ko Yandios, ja jini ya nasa kaa ichi ini ra. Chi vixi ini ra jiin taka jniñu ka sa'a ra, ti ja kuu nuu Yandios kuu mani jniñu kue'e jiin jniñu ndeva'a —ni kachi ya.

Nasa ni keja'a jniñu ta'u Yandios

¹⁶ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Undi naa jana'an ni kii Juan, chaa ni skuanducha, ti ni keja'a ka'an da jnu'un Yandios. Ti undi naa ni kii Juan ni ta'u Yandios jniñu nuu ra naa ra jiin ley ni ja'a ya nuu Moisés, chaa ni kii na jana'an jiin uu ga profeta ni ka kii na jana'an. Ko vijna, ti Juan nu ni keja'a ka'an da ñin jnu'un jaa, ni jani da jnu'un siki nasa janta'u Yandios yivi naa i, ti kuu kivi i nda'a ya. Ti kua'a yivi ni ka ndusiini i ja ni ka jiniso'o i jnu'un un. Vijna ti kua'a yivi ka janta'u i jnu'un ri, ja na kuu kivi i nda'a Yandios.

¹⁷ Ko vanuxia ja iyo ñin jnu'un jaa vijna. Na kachi ndaa ri nuu ra naa ra, ja yachi ga naa andivi jiin ñuyivi ti ansu ja na kenchaa ñin letra nuu ley ni ja'a ya nuu Moisés jiin uu ga profeta. Ko jnu'un ka'an ley un, chi tu naa kuiti. ¹⁸ Ja yukan kuu ja nu ñin chaa na xndoo da ñasi'i da, ti nanda'a da jiin inga ñasi'i ti nchakuachi da, chi yisiki nchaa da ñasi'i da. Ti suni nu ñin chaa na nanda'a jiin ñin ña'an ni xndoo yi, suni nchakuachi da —ni kachi Jesús.

Ñin chaa riko jiin Lázaro

¹⁹ Siin Jesús xndaku ya, ti ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu. Ni iyo iin chaa riku xaan ja taka kivi sa'a da viko ka'nu, ja va'a xaan sa'a da viko un, ti ñu'un da niña sa'ma va'a, sa'ma fina. ²⁰ Ti suni ni iyo iin chaa nda'u xaan tonto ja ni nani Lázaro, ti jan nukatuu da yuxe'e chaa riko un, ti ni tu'u da iin ndi'yi. ²¹ Ti chaa nda'u un, niñi ji'i xaan da soko, ti kuni da kaji da vasu sava'a ni ga ndeyu ja nukoyo yu'u mesa chaa riku un. Ti undi ina un ka tu'va ti nuu da, ti ka nayuu ti nuu ndi'yi da un. ²² Yukan ti ni jaa kivi ja ni ji'i chaa nda'u un, ko ni jakoyo ángel Yandios ti kuankoyo ya jiin da nuu andivi un ja na kuncha da jiin chaa ni kuu tata yo na jana'an ni nani Abraham. Ti chaa riku un suni ni ji'i da, ti ni jakununduji da. ²³ Ti nu ni keja'a ndo'o da nundo'o nuu ka'iin ndiyi un, ni ndokani da xini da, ti ni nde'e da ja jika ti'li, ti yukan ka'iin Abraham jiin Lázaro. ²⁴ Yukan na ti ni kanajiin da, ni kachi da: “Tata na Abraham, kunda'u ini ni saña. Kachi ni jiin Lázaro na kin chutoo da ti'li xini nda'a da nuu nducha, ti na kii stoo da ti'li nuu yaa na, chi ndo'o xaan na nundo'o nuu yaa ñu'un ja'a”, ni kachi da. ²⁵ Ti ni kachi Abraham jiin da: “Hijo, nuku'un ini ja va'a xaan ni kuncha ra nuu ñuyivi, ti Lázaro chi nda'u xaan ni jna'an da. Ko vijna chi iyo jnu'un ndee ini jiin da ja'a, ti ro'o ko ndo'o ko nene ra. ²⁶ Ko vijna iyo iin xa'va ka'nu ma'ñu nuu ka'iin yo ja'a, ja yukan kuu ja tu kuu ya'a yivi ka'iin jiin ri ja'a jiin nuu ka'iin ra jña. Ni yivi ka'iin jiin ra jña tu ku ya'a i nuu ka'iin ri ja'a”, ni kachi Abraham.

²⁷ Yukan na ti ni kachi chaa riku un: “Ka'an nda'u na jiin ni, tata na Abraham. Taji ni Lázaro na ki'in da ve'e tata na, ²⁸ chi yukan kanchuku u'un ga ñani na. Ti na xndaku da nuu da naa da nava tu kikoyo da ja'a, chi iyo xaan ga kaa nundo'o jito na ja'a”, ni kachi da. ²⁹ Ko ni kachi Abraham jiin da: “Ka ñava'a da tutu ni chaa Moisés jiin jnu'un ni ka chaa profeta na jana'an, ti nuu jnu'un un na chu'un ini

da”, ni kachi da. ³⁰ Ti ni kachi tuku chaa riku un: “Jandaa kuu un, tata na Abraham, ko nu ñin ndiyi na nandoto ti ki'in nuu kanchuku da, ti va nakani ini da naa da”, kachi da. ³¹ Ti ni kachi Abraham jiin da: “Ko nu tu ka kandixia da jnu'un Yandios ni ka'an tutu ni chaa Moisés, jiin jnu'un ya ja ni ka chaa profeta na jana'an, ti suni tu kandixia kuiti da vasu na nandoto ñin ndiyi ti ki'in nuu da”, ni kachi Abraham —ni kachi Jesús.

Ja sa'a ja kuncha kuachi yo
(Mt. 18.6-7, 21-22; Mr. 9.42)

17

¹ Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Nini iyo ñin jniñu sa'a ja na kunchakuachi yivi naa i, ko ñin nundo'o ka'nu xaan kundatu yivi ja skanakava jna'an i nuu kuachi. ² Va'a ga na kundikun sukun i jiin yoso molino, ti na ki'in i chii nducha, ansu ja xnda'u i ñin suchi lulu ja koto ma kandixia i ru'u.

³ Koto va'a ra maa ra. Nu na sa'a ndeva'a ñani ra siki ra, ti ndajnu'un ra jiin da siki ja ni sa'a da un. Ti nu nakani ini da, ti kuanka'nu ini nuu da. ⁴ Vasu uxia jinu na sa'a ndeva'a da siki ra ñin kivi, ti ndi uxia jinu un jaa da ti kachi da: “Tukaa ga ndoo sa'a ri nuu ra vijna na”, kachi da. Ti kuanka'nu ini nuu da —ni kachi Jesús.

Ja na kandixia ni ini yo

⁵ Yukan ti apóstol, chaa ni nakaji ya ja kundiso jniñu un, ni ka kachi da jiin Jito'yo Jesús:

—Sa'a ni ja na kandixia ni ini ga na taka jniñu ja ta'u ni nuu na —ni ka kachi da.

⁶ Yukan ti ni kachi Jesús jiin da:

—Nu kandixia ndaa ra, vasu ku'va ñin ndikin lulu, ti kuu kachi ra jiin yujnu ja'a: “Kuxio nuu kandichi ra ja'a ti

kua'an nuu mar un kundichi ra”, kachi ra naa ra, ti yujnu un chi kuandatu i nuu ra naa ra —ni kachi ya.

Jniñu sa'a chaa junukuachi

⁷ Siin Jesús xndaku ya nuu ndaja'a ya, ti ni kachi ya:

—Sa'a yo nanu. Nu ñin ñin ra ñava'a ñin muzu ja sajniñu, ko tu ni'in da ja kuu ya'u da, ti chaa un kin sa'a da jniñu, xi kin koto da xndiki ti nchaa da, ¿xi va nu kachi ra jiin da sia'an naa ra? “¿Kuan ya'a ti nukoo ra kaji ra staa un xino?” ⁸ Jandaa ni kuu ja tuu, chi su'va kachi ra jiin da: “Sava'a ja na kuxini ri, chu'un ra ndeyu kaji ri, ti chu'un ra nducha na ko'o ri xnakan, ti sa kuu nukoo ra ti kee ra staa.” ⁹ ¿Xi va nu nakuanta'u ra nuu muzu ra un, ja ni sa'a da taka jniñu ni ta'u ra nuu da un nu? Jandaa ni kuu ja tuu. ¹⁰ Ti suni sia'an ro'o naa ra, nu ni ndi'i ni ka sa'a ra taka jniñu, ti tu nduvixi ini ra naa ra, ti kachi ra: “Tu kanuu ja nakuanta'u ya nuu yo, chi sa nini jniñu ni ta'u ya ni ka sa'a yo naa yo”, kachi ra naa ra —ni kachi Jesús.

Ni sa'a Jesús tajna uxi chaa ni ka jna'an kue'e ndi'yi te'yu

¹¹ Nu ni siin Jesús ichi kua'an ya ichi ñuu Jerusalén, ni ya'a ya ñu'un ñuu Samaria jiin Galilea. ¹² Nu ni jaa ya ñin rancho, ti yukan ka janujna'an uxi chaa ni ka jna'an kue'e ndi'yi te'yu ya. Ni ka jankuñi jika da ti'li, ¹³ ti ni ka kanajiin da sia'an naa da:

—¡Jesús! ¡Maestro! Kunda'u ini ni saña naa na —ni ka kachi da.

¹⁴ Nu ni jini Jesús da naa da, ti ni kachi ya:

—Kuan stuu maa ra nuu sutu Israel un naa ra —ni kachi ya.

Ni kuankoyo da naa da, ti ni ka ndundoo da jiin kue'e ka jna'an da un. ¹⁵ Ti ñin da, nu ni jini da ja, ja ni ndundoo kue'e da un, ni nandeokuñi da, kanajiin da nakanajaa da Yandios. ¹⁶ Ni jakunjiti da nuu Jesús, ni sinu da nuu da

undi nuu ñu'un ja nakuanta'u da nuu ya. Ti maa ñin ni chaa un ni kuu ñin chaa ñuu Samaria.

¹⁷ Yukan ti ni ka'an Jesús:

—¿Xi ansu ka iyo uxi jna'an ra ja ni ka ndundoo jiin kue'e ka jna'an ra un nu? ¿Nanu ka'iin uu ga jna'an ra un naa da? ¹⁸ ¿Xi maa ñin ni chaa ñuu jika ja'a kuu ja ni nandeokuñi ja nakanajaa da Yandios nu? —ni kachi ya.

¹⁹ Yukan ti ni kachi ya jiin chaa un:

—Ndokuñi ti kua'an, chi ja ni nduva'a ra ti kendo ndaa ra nuu Yandios, chi ni kandixia ndaa ra ru'u —ni kachi ya.

Nasa kuni yo jniñu ta'u Yandios

(Mt. 24.23-28, 9,17-18, 36-41;

Mr. 13.6-9, 15-16; Lc. 21:8-12, 21)

²⁰ Chaa fariseo un ni ka jikajnu'un da Jesús nama kuu ja keja'a Yandios ta'u ya jniñu nuu ñuu da naa da, ti ni kachi ya jiin da:

—Na chaa jniñu ta'u Yandios, ko tu kuni ndijin ra nasa keja'a ya ta'u ya jniñu un. ²¹ Ti tu kuu kachi ra: “Ja'a kande”, xi kachi ra: “Yukan kande.” Chi na kachi ri ja, ja ni chaa ñin ja ta'u jniñu nuu ra naa ra —ni kachi ya.

²² Yukan sa ni kachi ya jiin chaa ka skua'a jiin ya:

—Jaa ñin kivi ja kundiyo ini ra naa ra ja maa Se'e Yivi Ñuyivi na ndenda ya nuu ra, ko tukaa ga kuni ra maa chaa un. ²³ Ti kachi yivi jiin ra naa ra: “Ja'a kande ya”, xi kachi: “Yukan kande ya.” Koto ma kandixia ra naa ra jnu'un un.

²⁴ Chi kivi nchaa maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti kuni ndijin ra naa ra nanu sa'a nu janducha, ti ndinchaa ni tu'u undi nuu kaña ndikandii jiin undi nuu kee ndikandii. ²⁵ Ko xnakan kuu yaku ri nuu ñuyivi ja'a, ti kondolo koo nene ri, chi vijna tu kuantu'u yivi ñuyivi ja'a ru'u. ²⁶ Chi nanu ni iyo kivi ni chaku Noé, chaa ni kii na jana'an, ti suni sia'an kuu nu na jaa kivi nchaa maa Se'e Yivi Ñuyivi. ²⁷ Ni kunchuku

vatu yivi naa i nani kuncha Noé, chi ka ndo'o ini i ja kukuee nuu i naa i. Ka yaji i, ti ka ji'i i, ka nanda'a i, ti ka ja'a i se'e si'i i ka nanda'a ña naa ña, undi ni jaa kivi nu ni kivi Noé ini barco ka'nu da. Ko nu ni kuun ñin sau xaan un, ti ni ka naa i. ²⁸ Ti suni sia'an ni kuu na ni chaku Lot. Ni kunchuku vatu yivi. Ka yee i, ka ji'i i, ka jaan i sava'ni ga ndajniñu, ti ni ka xiko i, ka sa'a i jniñu, ti ka sa'a i ve'e i naa i. ²⁹ Ko nu ni kee Lot yu'u ñuu Sodoma, ti ni jinu ñu'un jiin azufre ja ni kii ichi andivi, ti ni ndi'i ni yivi un ni ka ji'i. ³⁰ Ti suni sia'an kuu nu na jaa kivi ndenda maa Se'e Yivi Ñuyivi.

³¹ Ti ja kuu kivi un, yivi ka ndetatu i yuxe'e i, koto ma ki'in i ñin ndajniñu i ini ve'e i, ti na kunu xaan i naa i. Ti yivi ka'iin nuu jniñu, koto ma ndeokuñi i ve'e i ja stutu i ni ñin ndajniñu i. ³² Ti nuku'un ini naa ra nasa ni ndo'o ñasi'i Lot ja sa naa ni ti ni ji'i ña. ³³ Chi taka yivi ja kuni nama i maa i ñuyivi ja'a, ti tukaa nanita'u i nuu Yandios ja kuu saa ni. Ti taka yivi vasu na kuu i ja siki ru'u, ko yukan kuchaku i ja kuu saa ni. ³⁴ Na kachi ri nuu ra naa ra nasa kuu ja kuu kivi un. Ti nu ka kixi uu yivi nuu ñin jito jakuaa un, ti ñin ni ki'in, ko inga chi kendo. ³⁵ Ti koo uu ñasi'i ka ndiko nduu ña; ñin ña ki'in ri jiin, ti kendo inga ña. ³⁶ Nu uu chaa ka'iin yuku xi nu ka sa'a da jniñu, ñin da ki'in ri jiin, ti kendo inga da —ni kachi Jesús.

³⁷ Nu ni ndi'i ni ka ñuso'o ndaja'a Jesús, yukan na ti ni ka jikajnu'un da ya:

—¿Ti nanu kuu nu kuu sia'an Jito'yo? —ni ka kachi da.
Ti ni kachi Jesús:

—Ndijin ndaa nde'e yo ka kututu tiji nuu katuu kuiti ni ji'i. Ti suni sia'an ndijin ndaa nde'e yo nu ndenda maa Se'e Yivi Ñuyivi —ni kachi Jesús.

Jnu'un ñin ña'an ni kendo maa ñin jiin ñin juez

18

¹ Yukan ti ni jani Jesús jnu'un nuu chaa ka skua'a jiin ya, ja kanuu ga ja tu xndoo da jnu'un kakanta'u da nuu Yandios, ja na koo ndee ini da ti siuku da taka jniñu tatu ya nuu da naa da. ² Ti ja ni xndaku ya yukan nuu da, ti ni jani ya ñin jnu'un sia'an:

—Ni iyo ñin ñuu nuu ni iyo ñin juez ja tu chiñu'un da jnu'un Yandios, ni tu jandatu da nuu ni ñin yivi. ³ Ti suni ñuu yukan ni iyo ñin ña'an maa ñin. Ti ña'an un ja'an ña, ja'an ña nuu juez un, kanda'u ña jiin da ja na nama da ña nuu ñin yivi ka kanaa jiin ña. ⁴ Ni kuu na'an ja'an ña, ko tu kuni juez un sa'a da justicia. Ko ni jaa ñin kivi, ti ni nakani ini da ti ni ndo'o ini da: “Vasu tu chiñu'un yo Yandios, ni tu sa'a yo nanu nuu ni ñin yivi, ⁵ ko ña'an ja'a ni kuu nuu nuu xnaña'an ña nuu yo. Va'a ga ja na nama yo ña, ti nava tukaa ga kiji ña chi so skuiti ña ini yo”, ni ndo'o ini da —kachi Jesús.

⁶ Ti ni kachi tuku Jito'yo Jesús:

—Yukan kuu jnu'un ni ndo'o ini juez un ja tu va'a ini da, ti ni nama da ña'an un. ⁷ Ti suni sia'an sa'a Yandios ja kuu taka yivi ka kandixia ja ni nakaji ya, ja kuu nduu kuu ñuu ka kanda'u i jiin ya. Ti jandaa ni kuu ja tu kukuee ya nama ya maa i. ⁸ Na kachi ri ja tu kundatu ra, chi nama ya siki ra. Ko nu na jaa kivi nchaa maa Se'e Yivi Ñuyivi, ti na nde'e yo nu kuni ya yivi ka siuku ndaa i jnu'un ya, ja ka kandixia ndaa i maa ya xi tuu —ni kachi ya.

Jnu'un siki ñin chaa fariseo jiin ñin chaa kinya'u puesto

⁹ Ti nuu ka'iin tijni chaa vixi ini, ja ka sa'a yiñu'un da maa da, ti ka skee ichi da ñanijna'an da. Ti nuu chaa un ni ka'an Jesús jnu'un ja'a:

¹⁰ —Uu chaa ni ka ja'an siin da veñu'un ka'nu Israel ja ka jikanta'u da nuu Yandios. ñin da kuu chaa fariseo, ti inga da kuu chaa kinya'u puesto. ¹¹ Chaa fariseo un

chi kandichi da jikanta'u da, ti kachi da: “Ni'in Yandios, nakuanta'u na nuu ni ja tukaa na nanu kanda sava yivi naa i, ja ka sakui'na i, kanda kua'an i, ti ka nchaka i uni kuun ñasi'i, ni tukaa na nanu kaa chaa kinya'u puesto ja'a. ¹² Uu jinu kendo ndicha ini na ñin semana, ti ja'a na ti'li ti'li nuu taka ja ni'in na nuu ni'in Yandios”, ni kachi chaa fariseo un. ¹³ Ti chaa kinya'u puesto un, chi jika ni kandichi da nuu chaa fariseo un, ti ni tu ni tava ini da ndakoto da ichi andivi, chi so ni keja'a kani da nda'a da jika da, ti kachi da: “Ay Yandios, kuanka'nu ini ni nuu na, chi kuu na ñin chaa nchakuachi”, ni kachi da. ¹⁴ Ti na kachi ri nuu ra ja chaa kinya'u puesto un, ni janka'nu ini Yandios nuu kuachi da ja ni kendo va'a da nuu ya, sa kuan no'on da ve'e da. Ti chaa fariseo un, chi tuu. Yukan, na kachi ndaa ri ja taka yivi sa'a yiñu'un i maa i ja kuni kuña'nu i, ti su'va ka ndukui'ya ini i. Ko yivi ja kukui'ya ini un vijna su'va nduña'nu i, chi maa Yandios sa'a —ni kachi Jesús.

Jesús jiin suchi kuachi

(Mt. 19.13-15; Mr. 10.13-16)

¹⁵ Yukan ti ni ka yinda'a yivi suchi kuachi nuu Jesús ja na chuxndee ya nda'a ya xini i. Ko nu ni ka jini ndaja'a ya, ti ni ka keja'a ka nduxaan da jiin yivi un. ¹⁶ Ko ni kana Jesús ja na tu'va suchi kuachi un nuu ya, ti ni kachi ya jiin ndaja'a ya:

—Sia naa ra na kikoyo i nuu ri ti tu kasi ra naa ra. Chi taka yivi ja kuni kivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, ti kuni ja na kivi i nanu suchi kuachi ja'a. ¹⁷ Na kachi ri nuu ra naa ra ja tu yi kuantu'u ñin suchi lulu jnu'un Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, ti ansu ñin yivi ña'nu ja, ja ni kuni'in ini, ti tu ka kuni kivi i nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i —kachi ya.

ñin chaa riko

(Mt. 19.16-30; Mr. 10.17-31)

¹⁸ Yukan ti ñin chaa kuña'nu un ni jikajnu'un da Jesús:

—Chaa va'a kuu ni, maestro. Ti kachi ni, ¿naa jniñu va'a sa'a na ti ni'in ta'u na ja kuchaku na sia'an ni nuu andivi ja kuu saa ni? —kachi da.

¹⁹ Ti ni kachi Jesús:

—Ndoo ka'an ra ja chaa va'a kuu ri, ti tu ni ñin chaa va'a iyo, chi maa ñin ni Yandios iyo. ²⁰ Ja jini ra jnu'un ta'u Yandios nuu yo: “Tu kunchaka ra tijni ñasi'i. Tu ka'ni ra ndiyi. Tu sakui'na ra. Tu chakuachi ra yivi. Kuandatu nuu tata ra, nuu nana ra” —ni kachi ya.

²¹ Ti ni kachi chaa riko un:

—Ja ni ndi'i un ni jandatu na undi lulu na —ni kachi da.

²² Ja sia'an ni ka'an da, ti ni kachi Jesús jiin da:

—Ko iyo inga jniñu kumani ja sa'a ra. Xiko ndi'i ja ñava'a ra ti kua'a nuu yivi nda'u. Yukan na ti sa ni'in ra ta'u ra undi andivi. Yukan na ti sa kii ra na cho'o —kachi ya.

²³ Nu ni jiniso'o chaa un ja sia'an ni kachi Jesús, ni kukui'ya xaan ini da ti kua'an da, chi vanuxia chaa riko xaan kuu da. ²⁴ Ti nde'e Jesús nuu da ni kee da kua'an da, ti ni kachi ya jiin uu ga yivi un:

—Yii xaan ja kuu ñin chaa riko ja na xndoo da ichi maa da, ti kivi da nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu da. ²⁵ Jandaa ndixia ja va yachi ga ya'a ñin camellu yau ñin yiki tikui, ti ansu ja kivi ñin chaa riko nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu da —ni kachi ya.

²⁶ Yukan na ti yivi ni ka jiniso'o un ni ka kachi:

—Nusa, ¿ti nau kuu ja nanita'u nu? —kachi da naa da.

²⁷ Ti ni kachi Jesús:

—Ni ñin yivi tu kuu sa'a un, ko Yandios chi taka ni ja kuu sa'a ya —ni kachi ya.

²⁸ Ti ni kachi Pedro:

—Saña naa na, ni ka xndoo na taka ja ka ñava'a na ti vekoyo na jiin ni —ni kachi da.

²⁹ Yukan ti ni kachi Jesús:

—Na kachi ndaa ri siki nasa kuu jiin yivi ja kuni kivi i nda'a Yandios ja ta'u ya jniñu nuu i, vasu nu na xndoo da ve'e da, xi ñasi'i da, xi ñani da, xi tata da jiin nana da, xi se'e da. ³⁰ Ja sia'an ti nani'in da vi'ga ja kuu taka ga ja ni ka xndoo da un, nava kuchaku da nuu ñuyivi ja'a, ti nanita'u da nuu Yandios ja kuchaku da ja kuu saa ni—ni kachi ya.

Ka'an tuku Jesús ja kuū ya

(Mt. 20.17-19; Mr. 10.32-34)

³¹ Ni kana siin Jesús ndi uxi uu ndaja'a ya un, ti ni kachi ya:

—Ja kuankoyo yo ichi ñuu Jerusalén, ti yukan na kunda'a nava ni ka chiso profeta na jana'an ja kuu siki ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi. ³² Nakua'a yivi ru'u nuu yivi inga nación, ti kusikincha yivi un ru'u, ti tivi si'i i nuu ri, kani i ru'u, ti ka'ni i ru'u. ³³ Ko nu uni kivi ti nandoto ri ma'ñu ndiyi un chi ru'u kuu maa Se'e Yivi Ñuyivi, ja ni nakaji Yandios vaji ri —ni kachi ya.

³⁴ Ko ndaja'a ya un, tu ni ka chaku ini da ni ti'li jnu'un ni ka'an ya, chi jnu'un un tu ni kivi injnuni da naa da. Yukan kuu ja tu ni ka chaku ini da nasa kuni ka'an jnu'un un.

Sa'a Jesús tajna iin chaa kuaa

(Mt. 20.29-34; Mr. 10.46-52)

³⁵ Nu kuan kuyajni Jesús ñuu Jericó, ti yu'u ichi un nukoo iin chaa kuaa jikan da xu'un. ³⁶ Nu ni jiniso'o da ja ka ya'a yivi kua'a, ti ni jikajnu'un da ndoo kuu. ³⁷ Ti ni ka kachi yivi un ja Jesús, chaa ñuu Nazaret kuu ja kua'an ichi un. ³⁸ Yukan ti ni kanajiin da:

—¡Ni'in Jesús! Maa ni ja ta'u jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña —ni kachi da.

³⁹ Ti yiví ka yosjnuu un ni ka nduxaan jiin da ja na kasi yu'u da, ko maa da vi'ga ni kanako'o da:

—¡Ni'in Jesús! ¡Maa ni ja ta'u jniñu nanu ni sa'a rey yo David na jana'an, kunda'u ini ni saña! —ni kachi da.

⁴⁰ Yukan ti ni jakuñi Jesús, ti ni kachi ya ja na kin ki'in da chaa un naa da. Nu ni jaa da nuu ya, ti ni jikajnu'un ya maa da:

⁴¹ —¿Ndoo kuni ra ja sa'a ri jiin ra, nusa? —ni kachi ya.

Ti ni kachi chaa un:

—Jito'yo, ja na ndundijin nduchi na —ni kachi da.

⁴² Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Na ndundijin nduchi ra. Ni nduva'a ra vijna na chi ni kandixia ndaa ra ru'u —ni kachi ya.

⁴³ Ti hora ni, ni nduva'a nduchi chaa un, ti ni chindikun da kua'an da jiin Jesús, ti nakuanta'u da nuu Yandios. Ti suni taka yiví ni ka jini jniñu ña'nu un, ni ka keja'a ka nakanajaa i Yandios.

Jesús jiin Zaqueo

19

¹ Yukan ti ni kivi Jesús ñuu Jericó, ti kuan ya'a ya ma'ñu ñuu yukan, ² ti yukan iyo ñin chaa riko nani Zaqueo, chaa kuña'nu nuu chaa ka kinya'u puesto un. ³ Ti chaa un ndiyo ini da ja kuni da nuu Jesús, ko tu jini da ya chi yiví kua'a ka'iin un ni jasi i nuu ya. Ti Zaqueo chi liki da ti'li. Ja yukan kuu ja tu kuu kuni da nuu Jesús. ⁴ Yukan ti ni ja'a da corri ni kandu da ti ni kaa da xini ñin nutichi vixi kandichi yajni nuu ya'a Jesús, nava na kuni da nuu ya. ⁵ Nu ni jaa Jesús ja'a yujnu un, ni ndakoto ya nuu kaxndee Zaqueo, ti ni kachi ya jiin da:

—Zaqueo, yachi ro ti kuan nuu, chi kuni ri kendo ri ve'e ra vijna —ni kachi ya.

⁶ Yukan ti yachi ni nuu Zaqueo, ti ni kanxia'u da jiin Jesús. ⁷ Nu ni ka jini taka ga yivi un, ti ni ka keja'a ka ka'an siki Jesús ja kuni kendo ya ve'e iin chaa kinya'u puesto, vanuxia tu ni siuku ndaa da ley Moisés. ⁸ Yukan ti ni ndokuiñi Zaqueo, ti ni kachi da jiin Jito'yo Jesús:

—Nde'e ni Jito'yo. Ja ndi'i ja ñava'a na, ti na kua'a na sava nuu yivi nda'u naa i, ti nu iyo iin iin yivi ni xndoña'an na ja ni jisonchaa na ja ñava'a i, ko vijna ti na nakua'a na kuun ga jinu ja kuu iin ja ni jisonchaa na un —ni kachi da.

⁹ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Na kachi ndaa ri nuu ro'lo Zaqueo chi jandaa kuu ja kuu ra iin jna'an tata yo Abraham na jana'an, ti ni kandixia ndaa ra ru'u vijna nanu ni kandixia tata Abraham na jana'an. Ti suni yivi kanchuku ve'e ra ja'a ni ka janta'u i ru'u, ti ja ni ka kandixia i ru'u. Yukan kuu ja kendo va'a ra ti keta'u ra nuu Yandios naa ra. ¹⁰ Chi na kachi ri ja ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi ni chaa ri ja na chunaa ri nuu taka yivi nava tukaa kinkoyo i nuu infiernu —ni kachi Jesús.

Chaa ka sajniñu jiin xu'un

¹¹ Ni ka ñuso'o yivi jnu'un ka'an Jesús yukan, ti ni xndaku ya nuu i jiin inga jnu'un siki nasa ta'u Yandios jniñu. Yukan kuni xndaku ya, chi ja yajni jaa ya ñuu Jerusalén, ti ka ndo'o ini yivi un ja ja ni jaa hora ja nduña'nu ya ti ta'u ya jniñu nuu ni tu'u nación Israel. ¹² Ni ja ni ya iin jnu'un sia'an, ti ni kachi ya:

—Ni iyo iin chaa riko, ti ni ndo'o ini da ja ki'in da inga nación jika, ja ni'in da jniñu kunchaa da ti ta'u da jniñu siki ñuu da, ja na nduu da rey siki ñuu da, ti sa ndeokuñi da. ¹³ Na ti ki'in ga da, ti ni kana da uxi muzu ka junukuachi nuu da un, ti ni ja'a da iin iin xu'un nchaa ya'u xaan nuu da naa da, ti ni kachi da: “Nu na ki'in ri ti sajniñu naa ra jiin xu'un ja'a nava na nakaya se'e xu'un ja'a ja kuu kivi

nchaa ri”, ni kachi da. ¹⁴ Ko vanuxia yivi ñuu da un ka kuiti ini nuu da, ti ni ka taji da tijnu chaa kua'an jata da nuu inga ñuu, ja na kachi nuu chaa ña'nu inga ñuu un: “Tu ka jajna'an ini yivi ja kundiso jniñu chaa ja'a nuu na naa na”, ni ka kachi. ¹⁵ Ko chaa riku un, chi ni ni'in da jniñu kuncha da ja ta'u da jniñu siki ñuu da ja ni nduu da rey, ti ni nandeokuñi da nuu ñuu da.

Yukan ti nu ni najaa da ñuu da tuku, ti ni kana da taka chaa ni ja'a da xu'un un nuu, ndenu nasa ni ka ni'in iin iin chaa un, nu ni ka nata'u se'e xu'un ni ja'a da un xi tuu. ¹⁶ Ni jaa iin muzu nuu chaa riko un, ti ni kachi da: “Taa, jiin iin xu'un ni un ni nani'in na uxi ga xu'un”, ni kachi da. ¹⁷ Ti ni kachi rey un: “Iyo va'a, ni kuu ra iin muzu va'a, ja va'a ni sa'a jniñu ra jiin iin xu'un un. Vijna na ti na tatu ri inga jniñu nuu ra ja na nduu ra iin chaa kuña'nu, ti ta'u ra jniñu nuu uxi ñuu”, ni kachi da.

¹⁸ Yukan ti ni jaa inga muzu, ti ni kachi da: “Taa, jiin iin xu'un un ni nani'in na u'un ga xu'un”, ni kachi da. ¹⁹ Ti ni kachi tuku rey un jiin muzu da: “Iyo va'a. Vijna na ti na tatu ri inga jniñu nuu ra ja na nduu ra iin chaa kuña'nu, ti ta'u ra jniñu siki u'un ñuu”, ni kachi da.

²⁰ Yukan sa ni jaa inga muzu, ti ni kachi da jiin rey un: “Taa, ja'a iyo xu'un ni. Ni sava'a na chii iin pañitu. ²¹ Yu'u na chi ja jini na ja kuu ni chaa tu ñunda'u ini, chi kua'a ga nandakan ni, ti ansu ja ni ja'a ni, ti su'va kuni ga ni”, ni kachi da. ²² Yukan ti ni kachi rey un jiin da: “Ro'o chaa ndeva'a, jiin jnu'un ka'an ni ra xndichi ra maa ra. Ti ka'an ra ja vi'i ga nandakan ri ansu ja ni ja'a ri. Ti suni ka'an ra ja su'va vi'i ga kuni ri. ²³ Ti nu sia'an kuu nusa, ¿ndoo tu ni januu ra xu'un ri nuu chaa ka sajniñu siki tratu, nava nu ni nchaa ri, ti naki'in ri xu'un ri jiin se'e i niku”? ni kachi da.

²⁴ Yukan ti ni kachi da jiin chaa ka'iin un: “Kuisonchaa xu'un nuu muzu ja'a, ti kua'a nuu chaa yijni uxi xu'un un”, ni kachi rey un. ²⁵ Ti ni kachi chaa un naa da: “Taa, ti ndoo ti ja ñava'a chaa un uxi jna'an”, ni ka kachi da. ²⁶ Ti ni kachi rey un: “Na kachi ri jiin ra naa ra ja nu yivi ñava'a un, ti su'va kii ga nuu i, ti kuña'nu ga i jiin jniñu ndiso i. Ko yivi tundo ñava'a, ti vasu ti'li jniñu ja ndiso i un, kuxio ki'in. ²⁷ Ti yivi ka jito u'u ru'u un, ja tu ka kuni ja kuu ri rey, kuan ki'in ti ka'ni ra naa ra nuu ri ja'a”, kachi da —ni kachi Jesús.

Kivi Jesús ñuu Jerusalén

(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Jn. 12.12-19)

²⁸ Nu ni ndi'i ni ka'an Jesús jnu'un un, ti ni siin ya kua'an ya ñuu Jerusalén. ²⁹ Nu ja yajni jaa ya ñuu Betfagé jiin Betania, yajni yuku Olivos, ti ni taji ya uu ndaja'a ya, ti ni kachi ya jiin da naa da:

³⁰ —Kuankoyo rancho kande yajni un naa ra, ti nu jakoyo ra un, nani'in ra nuu ndikun iin burru ja ti koso ga yivi ti. Ndaji ti ti kikoyo ra jiin ti naa ra. ³¹ Ti nu ka jikajnu'un yivi ro'o ja ndoo ka ndaji ra ti, ti kachi jiin da naa ra ja maa Jito'o ra nandi'i da ti —ni kachi ya.

³² Kuankoyo ndaja'a ya, ti ni ka nani'in da burru un nava ni kachi Jesús nuu da naa da. ³³ Ja ka ndaji da burru un ti ni kekoyo chaa xiin ti un, ti ni ka kachi da:

—¿Ndoos ka ndaji ra burru un naa ra? —ka kachi da.

³⁴ Ti ni ka kachi ndaja'a un:

—Maa Jito'yo nandi'i ti —ni ka kachi da naa da.

³⁵ Yukan ti kuankoyo da jiin ti nuu kande Jesús, ni ka chuku da sa'ma da siki ti, ti ni ka skaa da Jesús siki ti. ³⁶ Ti ichi kua'an Jesús ni ka chuku yivi sa'ma i ini ichi un. ³⁷ Nu ni ka kuyajni ya nuu kande yuku Olivos, ti tendi'i yivi ni ka kandixia ya ni ka keja'a ka kanajiin ja ka kusii ini ti ka

nakuanta'u i nuu Yandios ja ni ka jini i taka jniñu ña'nu ni sa'a ya. ³⁸ Ti kachi i naa i:

—Ña'nu na koo maa rey yo, chi Tata yo Yandios ni taji ya maa chaa ndiso jniñu ña'nu nuu ya. Ja ni ndumani Yandios jiin yivi ñuu ya vijna. ¡Na kachi ndaja'a ya undi andivi un ja na koo ña'nu chaa ja'a! ¡Sia'an na kachi da! —ni ka kachi i.

³⁹ Yukan ti sava chaa fariseo kuan koyo jiin yivi un, ni ka kachi jiin ya:

—Maestro, nduxaan ni nuu ndaja'a ni ja'a —ni kachi da.

⁴⁰ Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Na kachi ri jiin ra naa ra, ja nu na kasi yu'u yivi ja'a na i, ti suni kuu sa'a Yandios ja na kanajiiin yuu un naa i —ni kachi ya.

⁴¹ Nu ni kuyajni ya ñuu Jerusalén, ni jitonchaa ya ñuu un, ti ni ndukui'ya ini ya. Ti ni nde'e ya ja siki yivi un, ⁴² ti ni kachi ya:

—Ro'lo, yivi ñuu Jerusalén, sa ti ni ka chaku ini ra vasu iin ti'li ja vijna kuu kivi ja ndumani ra jiin Yandios naa ra niku, ko vijna tukaa chi ja ni ya'a un, ti ja yisa'yi, ti tukaa ga kuni ra naa ra. ⁴³ Chi su'va, jaa kivi ja kondoo'lo ra iin nundo'lo xaan, ti chakoyo yivi ka jito u'u ro'lo, kuikonduu i ñuu ra, ti kasi kutu i jiin yuu, ti ya yukan ndonda i siki ra. ⁴⁴ Ti ndi'i ve'e ra kanuu i, ti ka'ni i tendi'i ra. Ti tukaa xndoo i ni iin ve'e ja kosojna'an ga iin yuu. Sia'an na koo nundo'lo un nuu ra chi tu ni ka janta'u ra ru'u, ja ni taji Yandios ja chunaa ri nuu ro'lo naa ra —kachi Jesús.

*Ni keni'in Jesús yivi ka sa'a ya'u ini veñu'un ka'nu
(Mt. 21.12-17; Mr. 11.15-19; Jn. 2.13-22)*

⁴⁵ Nu ni jaa Jesús nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un, ti ni keja'a keni'in ya taka yivi ka xiko ini veñu'un un. ⁴⁶ Ti ni kachi ya jiin yivi un:

—Sia'an yoso nuu tutu Yandios: “Ve'e ri konani ve'e nuu kakanta'u yivi naa i”, ko ro'o naa ra, ni ka nasa'a ra ve'e nuu ka nataka ñakui'na —kachi ya.

⁴⁷ Taka kivi ni xna'an Jesús nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un, ko sutu ka kuña'nu un jiin taka chaa ka kuña'nu ñuu un, ka nduku da nasa kuu ka'ni da ya naa da. ⁴⁸ Ko tu kuu nasa sa'a da naa da, chi tendi'i yivi un ka kusii xaan ini i jiin taka jnu'un ni xna'an Jesús.

Na jniñu ndiso Jesús

(Mt. 21.23-27; Mr. 11.27-33)

20

¹ Hin kivi kande Jesús nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un xna'an ya nuu yivi, ti ka'an ya jnu'un Yandios nuu i naa i, ti ni ka jakoyo sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley Israel jiin chaa ka kuña'nu nación Israel, ti ni ka kachi da jiin ya:

² —Kachi nuu ri, ¿nau ni ta'u jniñu ña'nu ja sa'a ra taka jniñu ja'a? ¿Xi nau ja ni ja'a jniñu ña'nu ja'a nuu ra? —kachi da naa da.

³ Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Sunu ru'u, na kajnu'un ri ro'o naa ra iin jnu'un. Na kachi ri, ⁴ ¿nau ja ni tatu jniñu nuu Juan ja ni kii skuanducha da yivi nusa? ¿Inga yivi ni tatu jniñu un nuu da, xi maa Yandios nu? —ni kachi ya.

⁵ Yukan ti ni ka keja'a ka ndajnu'un maa da naa da, ti ni ka kachi da:

—Nu na kachi yo ja Yandios ni taji chaa un, ti kachi da jiin yo: “¿Ndoo tu ni ka kandixia ra jnu'un ni ka'an da nusa?” ⁶ Ti nu na kachi yo ja yivi ni taji da, ti va tendi'i yivi ka'iin ja'a ka'ni yo'o jiin yuu, chi tendi'i yivi ka kandixia ja Juan ni kuu iin profeta, ja ni ka'an jnu'un Yandios —sia'an ka ndajnu'un da.

⁷ Yukan sa ni ka kachi da:

—Tu ka jini ri nau ja ni taji Juan, ja ni kii skuanducha da yivi —ni ka kachi da.

⁸ Yukan na ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Vanuxia tu ka kuni kachi ra, ti suni ru'u tu kachi ri nuu ra nau ja ni ja'a jniñu ña'nu ja'a nuu ri —kachi ya.

Siki muzu ka sajniñu ndeva'a

(Mt. 21.33-44; Mr. 12.1-11)

⁹ Yukan ti ni xndaku Jesús nuu yivi un jiin jnu'un ja'a, ti ni kachi ya:

—İin chaa ni xndee kua'a da nutika'ya, ti ni jakanchaa da ñu'un un nuu chaa ka sajniñu un, ti ni kee da kua'an da, ti ni kuna'an kua'an da. ¹⁰ Nu ni jaa kivi nastutu da tika'ya un, ti ni taji da iin muzu ja na kin kakan da sava tika'ya un ja kuu maa da nuu chaa ka yinda'a un. Ko ni ka ki'in da chaa un, ni ka kaja da chaa nuu ñu'un, ti ni ka nataji da chaa kuano'on da sia'an ni.

¹¹ Ti chaa xiin jniñu un, ni taji tuku da inga muzu da kua'an, ko suni ni ka ka'an ndeva'a chaa ka ndito un nuu da, ni ka kaja da chaa, ti kuano'on da sia'an ni tuku. Tundo ni ka ja'a da nuu da. ¹² Chaa xiin un, ni taji tuku da inga da, ko chaa ka ndito jniñu un ni ka stuji da chaa, ti ni ka keni'in da chaa kua'an da.

¹³ Yukan na ti chaa xiin ñu'un un, ni ndo'o ini da: “¿Nasa sa'a yo vijna na? Va na taji yo se'e yo na ki'in da va'a ga, ti nu na kuni chaa un nuu da, ti va kuandatu da naa da”, ni ndo'o ini da. ¹⁴ Ko nu ni ka jini chaa ka ndito jniñu un nuu se'e chaa xiin ñu'un un, ti ni ka kachi da: “Chaa ja'a kuu ja xiin ta'u. Va'a ga na ka'ni yo, ti na kendo ndi'i yo jiin yaji ja'a”, ni ka kachi da. ¹⁵ Ni ka jniñ da chaa un, ni ka keni'in da chaa fuera yu'u ñu'un un, ti ni ka ja'ni da chaa. ¿Ti ndoo sa'a chaa xiin ñu'un un jiin chaa ka ndito jniñu ja sia'an? ¹⁶ Va najaa da ti ka'ni da chaa ka kuu muzu un,

ti kua'a da ñu'un un nuu inga yivi ka ndito un —ni kachi Jesús.

Nu ni ka jiniso'o yivi jnu'un un, ti ka ka'an:

—Ni tu kachi Yandios ja koo sia'an nuu yo, nanu ni jna'an muzu ni ka ndito i ñu'un tika'yi un! —ni ka kachi i.

¹⁷ Yukan ti ni nde'e Jesús nuu yivi un, ti ni kachi ya:

—Nusa ti ¿ndoo kuni ka'an jnu'un yoso nuu tutu Yandios ja kachi sia'an?

Yuū ni ka skaña chaa ni ka sa'a nama ja'a, kuu ja kanuu ga ja ndiso jniñu jiki ñin ve'e.

Kachi tutu.

¹⁸ Ti nanu ni ka sa'a chaa ni skaña yuū un, suni sia'an na kuu yivi tu ka janta'u ru'u. Ti sia'an nanu ka tuji yivi ka jiokava siki ñin yuū, suni sia'an jna'nu ndatu yivi tu kandixia ru'u. Ko kivi na sa'a ndaa Yandios kuachi i, ti yivi tu ni kandixia ru'u, koo ndo'o i nanu jna'an ñin yivi kanakava ñin yuū siki i ti kundi'i kukuachi i sa'a —ni kachi ya.

Siki jnu'un kinya'u puesto

(Mt. 21.45-46; 22.15-22; Mr. 12.12-17)

¹⁹ Ti chaa ka kuu sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley Israel un, ni ka nduku da nasa kuu jniñ da Jesús hora un. Ko vanuxia ni ka yu'u da nde'e da yivi un. Chi ni ka chaku ini da ja siki maa chaa ka kuña'nu un, ni ka'an Jesús jnu'un un.

²⁰ Yukan ti chaa ka kuña'nu un ni ka nduku da chaa ni ka nduku jnu'un, ja na sa'a da ja chaa va'a ka kuu da, ja na nduku da ñin jnu'un, na ndenu naa jnu'un kani Jesús, ti nava sia'an ti na ni'in da ichi ja kankuachi da ja'a ya, nava nakua'a da ya nuu gobernador. ²¹ Ja yukan kuu ja ni ka jikajnu'un da ya sia'an:

—Maestro, ka jini na ja ka'an ndaa ni, ti xna'an ndaa ni ichi Yandios, ti tu yu'u ni nde'e ni ni ñin chaa vasu kuña'nu

ga da. ²² Nusa ti kachi ni nuu na nasa ndo'o ini ni. ¿Iyo va'a nu cha'u yo xu'un nuu gobierno Romano xi tuu nu? —ni ka kachi da.

²³ Ko ja jini Jesús ja tu ka ndo'o va'a ini da, ti ni kachi ya:

—¿Ndo'o ka kuni xnda'u ra ru'u? ²⁴ Xna'an ñin xu'un un nuu ri. ¿Naa nūu kuu ja nchaa nuu xu'un ja'a, ti naa sivi kuu ja yoso un nusa? —ni kachi ya.

²⁵ Ti ni ka kachi da:

—Nūu maa rey nación Roma kuu —ni ka kachi da.

Yukan ti ni kachi Jesús:

—Nusa ti kua'a nuu rey nación Roma ja xiin maa da, ti kua'a nuu Yandios ja xiin maa Yandios —ni kachi ya.

²⁶ Yukan ti tu ni kuu chakuachi da jiin jnu'un xna'an ya nuu yivi un. Chi su'va ni ka naa ini da ja sia'an ni nachiso ya nuu da, sa ni ti ni ka jasi yu'u da naa da.

Jnu'un siki ja ka nandoto ndiyi

(Mt. 22.23-33; Mr. 12.18-27)

²⁷ Nu ni ya'a un, ti ni ka ja'an sava chaa saduceo ni ka jande'e da Jesús. Chaa saduceo un ka ka'an ja tukaa ga ka nandoto ndiyi un, ti ni ka kachi da:

²⁸ —Maestro, ni kachi Moisés ja nu na kuū ñin chaa ni iyo ñasi'i, ti tu ni iyo se'e da jiin ña, ti kuu nanda'a ñani ndiyi un jiin ña ja na koo se'e ña, ti suchi un nduu nanu se'e maa ndiyi un. ²⁹ Ti yukan ni iyo uxia da mani ñani da naa da. Ti chaa ña'nu un ni nanda'a da, ko tu ni iyo se'e ñasi'i da, ti ni ji'i da. ³⁰ Ni naki'in chaa kuu uu un ña'an un, ko suni tu ni iyo se'e da jiin ña, ti ni ji'i da. ³¹ Ti chaa kuu uni un ni naki'in tuku da ña'an un, ti sia'an ni ka sa'a ndi uxia da, ko ndi uxia da ni ka ji'i, ti tu ni iyo ni ñin se'e ña'an un. ³² Sandi'i ni ga ti ni ji'i tu maa ña. ³³ Ti nu na nandoto ndiyi un naa da, ¿nau ndi'i uxia ñani un xiin ñasi'i un, ja sia'an ni ka nanda'a da jiin ña nu? —ni ka kachi da.

³⁴ Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Ja kuu nuu ñuyiví ja'a, chi kuu chaa, kuu ñasi'i ka nanda'a. ³⁵ Ko nu na nandoto ndiyi un, ti kachi Yandios ja kuu kivi i ñuu nuu ta'u ya jniñu, ko tukaa kuu nanda'a i ni tu kua'a i se'e si'i i ja nanda'a ña. ³⁶ Ti yukan tukaa ga ka ji'i ndiyi un, chi nduu i nanu ángel Yandios. Ka kuu i yivi Yandios ja kuu saa ni, chi maa Yandios ni naxndoto ya i. ³⁷ Suni nu ka ka'u ra nuu tutu Yandios ja ni chaa Moisés, ti ni ka'an da siki chaa ka chaku vasu ja ni ka ji'i da na jana'an. Chi nuu kayu yukū un, ni kachi Yandios nuu da: “Maa ri kuu Yandios ja ka kanajaa Abraham jiin Isaac jiin Jacob.” Sia'an ni chaa Moisés jnu'un Yandios, chi ni ka chaku chaa un naa da. ³⁸ Yukan kuni ka'an ja Yandios tu kuu ya Yandios nuu yivi ni ka ji'i un, chi kuu ya Yandios nuu yivi ka chaku, ja tu ka kendo i ma'ñu ndiyi, chi ni ka nandoto taka ndiyi un ja ka chaku i nuu ya, ja ka chiñu'un da Yandios ja kuu saa ni —ni kachi Jesús.

³⁹ Yukan ti sava chaa ka xna'an ley Israel un, ni ka kachi jiin Jesús:

—Iyo va'a jnu'un ka'an ni, maestro —ni ka kachi da.

⁴⁰ Yukan ti ni ñin yivi, tukaa ni ka tava ini da kajnu'un ga da Jesús.

Nau se'e kuu Cristo

(Mt. 22.41-46; Mr. 12.35-37)

⁴¹ Yukan ti ni kachi Jesús jiin chaa ña'nu Israel un:

—Ka'an yivi ja Cristo kuu ñin jna'an rey David na jana'an, vasu maa Yandios ni taji ya ja na kundiso ya ñin jniñu ña'nu ga ja kuu maa David. Ko vasu kuu ja sia'an ka ka'an yivi. ⁴² Ti maa David ni ka'an da nuu tutu Salmo sia'an:

Yandios ni kachi nuu Jito'o Cristo:

“Nukoo nda'a kua'a ri, chi ta'u ra jniñu jiin ri.

⁴³ Iyo yivi jito u'u ro'o, ko kundee ra jiin, chi chindee ri ro'o.”

Ni kachi Yandios, kachi David.

⁴⁴ Nu sia'an kuu ja maa David ni skonani da ya jito'o da, ti ¿nasa kuu ja Cristo kuu iin jna'an rey yo David na jana'an nusa? —ni kachi Jesús.

Ka'an Jesús siki chaa ka xna'an ley Israel

(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 11.37-54)

⁴⁵ Nu tendi'i yivi un ka ñuso'o i jnu'un xndaku Jesús, ti ni kachi Jesús jiin ndaja'a ya sia'an:

⁴⁶ —Koto maa ra naa ra jiin chaa ka xna'an ley Israel. Koto ma sa'a ra nava ka sa'a da naa da. Chi chaa un ka jajna'an ini da ku'un da sa'ma nani, ja na kuni yivi ja chaa kuña'nu ka kuu da nuu veñu'un Israel. Ti ka kuni da ja na ka'an yiñu'un yivi jiin da nuu ya'u, ti na ka'an xia'u i jiin da, “Maestro, maestro.” Suni ka jajna'an ini da silla yiñu'un ga nuu kunchuku da ini veñu'un Israel un. Ti ka kusii xaan ini da jiin jnu'un yiñu'un nuu kunchuku da kaji da staa nuu iin viko. ⁴⁷ Suni ka jisonchaa da ve'e ña'an ni kendo maa iin ña naa ña, ti ja tu kuni yivi jniñu kue'e ka sa'a da un, ti kani xaan ka jikanta'u da nuu Yandios. Ti ja kuu maa da kii iin nundo'o ka'nu xaan ga —ni kachi ya.

Xu'un ni soko iin ña'an ni kendo nda'u

(Mr. 12.41-44)

21

¹ Nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un ni jini Jesús ja ka chu'un chaa riku un xu'un nuu jajnu un. ² Suni ni jini ya ja ni jaa iin ña'an nda'u xaan ni chu'un ña uu xu'un cobre kuachi, ³ ti ni kachi ya jiin yivi ka'iin yajni un:

—Nde'e naa ra. Na kachi ndaa ri ja iin ña'an nda'u xaan ga ja'a, ya'u xaan nchaa xu'un ni ja'a ña un nuu Yandios ja kuu xu'un ni ka ja'a chaa riku un. ⁴ Chi yivi riku xaan un, ni ka ja'a da jaku ni ja ka ñava'a da. Ko ña'an nda'u un, tu

ñava'a kua'a ña xu'un, ko ni ja'a ndi'i ña ja ñava'a ña, vasu nandi'i ña ja kuu gastu ña —ni kachi ya.

Ka'an Jesús ja naa veñu'un ka'nu Israel

(Mt. 24.1-2; Mr. 13.1-2)

⁵ Ti sava ndaja'a Jesús ka ka'an da ja nde vii kaa veñu'un ka'nu un, ja nde vii kanda yuu un jiin taka ja ni ka soko yivi nu ni ka sa'a da veñu'un un. Ti ni kachi Jesús:

⁶ —Ndi'i ja'a ka jitonchaa ra naa ra. Ko jandaa na kachi ri nuu ra naa ra ja, jaa iin kivi ja ni iin yuu tukaa kendo koso jna'an ja'a, chi ndi'i ja'a naa —ni kachi ya.

Naa seña koo nu kuan kuyajni ndi'i ñuyivi

(Mt. 24.3-28; Mr. 13.3-23; Lc. 17.22-25, 31)

⁷ Yukan na ti ni ka jikajnu'un ndaja'a ya naa da:

—Maestro, ¿nasa da ti sa kundaa jnu'un ka'an ni un? ¿Ti naa seña koo ja kuan kuyajni kundaa taka jnu'un un? —ni ka kachi da.

⁸ Ti ni kachi Jesús:

—Koto maa ra naa ra. Koto ma xnda'u yivi ro'lo. Chi kua'a yivi kikoyo, ti ndaku ni'in yi sivi ri, ti kachi: “Ru'u kuu Cristo”, kachi i. Xi inga yivi ka'an: “Vijna kuu kivi ja ni taji Yandios ru'u ja sa'a ri jniñu ña'nu”, kachi. Koto kundikun ra jnu'un xndaku yivi un. ⁹ Ti kuni ra jnu'un ja ya yukan koo guerra, ti kanaa yivi. Koto yu'u ra naa ra, chi sia'an ndixia kuu. Ko jiin yukan ti ni ti jaa ga kivi ja ndi'i ñuyivi —ni kachi ya.

¹⁰ Yukan ti ni siin Jesús ka'an ya:

—Kanaa iin nación jiin inga nación, suni iin ñuu jiin inga ñuu. ¹¹ Koo ñujnaa xaan, jiin jnama xaan, jiin kue'e xaan ya yukan. Ti koo seña nuu andivi ja undi yu'u yivi naa i nde'e i un.

¹² Ko xnakan ro'lo ja ka kandixia ra ru'u, jniñ yivi ro'lo naa ra, ti kua'a i tau ra. Ti nakua'a i ro'lo naa ra nuu chaa ka kuña'nu ini taka veñu'un Israel, ja na xndichi da ro'lo

naa ra, ti jnaa da ro'o vekaa naa ra. Ti suni ja siki ru'u, ti nakua'a da ro'o naa ra nuu chaa ka kuu rey ja ka ta'u jniñu nuu ni tu'u ñin nación, ti suni na kua'a da ro'o nuu gobernador siki ja ka kandixia ra ru'u. ¹³ Sia'an kuu ka'an va'a ra nuu chaa ka kuña'nu un, ja siki ru'u kuu ja ka jna'an ra nundo'o. ¹⁴ Sia'an ti koto xndi'i ra ini ra ja nasa koo jnu'un ka'an ra nuu chaa ka kuña'nu un ja nama ra maa ra. ¹⁵ Chi maa ri kuu ja kua'a injnuni ra ja nasa koo jnu'un ka'an ra naa ra, ti nava ni ñin yivi ja koto u'u ro'o tu kundee chajna'an jnu'un ka'an jiin ra naa ra. ¹⁶ Ti undi tata ra, ñani ra, jna'an ra, jiin amigo ra kinaa ña'an da ro'o naa ra, ti kachi da ja na kuū ra naa ra. Ti jandaa ni kuu ja tijni ra naa ra kuū.

¹⁷ Ti tendi'i yivi ja tu ka kandixia i jnu'un ri, koto u'u i ro'o naa ra ja ni ka kandixia ra ru'u jiin jnu'un ka'an ri. ¹⁸ Ko tu naa ni ñin ixí xini ra naa ra, chi koto ya ro'o naa ra. ¹⁹ Ti nu ka ñukuu ni ini ra jnu'un ri, ti kuchaku ra ja kuu saa ni.

²⁰ —Nu ni ka jini ra ja, ja ni ka jiconduu soldado ñuu Jerusalén, yukan na ti kuni ra ja kuan kuyajni kivi ja naa ñuu un. ²¹ Ti yivi kanchuku ñuu Judea, na kinkoyo i undi yuku un. Ti yivi kanchuku ñuu Jerusalén, na kekoyo i ñuu un, ti yivi ka'iin yuku xi nuu jniñu, koto ma ndeokuñi ga i ñuu un naa i. ²² Chi kivi un kuu kivi kii nundo'o ka'nu xaan nanu yoso nuu tutu Yandios. ²³ ¡Na nda'u ñaa ka ñuse'e xi ñaa ka nchaka suchi yikin ja kuu kivi un! Ko nundo'o xaan taka nuu ñuyivi ja kuu kivi un, ti kii ñin nundo'o ka'nu xaan ja kuu yivi ñuu ja'a. ²⁴ Kua'a yivi ñuu kuū nuu guerra un. Ti sava ga yivi un kinkoyo i presu nuu yivi ñnga nación. Ti ndunúú yivi ñuu jika un nuu yivi ñuu Jerusalén, ti sa'a ndeva'a i jiin da undi na jaa kivi na kachi maa Yandios ja sia'an koo jiin yivi un naa i.

*Nasa ndii Jesús**(Mt. 24.29-35, 42-44; Mr. 13.24-37)*

²⁵ Nu ni ndi'i un, yukan na ti koo iin seña nuu ndikandii, yoo, jiin choxini. Ti nuu ñuyivi ja'a sana ini yivi taka nación, chi yu'u i ja sa'a iyo nducha mar jiin ja iyo ndonda nuu nducha un. ²⁶ Ti so sa'u ini yivi naa i ja sia'an na koo nuu ñuyivi. Ni'in nutu'u andivi ti nukoyo chuxini. ²⁷ Yukan na ti ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, kuni yivi naa i ndenda ri, ti ndii ri nuu viko un, jiin jniñu ja ni nduñ'a'nu xaan ri. ²⁸ Nu ni keja'a kuu ndaa taka ja'a, koo ndee ini naa ra ti nava na kosi'ini ra, chi ja yajni keta'u ra naa ra —ni kachi Jesús.

²⁹ Suni ni kachi ya inga jnu'un ja'a, ti ni kachi ya:

—Nde'e naa ra, nutichi vixi un jiin sava'a ni ga inga nuu yujnu, ³⁰ nu ja ni nduyucha numa i, ti ja ni chaku ini yo ja kuan kuyajni viko sau. ³¹ Ti suni sia'an kuu nu ja ni keja'a kuu ndaa taka jnu'un ja'a, ti ni jini yo ja kuan kuyajni ndaa kivi nu keja'a ta'u ri jniñu jiin Yandios nuu ni tu'u ñuyivi ja'a. ³² Ti jandaa na kachi ri ja taka un kuu ndaa xnakan, ti sa kuū yivi ka iyo kivi vijna. ³³ Va naa andivi jiin ñuyivi, ko jnu'un ka'an ri, jankivi naa kuiti, chi taka un kuu ndaa.

³⁴ Koto maa ra naa ra ja tu kinikava ra nuu kuachi nava ka ndo'o ini ra, ja najini ra jiin ndixi, xi inga jniñu kue'e, xi ja kujneñu ra nduku ra ja kuchaku ra, nava tu kinaa ri ro'o naa ra kivi nchaa ri, nanu iin vekaa nu ni nandi'yu. ³⁵ Chi sia'an kii kivi un siki taka yivi kanchuku nuu ni tu'u ñuyivi. ³⁶ Yukan kuu ja nini kotu'va ra naa ra, ti kondito ra ja na kakanta'u ra nava na keta'u ra nuu taka nundo'o kii un. Nu sia'an na ti tu kukanuu ra kujiin ra nuu ru'u ja kuu ri maa Se'e Yivi Ñuyivi —ni kachi ya.

³⁷ Ti na kivi un ni xna'an Jesús nuu yivi nuu yuxe'e veñu'un ka'nu un ja kuu nduu, ti ja kuu jakuaa ja'an kendo

ya undi yuku nani Olivos. ³⁸ Ti ña'an ka jakoyo yivi kua'a ja na kunso'o i jnu'un ka'an ya ini veñu'un ka'nu un.

Ka ndajnu'un da nasa jni da Jesús

22

¹ Yukan ti kuan kuyajni ndaa viko ja ka yee da staa stila ja tu yi'i levadura, ja suni ka ka'an da viko pascua. ² Ti sutu ka kuña'nu jiin chaa ka xna'an ley Israel un, ka ndajnu'un da ja nasa kuu ti ka'ni da Jesús. Ko ka yu'u da sa kuvaa yivi siki da naa da.

³ Yukan ti Judas, ja suni nani da, chaa ñuu Cariote, ni kivi ja'u'u un ini da, ti ni ndo'o ini da ja nakua'a da Jesús nuu sutu ka kuña'nu un. Ti maa da suni kuu da iin jna'an nuu ndi uxi uu apóstol un nuu ya. ⁴ Ti chaa ja'a ni ja'an da nuu sutu ka kuña'nu un jiin suni nuu chaa ka yinda'a veñu'un ka'nu un, ti ni ndajnu'un Judas jiin da naa da ja nasa nakua'a da Jesús nda'a chaa un naa da. ⁵ Ti ni ka kusii xaan ini da jiin jnu'un ni ka'an Judas, ti ni kachi da ja kua'a da xu'un nuu da. ⁶ Ti Judas ni janta'u da nava ni ka kachi chaa un. Ti ni keja'a nduku da nasa kuu nakua'a da Jesús nuu chaa un naa da, iin hora ja tu kaa ga naa yivi iyo.

Ni ka kuxini Jesús jiin ndaja'a ya

⁷ Yukan ti ni jaa kivi viko ja ka yee da staa stila ja tu yi'i levadura. Ti suni kivi yukan ka ja'ni da iin lelu ja ka soko da nuu Yandios ja kuu viko pascua un. ⁸ Yukan ti ni taji Jesús Pedro jiin Juan, ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Kuankoyo ti satu'va ra ja kuxini yo vijna viko pascua naa yo —ni kachi ya.

⁹ Ti ni ka jikajnu'un da:

—¿Nanu kuni ni ja kinkoyo na satu'va na naa na nusa? —ni ka kachi da.

¹⁰ Ti ni kachi ya:

—Nuu na jaa ra ñuu un, ti yukan ndejna'an ra jiin iin chaa ndiso iin kiyi nducha. Kundikun ra da undi na najaa da ve'e da, ¹¹ti kachi ra jiin chaa xiin ve'e un naa ra: “Kachi Maestro na: ¿Nanu kande iin ve'e nuu satu'va ri ja kuxini ri jiin ndaja'a ri vijna viko pascua”? kachi ra naa ra.

¹² Yukan na ti kin xna'an da ro'o iin ve'e ka'nu ja kaxndee nuu sukun un, ti ja iyo nakoo, ti yukan satu'va ra naa ra ja kuxini yo —ni kachi Jesús jiin Pedro jiin Juan.

¹³ Ti kuankoyo da naa da undi ñuu nava ni kachi Jesús, ti ni ka nani'in da ve'e ni kachi ya un. Ti yukan ni ka satu'va da ja kuxini da naa da ja kuu viko pascua.

¹⁴ Nu ni kuu hora ja kuxini, ti ni jaa Jesús jiin uu ga ndaja'a ya, ti ni kanchuku da nuu mesa ka yee da staa.

¹⁵ Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Xaan ga ñukuu ini ri ja xnakan kuxini ri jiin ra naa ra, vijna kivi viko pascua, ti sa na kuū ri. ¹⁶ Chi na kachi ndaa ri nuu ra naa ra ja tukaa ga kunchuku yo sia'an kuxini yo undi na kundaa kivi ja ni'in ri jniñu ña'nu ga ja kua'a Tata ri Yandios nuu ri, ja na ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu tendi'i nitu'u ja iyo. Undi yukan ti sa na kuxini tuku yo —ni kachi ya.

¹⁷ Yukan sa ni ki'in Jesús iin vasu vino, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ti ni kachi ya:

—Ko'o ti'li ti'li naa ra. ¹⁸ Chi jandaa na kachi ri ja tukaa ga ko'o ri nu ka sa'a jna'an yo viko ja'a, undi na jaa kivi ti nasa'a yo ñuu nuu ni'in ri jniñu ña'nu ga nuu Tata ri Yandios, ti ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu ni tu'u ja iyo. Ti nu kunchuku jna'an yo ñuu un, yukan na ti sa nasa'a jaa yo viko ja'a —kachi ya.

¹⁹ Ti suni ni ki'in ya iin staa stila, ti ni nakuanta'u ya nuu Yandios. Yukan na ti ni sakuachi ya, ti ni tejna'an ya nuu da naa da ja na kee da, ti ni kachi ya:

—Ja'a kuu nanu yiki kuñu ri ja soko ri, ja na chunaa ri nuu kuachi ra naa ra. Ti nini sa'a ra sia'an naa ra ja ka nuku'un ini ra ru'u ja ni ji'i ri ja kuu nuu maa ra naa ra —ni kachi Jesús.

²⁰ Yukan ti nu ni ndi'i ni ka kuxini da ti ni ki'in ya vasu vino un, ti ni kachi ya:

—Ja ñu'un vaso ja'a kuu nanu niñi ri ja soko ri. Ti stuu ndijin niñi ri iin jnu'un jáá ni kachi Tata ri. Ti jnu'un un ka'an ndaa kuíti ja nama ya kua'a yivi, chi kati ri niñi ri ja chunaa ri nuu yivi naa i. ²¹ Ko vijna ti chaa ja kin nukua'a ru'u nuu chaa ka jito u'u ru'u un, kaxndee nda'a da jiin nda'a ri nuu mesa ja'a. ²² Chi ru'u, maa Se'e Yivi Ñuyivi, siuku ndaa ri nava ni kachi maa Yandios, ko xaan ga nda'u chaa nakua'a ru'u nuu chaa ka jito u'u ru'u —ni kachi Jesús.

²³ Yukan ti ni keja'a ka jikajnu'un jna'an da naa da nau iin da kuu ja nakua'a ya nuu chaa ka jito u'u ya.

Ka ndajnu'un ndaja'a Jesús na ndenu nau iin da kuña'nu ga

²⁴ Yukan na ti ndaja'a Jesús ni ka keja'a ka ndajnu'un da na ndenu nau iin da kendo kuña'nu ga. ²⁵ Ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—Chaa ka kuu rey nuu taka ga nación, vanua maa da ka xiin nación un, ti ja yukan kuu ja nde kua'an ga da jiin yivi nación da. Ti jaa sia'an xaan ini da, ti ka sa'a yivi ja nakua'a i ja yiñu'un nuu chaa kuña'nu un, nava na kuu va'a ini da nuu i. ²⁶ Ko ro'o naa ra, tu sa'a ra sia'an, chi nuu nau ja kuña'nu ga nuu ra naa ra, su'va na kuanukuachi da nanu ja tu ndiso jniñu da, chi nau ja ta'u jniñu, suni na kuanukuachi. ²⁷ ¿Xi nau kuu ja kuña'nu ga nu? ¿Ja nukoo nuu mesa xi ja kunukuachi nuu mesa un nu? ¿Xi ansu jandaa kuu ja kuña'nu ga chaa nukoo mesa un nu? Ko ru'u chi kancha ri jiin ra naa ra nanu iin chaa junukuachi ni.

²⁸ Ti ro'lo naa ra, nini ka'iin ra jiin ri taka kivi ja jito ri nundo'o. ²⁹ Ti ja yukan kuu ja na kua'a ri ja kuu ta'u ra naa ra. Nu na ni'in ri iin jniñu ña'nu ga nuu Tata ri Yandios ja na ta'u ri jniñu jiin maa ya nuu tendi'i nitu'u ja iyo, ti suni kua'a ri jniñu ña'nu nuu ra naa ra. ³⁰ Kundiso ra iin jniñu ja na nukoo ra naa ra iin iin silla kanuu ga, ti xndichi ra ndi uxi uu familia jna'an yo ja ka kuu i yivi nación Israel. Yukan kuu jniñu ña'nu ni'in ra, ti suni yukan kaji ko'o ra jiin ri nuu mesa ñuu nuu ta'u ri jniñu —ni kachi Jesús.

Kachi Jesús ja chisa'yí Pedro ya

³¹ Suni ni kachi Jito'yo Jesús jiin Simón:

—Simón, Simón, na kachi ri nuu ra ja siki ja'u'u un, chi ni jikan ja kotojnuni taka ro'lo ja ka kuu ndaja'a ri. Ja siki nundo'o kii un, kuni ja'u'u uu siu'u ro'lo ti kisi ro'lo naa ra nanu sa'a yo jiin triu. ³² Ko maa ri ja ni jikanta'u ri ja'a ra nuu Yandios nava tu nukoyo ra nuu kuachi, ti kachi ra ja tukaa ka kandixia ra ru'u. Ko nu na kachi ra ja tu kandixia ndaa ra ru'u kivi chaa nundo'o un, ko nu yukan ti nakani tuku ini ra nuu kuachi un, ti kuanka'nu ini Yandios nuu ra, Simón. Yukan na ti chindee ñanijna'an ra ti kua'a ra jnundee ini da, nava na siin ni ini da ti na kandixia ndaa da ru'u —ni kachi ya.

³³ Yukan na ti ni kachi Simón:

—Jito'yo, ja iyo tu'va na ja kondo'o na jiin ni undi vekaa vasu na kuū na jiin ni —ni kachi da.

³⁴ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Pedro, jandaa na kachi ri ja vijna, ti kana ga li'i, ti ja chisa'yí ra ru'u uni jinu, ja kachi ra ja tu jini ra ru'u —ni kachi ya.

Ja ni kuyajni hora koto ya nundo'o

³⁵ Yukan ti ni jikajnu'un Jesús nuu tendi'i ndaja'a ya un:

—Na ni taji ri ro'lo ni ka ja'an ra naa ra ja ni ka'an ra jnu'un Yandios, ti tu ni ka yinda'a ra bolsa, ni xu'un, ni ndijña, ¿xi nau ja ni kumani nuu ra naa ra nusa? —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Tu kuiti —ni ka kachi da.

³⁶ Yukan na ti ni kachi ya jiin da naa da:

—Ko vijna ti na kachi ri, nu nau ja ka ñava'a bolsa, ti na kunda'a ki'in jiin. Xi nu ñava'a ra xu'un ti kunda'a ra. Ko nu nau chaa tu ñava'a espada ja koto da maa da, ti na xiko da tikachi da ti na kuan da. ³⁷ Chi na kachi ri ja kundaa jiin ri nava yoso nuu tutu ja sia'an kondolo ri: “Sa'a yivi jiin ri nanu ka sa'a i jiin ñin chaa ndeva'a ja tu ka jandatu da nuu ley.” Chi taka ja yoso nuu tutu siki ri, vijna ti kundaa —ni kachi ya.

³⁸ Yukan ti ni ka kachi da:

—Jito'yo, ko ja'a iyo uu espada —ni ka kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Sia —ni kachi ya.

Ni jikanta'u Jesús chii yuku Olivos

³⁹ Yukan na ti kua'an Jesús undi chii yuku Olivos nava sa'a maa ya, ti ni ka ndikun ndaja'a ya kuankoyo da jiin ya.

⁴⁰ Ti nu ni ka jakoyo da chii yuku un, ti ni kachi ya jiin da:

—Kakanta'u naa ra ja'a nava tu kaña ini año ra ja sa'a ra ñin jniñu kue'e —ni kachi ya.

⁴¹ Yukan ti ni jika ya ti'li ga kua'an ya, ku'va jika ski'in yo ñin yuu, ti yukan ni jakunjiti ya, ja kakanta'u ya nuu Yandios, ⁴² ti ni kachi ya:

—Tata na Yandios, nu kuni ni ti chajiyo ni nundo'o kii siki na un, ti nama ni saña, ko ansu nava kuni maa na, chi na kuu nava kuni maa ni —kachi ya.

⁴³ Ti yukan ni ndenda ñin ángel Yandios ja ni kii nuu andivi, ti ni ja'a ángel un jnundee ini ya ja na siuku ya taka

nundo'o un. ⁴⁴ Ti ja xaan kukui'ya ini ya, ti vi'i ga ni keja'a jikanta'u ya jiin niï ini da, ti keja'a kaña ka'ni nuu ya, ti keja'a too nuu ñu'un un, nanu na'nu yuyu niñi too nuu ya. ⁴⁵ Nu ni ndi'i ni jikanta'u ya, ni nandeokuñi ya nuu ka'iin ndaja'a ya. Ti ni jini ya ja ka kixi da, chi jiin jnukui'ya ini un tukaa ga ni ka kundee da kakanta'u da. ⁴⁶ Yukan na ti ni kachi ya:

—¿Ndo xaan ka kixi ra naa ra? Ndoko ti kakanta'u ra nava tu kotojnuni ja'u'u un ro'o, kachi ra ja tu ka jini ra ru'u, ti chisa'yi ra ru'u —ni kachi ya.

Ni kajni da presu Jesús

⁴⁷ Ti ni ka'an ga ya sia'an, ja ni ka kenda kua'a xaan yivi kuajakoyo nuu ya. Ti chaa nani Judas, ja suni ni kuu da iin ndaja'a nuu Jesús, yoxnuu da vaji da nuu chaa un naa da. Ti ni tu'va da nuu Jesús, ti ni teyu'u da nuu ya. ⁴⁸ Ti kachi ya jiin da:

—Judas, ¿xi ja so teyu'u ra nuu ri ti kinaa ra ru'u, ti sia'an nakua'a ra maa Se'e Yivi Ñuyivi nuu yivi ka sa'a ndeva'a nu? —ni kachi ya.

⁴⁹ Ti nu ni ka jini chaa ka'iin jiin Jesús ja sia'an kuu, ti ni ka jikajnu'un da:

—Jito'yo, ¿ki'in na siki yivi ja'a jiin espada nu? —kachi da naa da.

⁵⁰ Ti iin chaa ka'iin jiin Jesús ni stuji da so'o iin muzu sutu kuña'nu un, ti ni ja'ncha da so'o da so'o kua'a.

⁵¹ Ko ni kachi Jesús:

—Sia da naa ra, chi ja ni kuu sia'an ni —ni kachi ya.

Yukan ti ni kue'e Jesús so'o chaa un, ti ni nduva'a ni da.

⁵² Yukan na ti ni kachi ya jiin sutu ka kuña'nu un, jiin chaa ka yinda'a veñu'un ka'nu un, jiin nuu taka chaa ka kuña'nu nación Israel ja vekoyo da ja ki'in da jiin ya, ti ni kachi ya:

—¿Va nu ñin chaa kui'na kuu ri, xi ni ndonda ri siki gobiernu nu? ¿Xi ndoo kuu ja vekoyo ra jiin espada jiin yujnu ja jniï ra ru'u naa ra? ⁵³ Ti taka kivi ni kuncha ri jiin ra naa ra ini veñu'un ka'nu un, ko ni tu ni ka jniï ra presu ru'u. Ti kivi vijna vekoyo ra naa ra, chi ka ndo'o ndeva'a kuiti ini ra siki ri. Ti vijna kuu ja na siuku ra naa ra, chi nuu ñuñaa ka sa'a ra nava kuu ini maa ra na ra. Chi jniñu ja'a kuu ja ndiso ja'u'u un ja yinda'a ñuñaa —ni kachi ya.

Ka'an Pedro ja tu jini da Jesús

⁵⁴ Ni ka jniï da presu Jesús ti kuankoyo da jiin ya undi ve'e sutu kuña'nu un, ti Pedro jika jika ni, ni ndikun da jata yivi un. ⁵⁵ Ti sava yuxe'e chaa un ni ka xna'an policia un ñin ñu'un, ti ni ka nakuiconduu da kanchuku da yunu'un un ka nduxin da. Ti suni ni nukoo Pedro ma'ñu da naa da. ⁵⁶ Ti ñin ña'an junukuachi ve'e un ni jini ña nukoo Pedro yuñu'un un. Ni nde'e va'a ña nuu da, ti ni kachi ña:

—Suni kande chaa ja'a jiin chaa ni ka jniï da un niku —kachi ña.

⁵⁷ Ko ni chisa'yi Pedro ja tu jini da Jesús, ti ni kachi da:

—Tu jini kuiti ri chaa yukan —ni kachi da jiin ña.

⁵⁸ Ni kunuu ga, ti ni jini inga chaa un nuu Pedro, ti ni kachi:

—Ro'lo, suni kuu ra jna'an chaa un —ni kachi da.

Ko ni kachi Pedro:

—Ansu kuu ri, vasu na kajnu'un ndaa ra ru'u —kachi da jiin chaa un.

⁵⁹ Ni kuyajni ñin hora, ti ni kachi tuku inga da:

—Ndixia ra naa ra, ja suni ni kunde chaa ja'a jiin chaa un, chi suni chaa ñuu Galilea kuu da —ni kachi da.

⁶⁰ Yukan sa ni kachi Pedro jiin chaa un:

—Tu jini kuiti ri naa jnu'un ka'an ra jiin ri —kachi da.

Ti hora un, ni ka'an ga da sia'an, ti ni kana ñin li'i.

⁶¹ Yukan ti ni ndeokoto Jito'yo Jesús, ti ni nde'e ya nuu

Pedro. Ti Pedro ni nuku'un ini da nava ni kachi Jito'yo Jesús jiin da: “Ja nu ti kana ga li'i, ti kachi ra uni jinu ja tu jini ra ru'u.” ⁶² Yukan na ti ni kenda da kua'an da, ti ni nde'e xaan tonto da ja ni nakani ini da. Ti ni kukui'ya xaan ini da ja ni kachi da ja tu jini da ya.

Ka yisikincha da Jesús

⁶³ Ti taka chaa ka ndito Jesús, ni ka ku ichi ini da nuu ya, ti ni ka kani da ya. ⁶⁴ Ni ka jasi da nduchi ya, ti ni ka kani da jiki nuu ya, ti kachi da jiin ya:

—Kachi nau ja ni kani ro'o —ni ka kachi da.

⁶⁵ Ti kua'a ga jnu'un ndeva'a ni ka ka'an da nuu ya, ja ka skuiti da ini ya.

Kandichi Jesús nuu chaa ka kuña'nu nación Israel

⁶⁶ Nu ni kundijin inga kivi, ti ni ka ndututu taka chaa ña'nu nación Israel, jiin taka sutu ka kuña'nu un, jiin taka chaa ka xna'an ley Israel un. Ti ka yinda'a policia un Jesús nuu ni ka ndututu chaa ka kuña'nu un, ti yukan ni ka jikajnu'un da ya:

⁶⁷ —Kachi ndaa nuu maa ra kuu Cristo ja vaji nuu Yandios —ni ka kachi da.

Ti ni kachi ya:

—Nu na kachi ri ja maa ri kuu, ni tu kandixia ra naa ra.

⁶⁸ Ti nu kajnu'un ri ro'o naa ra ja nasa ka ndo'o ini ra siki ri, va ni tu kachi kuiti ra, ti ni tu sia ra ru'u naa ra. ⁶⁹ Ko vijna na kachi ndaa ri ja ru'u, maa se'e Yivi Ñuyivi, kino'on ri nuu andivi ti yukan nukoo ri nda'a kua'a Yandios, ja na ta'u ri rniñu jiin ya nuu tendi'i nitu'u ja iyo —ni kachi ya.

⁷⁰ Yukan na ti tendi'i yivi un ni ka jikajnu'un maa ya:

—¿Nusa, ti maa ra kuu Se'e Yandios nu? —kachi naa.

Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu nava ni ka kachi ra naa ra —ni kachi ya.

⁷¹ Yukan na ti ni ka kachi da:

—¿Nanu nandi'i ga yo inga testigo? Ti ja ni ka jiniso'o yo jnu'un ni ka'an da jiin ndusu yu'u maa da —ni ka kachi da.

Kandichi Jesús nuu Pilato

(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Jn. 18.28-38)

23

¹ Yukan na ti ni ka ndokuiñi yivi un ti kuankoyo jiin Jesús nuu Pilato, chaa kuu gobernador. ² Ti yukan ni ka keja'a yivi ka kankuachi siki ya, ti kachi naa:

—Ni ka jniñ na chaa ja'a chi ska'an da yivi ja na ndonda i siki taka chaa ka kuña'nu. Ti kachi da ja tu cha'u yo puestu nuu gobiernu romano, ti suni ka'an da ja maa da kuu Cristo, ja kuu rey ja ni taji Yandios —ni ka kachi da naa da.

³ Yukan na ti ni jikajnu'un Pilato maa ya:

—¿Maa ra kuu rey nuu yivi nación Israel nu? —kachi da.

Ti ni kachi Jesús:

—Maa ri kuu, nava ni kachi ra —kachi ya.

⁴ Yukan ti ni kachi Pilato nuu sutu ka kuña'nu un jiin nuu taka yivi un:

—Tu ni iin kuachi ni'in ri siki chaa ja'a—ni kachi da.

⁵ Ko vi'i ga ni ka ka'an yivi un:

—Ja ni ska'an da taka yivi ñuu Judea ja na ndonda i jiin jnu'un xna'an da un. Ni keja'a da jiin jnu'un un undi ñuu Galilea, ti vijna ni chaa da undi nuu kanchuku yo ja'a—kachi i naa i.

Kandichi Jesús nuu Herodes

⁶ Nu ni jiniso'o Pilato jnu'un un, ti ni jikajnu'un da nuu yivi un ja nu Jesús kuu ya chaa ñuu Galilea. ⁷ Nu ni ka kachi yivi un ja suu kuu ya, ti ni taji da ya kua'an ya nuu Herodes,

chaa ni kuu gobernador ñuu Galilea, ja suni kande da ñuu Jerusalén kivi yukan.

⁸ Ti nu ni jini Herodes nuu Jesús, ni kusiï xaan ini da, chi ja ni kuu na'an ndo'o ini da ja kuni da nuu ya. Chi ni jiniso'o da ka jani yivi jnu'un siki ya, ti kuni da ja na sa'a ya ñin jniñu ña'nu nuu da. ⁹ Kua'a xaan jnu'un ni jikajnu'un da Jesús, ko tu ni nachiso kuiti ya ni ñin jnu'un nuu da.

¹⁰ Ti suni ka'iin taka sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka xna'an ley Israel un, ja ni'in xaan ka jikan kuachi da ja'a ya. ¹¹ Yukan ti Herodes jiin soldado da, ni ka ku ja'a ini da nuu ya, ti ni ka yisikin chaa da ya. Ni ka naskui'na da ya jiin ñin sa'ma va'a xaan, nanu ja kuu ya ñin rey. Yukan ti ni nataji tuku Herodes Jesús nuu Pilato. ¹² Ti undi kivi yukan sa ni ka ndumani jna'an Pilato jiin Herodes, chi undi nuu ni ka jito u'u jna'an da naa da niku.

Ni kachi Pilato ja na kuñ Jesús

(Mt. 27.15-26; Mr. 15.6-15; Jn. 18.38-19.16)

¹³ Yukan na ti ni nastutu Pilato taka sutu ka kuña'nu un, jiin chaa ka ndiso jniñu ña'nu nuu nación Israel, jiin yivi ñuu un, ¹⁴ ti ni kachi da:

—Ni ka chakoyo ra jiin chaa ja'a nuu ri. Ti ka ka'an ra ja ska'an da yivi. Ko nde'e ra naa ra ja ni jikajnu'un ri da, ti tu ni'in ri ni ñin kuachi siki da nava ka chakuachi ra ja'a da. ¹⁵ Suni Herodes tu ni ni'in da ni ñin kuachi siki chaa ja'a. Ja yukan kuu ja ni nakua'a tuku da chaa ja'a nuu yo. Ja ka jini ra naa ra ja tu ni sa'a da ni ñin kuachi ja kuñ da. ¹⁶ Na ta'u ri jniñu nuu soldado ja na kua'a da tau chaa ja'a, ti sa na sia ri da ki'in da —ni kachi Pilato.

¹⁷ Ti iyo jnu'un ja taka viko pascua sia Pilato ñin presu, nau ja na kachi yivi ja sia da. ¹⁸ Ko tendi'i yivi un ni ka keja'a ka kanako'o:

—¡Na kendo chaa jña na kuñ da! ¡Sia Barrabás! —kachi yivi un naa.

¹⁹ Ti kande Barrabás vekaa siki, ja ni ndonda da siki gobierno ja ni ka kanaa da ñuu un, ti ni ja'ni da ndiyi. ²⁰ Ko Pilato, kuni sia da Jesús, ti ni kachi tuku da jiin yivi un ja na xndaku da nuu i ja na sia da Jesús, chi Barrabás iyo xaan kuachi da. ²¹ Ko yivi un vi'i ga ni ka kanajiin ko'lo:

—¡Katakaa ni chaa jña nda'a cruz! ¡Katakaa ni chaa jña nda'a cruz, na kuū da! —kachi naa.

²² Ko jinu ku uni ni kachi tuku Pilato jiin yivi un:

—¿Ko naa kuachi ni sa'a da nusa? Ja ru'u tu nau ni iin kuachi ni'in ri siki da ja jiin kuachi un na kuū da. Na ta'u ri jniñu ja na ndo'o da ti sa na sia ri da na ki'in da —ni kachi Pilato.

²³ Ko yivi un ni ka siin ka kanako'o, ja ka jikankuachi ja na katakaa da Jesús nuu nda'a cruz. Ti ni ka siin da ka kanako'o da jiin chaa ka kuña'nu un, undi ni ka kundee da ja ni kuu nava ka kuni da. ²⁴ Yukan ti ni ja'a Pilato jnu'un ja na kuu nava ka kuni da. ²⁵ Ti ni sia da chaa ni ka jikan yivi un nuu da, chaa kande vekaa ja ni ndonda da siki gobierno, jiin ja ni ja'ni da ndiyi. Ti ni nakua'a Pilato Jesús nuu yivi un, ja na sa'a i nava ka kuu ini maa i jiin ya.

Ni ka jatakaa da Jesús nuu nda'a cruz

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Jn. 19.17-27)

²⁶ Ichi nuu kuankoyo da jiin Jesús ja katakaa da ya, ni ka ndejna'an da jiin iin chaa ñuu Cirene nani Simón, ja vendi da ni ja'an da ranchu da. Ti ni ka chayika da chaa un ja na kundiso da cruz Jesús, ti na kundandikun da jata ya.

²⁷ Yukan kuankoyo yivi kua'a. Ti suni kuankoyo kua'a ñasi'i ja ka kanajiin ko'lo ña, ka nde'e ña, ja ka kunda'u xaan ini ña ja kuu ya. ²⁸ Ko ni nandeokoto Jesús nuu ña naa ña, ti ni kachi ya:

—Ro'o, ña'an Jerusalén naa ra, tu nde'e ra ja'a ri. Nde'e naa ra ja kuu ja'a maa ra jiin se'e ra, ²⁹ chi kiji kivi ja koo nundo'o xaan siki ra, ti kachi ra naa ra: “Xaan ga ndatu

ña'an tu se'e, ja tu ni ka ñu'un se'e ña, ja tu ni ka nchaka ña suchi yikin ja kaxin i jika ña.” ³⁰ Ti kivi un kachi yivi naa i: “Va'a ga ja na nduva yuku ja'a siki ri naa ri, ti na kuū ri.” Ti kachi i jiin yuku un: “Va'a ga ja chisa'yi ru'u naa ri”, kachi i. ³¹ Chi na kachi ndaa ri nuu ra ja yivi ja'a, ja ka sa'a ndeva'a i sia'an jiin ri, ka sa'a i nanu ja ka ja'ma i yujnu yi'i ja tu kuni kayu, chi tu chaku va'a ini i ndoo ka sa'a i jiin ri. Ti yivi ka sa'a ndeva'a sia'an jiin ri vijna, ti ja kuu kivi un kii ñin nundo'o xaan ga siki i. Ti yachi kii nundo'o un siki i nanu ja nu ka'ma yo ñin yujnu ichi —ni kachi Jesús.

³² Suni ka yinda'a da uu chaa ni ka ja'ni ndiyi, ja na kuu da naa da jiin Jesús. ³³ Ti nu ni ka jakoyo da ñin ñu'un ja nani “yiki xini”, ti yukan ni ka jatakaa da ya nda cruz jiin ndinduu chaa ni ka ja'ni ndiyi un, ñin da ichi nda'a kua'a ya, ti inga da ichi nda'a sajni ya. ³⁴ Ti hora ka chijniñi da ya nuu nda'a cruz, ti ni kachi ya:

—Tata na Yandios, kuanka'nu ini ni nuu yivi ja'a, chi tu ka jini i ndoo ka sa'a i —ni kachi ya.

Ti soldado un ni ka chu'un da suerte siki sa'ma Jesús, ja na tejna'an nuu jna'an da.

³⁵ Yivi ka'iin un ka nde'e va'a nuu ya, ti undi chaa ka ndiso jniñu ña'nu un, suni ni ka ske ichi ini da nuu ya, ti ka ka'an da:

—Ni nama da sava yivi, ko vijna na ti na nama da maa da nu jandaa ndixia kuu ja maa da kuu Cristo, ja ni nakaji Yandios ja kii —kachi da naa da.

³⁶ Ti suni undi soldado un ni ka kuu ichi ini da nuu ya. Ni ka tu'va da, ti ni ka ja'a da vino iya ja na ko'o ya, ³⁷ ti ni ka kachi da jiin ya:

—Nu ndixia ra ja maa ra kuu rey nuu nación Israel, ti nama maa ra vijna ñu'ni —kachi da naa da.

³⁸ Ti xini cruz ya yukan ni ka teña da ñin tutu ja yoso jiin letra griego, jiin latín, jiin hebreo, ja kachi sia'an: “Chaa ja'a kuu Rey nuu yivi nación Israel.”

³⁹ Ti ñin chaa yindaka nda'a cruz un ni ka'an ndeva'a da nuu ya, ti kachi da:

—Nu maa ra kuu Cristo, nama maa ra vijna, ti nama ru'u naa ri —ni kachi da.

⁴⁰ Ko inga chaa yindaka jiin da un, ni nduxaan da nuu da, ti ni kachi da:

—Ja tu yu'u ra nde'e ra Yandios. ¿Xi tu jini ra ja kunchakuachi ga yo nuu ya nu? Ti ñin ni ja ka ndo'o yo naa yo. ⁴¹ Maa yo chi watu ni ka ndo'o yo, chi ja'a ni'in yo siki ja ni ka sa'a ndeva'a yo. Ko chaa ja'a, tu na ñin kuachi ni sa'a da ja kondo'o da jiin yo —ni kachi da.

⁴² Yukan ti ni kachi da jiin Jesús:

—Jesús, nuku'un ini ni saña kivi na keja'a ta'u ni jniñu ña'nu nuu ni tu'u ja iyo —ni kachi da.

⁴³ Ti ni kachi Jesús jiin da:

—Jandaa na kachi ri jiin ra ja undi vijna ti ndii ra jiin ri andivi, nuu vii xaan kaa —ni kachi ya.

Ni ji'i Jesús

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Jn. 19.28-30)

⁴⁴ Nu ni kuu sava nduu, ni kuña ni ka'nu ñuyivi, ti ni ndundijin undi ka uni ja'ini. ⁴⁵ Ti ni kuña nuu ndikandii. Ti undi sa'ma yindaka ini veñu'un ka'nu Israel un, ni ndata sava kuiti undi nuu sukun ti undi nuu ja'a. ⁴⁶ Yukan ti ni kanajiin Jesús:

—Tata na Yandios, na ki'in ni año na vijna —ni kachi ya.

Sia'an ni ka'an ya, ti ni ji'i ya.

⁴⁷ Nu ni jini chaa kuu capitán romano un ja sia'an ni kuu, ti ni ka'an da ja kuña'nu xaan Yandios, ti ni kachi da:

—Jandaa kuiti kuu ja tu ni iyo ni iin kuachi chaa ja'a—ni kachi da.

⁴⁸ Tendi'i yivi ka'iin un, ni ka jini ja sia'an ni kuu. Ti ichi kuankoyo i, ka kani i jiki jika i, chi ni ka yu'u i ja sia'an ni ka janhan i un. Ni ka kuu kui'ya ini i ja ka na'nu i ya.

⁴⁹ Ko taka yivi ja ni ka jini jna'an jiin ya, ka'iin yi un jiin suni taka ñasi'i ja vekoyo ña jiin ya undi ñuu Galilea. Ni ka kendo jika ña ka nde'e ña taka ja ni kuu un.

Ni ka chunduji da Jesús

⁵⁰ Ni iyo iin chaa va'a, ja ni jika ndaa da, nani da José, ni kuu da chaa ñuu Arimatea, ja kuu iin ndañuu Judea. Yi'i da nuu junta kuña'nu nación Israel un. ⁵¹ Ti ni kandixia chaa un jnu'un ni xna'an Jesús, ja kuu kivi yivi nda'a Yandios ja na ta'u ya jniñu nuu i, yukan ti ni'in yivi un iin ta'u ñuu ya ja kundiso i jniñu jiin ya. Ti maa da tu ni kejna'an da jiin chaa ni ka ndututu nuu junta un ja ni ka kachi da ja na kuñ Jesús. ⁵² Ja yukan kuu ja ni ja'an da nuu Pilato, ti ni jikan da yiki kuñu Jesús ja na chunduji da. ⁵³ Nu ni kuni'in da yiki kuñu Jesús nuu nda'a cruz un, ti ni nasuku da ya jiin iin sa'ma finu. Ti ni chunde da ya ini iin yau jaa, ja ni jacha maa da jika iin kava, ja ti jakunduji ga ni iin ndiyi. ⁵⁴ Chi ja'ini kivi yukan keja'a kivi ka ndetatu yivi nación Israel.

⁵⁵ Ti ña'an ni ka kikoyo jiin Jesús undi ñuu Galilea, ni ka ja'an ña jiin José, ti ni ka jini ña nuu ni chunde da ya, ti ni ka jini va'a ña nava ni ka skatuu da yiki kuñu Jesús. ⁵⁶ Ti nu ni ka nandeokuñi ña ve'e ña, ti ni ka satu'va ña perfume, jiin iin nuu pomada ja na kin chi'i ña siki yiki kuñu Jesús. Yukan ti ni ka chiñu'un ña kivi ndetatu un nava iyo ley Moisés.

Ni nandoto Jesús

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Jn. 20.1-10)

24

¹ Ña'an xaan kivi domingo ni ka ja'an ña'an yukan nuu ñunduji Jesús, ti ka yinda'a ña perfume ja ni ka satu'va ña. Ti suni kuankoyo tijni ga ñasi'i jiin ña naa ña. ² Ti nu ni jakoyo ña, ti ni ka jini ña ja, ja ni kuxio yuu ndi'yu yu'u ñaña un. ³ Ni ka kivi ña, ko tukaa ga ni ka nani'in ya yiki kuñu Jito'yo Jesús. ⁴ Ni ka ndo'o kue'e ini ña ja ni ka jini ña ja tukaa ga yiki kuñu ya, ti tu ka kujnuni ini ña nasa sa'a ña naa ña. Ti ni ka ndo'o ini ña sia'an, ti ni ka ndenda ni uu chaa ka ñu'un sa'ma xkiyi ni'ni, ja janducha ii, ti kajiin da xiin ña naa ña. ⁵ Ni ka yu'u xaan ña, ti ni jakundandijin nuu ña undi nuu ñu'un, ti chaa un ni ka kachi da:

—¿Ndoo ka nanduku ra iin chaa chaku nu ka'iin ndiyi ja'a? ⁶ Tu kande ya ja'a chi ja ni nandoto ya. Nuku'un ini naa ra nasa ni kachi ya nuu ra na ni kunde ga ya ñuu Galilea. ⁷ Chi ni kachi ya: “Ru'u, maa Se'e Yivi Nuyivi, nakua'a yivi ru'u nuu yivi ndeva'a kuiti, ti kin katakaa da ru'u nuu nda'a cruz, ko nu uni kivi, ti nandoto tuku ri”, ni kachi ya —ni ka kachi chaa un.

⁸ Ti ni ka nuku'un ini ña nava ni kachi Jesús. ⁹ Ti ni ka kee ña nuu ni ñunduji ya, ti kuanukoyo ña, ni ka jani ña jnu'un nuu ndi uxi iin chaa ni ka kuu ndaja'a ya, jiin nuu taka ga yivi un. ¹⁰ Ti ña'an ni ka jani jnu'un nuu ndaja'a ya un, ni ka kuu María ñaa ñuu Magdala, jiin Juana, jiin María ña'an kuu nana Jacobo, jiin tijni ga ñasi'i un naa ña. ¹¹ Ko ndaja'a ya un ni ka jani ini da ja ni ka nduloco xini ña, ti tu ni ka kandixia da jnu'un ni ka ka'an ña. ¹² Ti vasu tu ka kandixia da naa da, ko Pedro ni ja'a da corri kuan nde'e da nuu ñaña un. Ni jaa da ti ni nde'e da ini yau un, ti ni jini da ja mani ga sa'ma manta un kanchuku. Yukan ti kuano'on da ve'e da, ko so ni naa ini da ja sia'an ni kuu un.

*Ndajnu'un Jesús jiin uu chaa kuankoyo ichi Emaús
(Mr. 16.12-13)*

¹³ Ti uu chaa un ni ka kee da suni kivi yukan, ti kuankoyo da iin ñuu nani Emaús ja kendo uxi iin kilometro jiin Jerusalén. ¹⁴ Ti ichi kuankoyo da, ka ndajnu'un da siki taka ja ni kuu kivi un. ¹⁵ Ti ni ka ndajnu'un da, ti ka ka'an ka ka'an da kuankoyo da, ti ni tu'va maa Jesús kua'an ya jiin da. ¹⁶ Ti vasu kua'an ya jiin da, ko tu ni ka nakuni kuiti da ja maa ya kuu, nanu ja so ni jasi ini da. ¹⁷ Ti maa Jesús ni jikajnu'un ya naa da:

—¿Naa jnu'un ka ndajnu'un ra ichi vekoyo ra ja'a? ¿Ti ndoo ka kukui'ya ini ra naa ra? —ni kachi ya.

¹⁸ Ti iin chaa nani Cleofas ni kachi da:

—Ni ka'nu yivi ñuu Jerusalén ka jini i taka ja ni kuu ñuu un. ¿Xi maa iin ni ro'o kuu ja tu jini taka ja ni kuu un, vasu yukan kancha ra nu? —ni kachi da.

¹⁹ Ti maa ya ni jikajnu'un:

—¿Ndoo ni kuu nusa? —ni kachi ya.

Ti ni ka kachi da:

—Nundo'o ni jna'an Jesús, chaa ñuu Nazaret, ja ni kuu da profeta ni ka'an da jnu'un Yandios. Ndichi xaan ni ka'an da, ti ni sa'a da taka jniñu ña'nu ja vaji nuu Yandios. Nuu taka yivi ni ka jini. ²⁰ Ko chaa ka kuu sutu ka kuña'nu un jiin chaa ka ndiso jniñu ña'nu un, ni ka nakua'a da chaa ja na kuu da nuu nda cruz. ²¹ Ti ka ñukuu ini ri ja maa da kin nama yivi nación ri Israel nuu gobierno ñuu Roma. Ko vijna ja iyo uni kivi ja ni ji'i da ja siki jniñu ni sa'a da. ²² Ti sava ñasi'i ka jini jna'an ri jiin, ni ka siu'u ña ru'u, chi jaña'an xaan vijna ni ka ja'an ña nuu ñaña un. ²³ Ti ka jani ña jnu'un ja tukaa ga ni ka jini ña yiki kuñu da ini ñaña un. Ti ni ka nchakoyo ña ka jani ña jnu'un ja, ja ni ka jini ña uu ángel Yandios. Ti ángel un ni ka kachi da ja chaku Jesús. ²⁴ Yukan ti sava ñanijna'an ri ni ka jande'e nuu ñaña un,

ti ni ka jini da ja jandaa ndixia kuu jnu'un ka ka'an ña'an un, ko tukaa ga ni ka jini da nuu maa Jesús —ni ka kachi chaa un.

²⁵ Yukan ti ni kachi Jesús jiin da naa da:

—¡Chaa tu ka chaku ini ka kuu ra! Xaan ga u'u ti kandixia ra naa ra jnu'un ni ka ka'an profeta na jana'an, ja ka'an siki Cristo, ja taji Yandios nava na sa'a ya jniñu ña'nu. ²⁶ ¿Va nu tu kanuu kondo'o Cristo taka nundo'o ja'a xnakan, ti sa kin no'on ya andivi ti nduña'nu ya nu? —ni kachi ya.

²⁷ Yukan na ti ni keja'a xndaku ya taka jnu'un yoso nuu tutu Yandios, ja ka'an nasa kondo'o maa ya. Ni keja'a xndaku ya nava ka'an nuu tutu Yandios ni chaa tutu Moisés, ti ni siin ya jiin tutu Yandios ni ka chaa profeta na jana'an un.

²⁸ Ti nu ni ka jakoyo da ñuu nuu kuankoyo da un, ti Jesús ni sa'a ya ja siin ya ichi ki'in ya. ²⁹ Ti maa da naa da ni ka chayika da ya ja na kendo ya jiin da, ti ni ka kachi da:

—Kendo jiin ri ja'a na kendo yo naa yo, chi ja ni ini xaan, ti ja kuan ki'vi —ni ka kachi da.

Yukan ti ni kivi Jesús ja kendo ya ni naa da. ³⁰ Ti nu ni nukoo ya mesa jiin da ja kuxini da, ti ni ki'in ya ñin staa stila, ni nakuanta'u ya nuu Yandios, ti ni tejna'an ya nuu da naa da. ³¹ Ti ja sia'an ni sa'a ya, sa ni ka nakuni da ya, ja maa Jesús kuu ya. Ko nu ni ka nakuni da ya, ti ni ndoñu'un ni ya kua'an ya. ³² Ti ni ka kachi da:

—Jandaa ni kuu ja ka na'nu ini yo ya, ko nu ni ndaku-ni'in ya nava ka'an tutu Yandios siki Cristo, na ichi vaji yo, ti ni ka ndusi xaan ini yo jiin jnu'un ni ndaku ni'in ya nuu yo —ni ka kachi da.

³³ Yukan ti tukaa ni ka kendo da, chi ni ka naki'in da ichi kuanukoyo da undi Jerusalén nuu kanchuku ndi uxi ñin apóstol jiin taka ga jna'an da, ja ni ka ndututu da

kanchuku da. ³⁴ Ti yachi ni ka nchakoyo da, ti ni ka kachi chaa kanchuku un:

—Jandaa kuiti kuu ja ni nandoto Jito'yo, ti ni ndenda ndijin ya nuu Simón! —ni ka kachi chaa kanchuku ve'e un.

³⁵ Yukan na ti ni ka jani da jnu'un nava ni ka ndejna'an da jiin ya ichi kuankoyo da, jiin ja nasa ni ka nakuni da ya na ni tejna'an ya staa stila nuu da.

Ni ndenda Jesús nuu ndaja'a ya

³⁶ Ti ni ka ndajnu'un ga da jnu'un un, ti ni ndenda ndijin Jesús kandichi ya ma'ñu da naa da, ti ni kanxia'u ya sia'an jiin da naa da:

—Na kukuee nuu ra, ti na kusii ini ra naa ra —ni kachi ya.

³⁷ Ko maa da naa da ni ka yu'u xaan da, ti ka ndo'o ini da ja so ni naxna'an ya maa ya nuu da, chi tu ni ka nakuni ndaa da ja maa ya kuu ndixia. ³⁸ Ti maa Jesús ni kachi ya jiin da naa da:

—¿Ndoo ka jani siki ini ra ti ka yu'u ra naa ra? ³⁹ Nde'e nda'a ri jiin si'in ri naa ra, ti kuni ndaa ra ja maa ri kuu ndixia. Ke'e ru'u jiin nda'a ra ti kuni ndaa ra, chi ñn tachi ja naxna'an nuu yo tu iyo yiki kuñu nanu ka nde'e ra ru'u —ni kachi ya.

⁴⁰ Nu ni ka'an ya sia'an, ni xna'an ya nda'a ya jiin ja'a ya. ⁴¹ Ko vanuxia maa da naa da, changa ga kandixia va'a da, ti ka kusii ini da, ko so ka sa'u ini da naa da. Ti ja yukan ni kachi Jesús:

—¿Ka ñava'a ra ti'li ja kaji yo ja'a naa ra nu? —ni kachi ya.

⁴² Ti maa da ni ka ja'a da ñn pedazu chāká ja ni ka tau da nuu ñu'un, jiin ñn staa nduxi ñuñu nuu ya. ⁴³ Ti ni ki'in ya un, ti ni yaji ya nuu da naa da. ⁴⁴ Yukan ti ni kachi ya:

—Nundo'o ni jna'an ri, yukan kuu jnu'un ni jani ri nuu ra naa ra na ni kuncha ga ri jiin ra naa ra, ja kanuu ja na siuku ri nava yoso taka tutu Yandios, tutu ya ja nani ley Moisés, jiin nuu tutu ya ni ka chaa profeta na jana'an, jiin nuu tutu ya ja nani Salmo —ni kachi ya.

⁴⁵ Yukan na ti ni kachi ndaa ya nuu da nasa kuni ka'an taka jnu'un yoso nuu tutu Yandios siki maa ya. ⁴⁶ Ti ni kachi ya:

—Sia'an yoso nuu tutu ja siki ru'u ja kuu ri Cristo, ja taji Yandios ru'u sa'a ri jniñu ña'nu, koo ndo'o koo nene ri ti kuū ri. Ti nu uni kivi ti nandoto ri ma'ñu ndiyi un. ⁴⁷ Ti sivi ri kuu ja kuichanuu ki'in nuu taka nación, ja na kuni yivi jnu'un ri naa i. Ti keja'a undi ñuu Jerusalén, kachi nuu i ja na nakani ini yivi naa i nuu kuachi i, nava na kuanka'nu ini Yandios nuu i. ⁴⁸ Ti maa ra naa ra, kua'a ra jandaa nuu taka ja ka jini ra jiin taka ja ni ka jiniso'o ra. ⁴⁹ Ko kundatu ra ñuu Jerusalén ja'a, chi taji ri maa ya ni chisojnu'un Tata ri Yandios nuu ra naa ra. Ko kundatu ra ñuu ja'a undi na ni'in ra maa ya kii nuu Yandios, ya kancha andivi, sa kuu sa'a ra jniñu tatu ri nuu ra naa ra —ni kachi ya.

Ni ndaa Jesús andivi

(Mr. 16.19-20; Hechos 1.9-11)

⁵⁰ Yukan na ti ni kee ya Jerusalén jiin da naa da, ti kua'an ya undi ñuu Betania. Ti yukan ni kani'in ya ndinduu nda'a ya, ti ni jikanta'u ya nuu Yandios ja na kua'a ya jnundee ini nuu da naa da, ti na koto nda'u ya naa da. ⁵¹ Ti ni ka'an ga ya sia'an, ni kuxio ya ma'ñu da ti ni ndaa ya kuano'on ya andivi.

⁵² Ti maa da naa da ni ka chiñu'un da ya, ti sa kuan nukoyo da Jerusalén, ko ka kusii xaan ini da kuankoyo da. ⁵³ Ti yukan nini ka ja'an da ini veñu'un ka'nu Israel un, ja ka nakanajaa da Yandios ja ña'nu kuu taka jniñu ni sa'a ya.

Ja'a kuu jnu'un Yandios ni chaa Lucas.

Nuevo Testamento en mixteco de Yosondúa

New Testament in Mixtec, Yosondúa (MX:mpm:Mixtec, Yosondúa)
copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Yosondúa

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, Yosondúa [mpm], Mexico

Copyright Information

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

- You must give Attribution to the work.

- You do not sell this work for a profit.

- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, Yosondúa

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.

- You do not sell this work for a profit.

- You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 12 Feb 2021 from source files dated 12 Feb 2021

28a989a2-bd36-59ff-b10d-452e0cb74797